

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

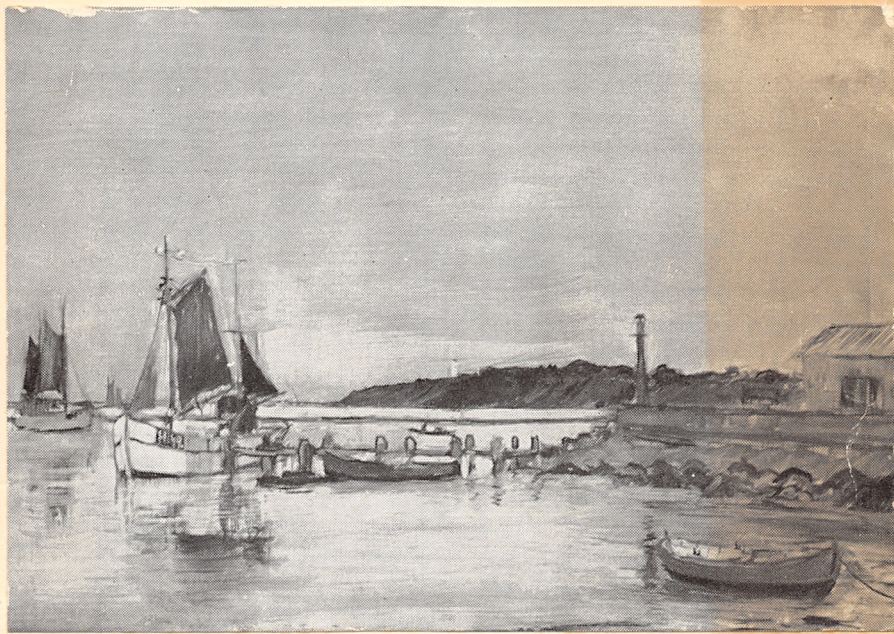
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra det gamle Gilleleje

Nordsjællandsskystens årbog

Johan Behrens.

Aftenstemning ved hyttefadsbroen, Gilleleje.

Maleri 1959.

Gilleleje museums forlag
1959

Fra det gamle Gilleleje

Nordsjællandsskystens årbog

Årgang XXVI—XXVII 1958 - 59
redigeret af H. C. Terslin

Gilleleje museums forlag
1959

INDHOLD

Gilleleje opdages. *Side 3.* — Ludshøj. *Side 26.* — Hvor bliver de gamle både af? *Side 39.* — En dramatisk stranding. *Side 52.* — Fontinalia sacra. *Side 57.* — Skovene i det nordligste Sjælland. *Side 70.* — Minder fra Hedsbjerg og om brændetransport på Esrums kanal. *Side 88.* — Undervisning for unge fruentimmere. *Side 95.* — En nordsjællandsk cyprianus. *Side 104.* — Fiskeprangere på Gilleleje. *Side 109.*

Museumsinspektørerne, dr. phil. *H. C. Broholm* og dr. phil. *Anders Bæksted*, der som mangeårige tilsynsførende har ydet os vejledning og støttet os i bestræbelsen for bedre kår for vort museum, bringer vi tak med denne bog.

Gilleleje opdages.

1. *Holger Drachmann* skriver i *Galschiøts Danmark i Skildringer og billeder*, der udkom 1884-93, at han for tyve, tredive år siden sammen med nogle venner »opdagede« Hornbæk. — »Jeg fristes næsten til at sige, det gør mig ondt. Dog Hornbæk vilde muligvis ikke have undgået sin skæbne. . . Nu kommer jeg (igen til Hornbæk) med savn og drager bort uden egentlig længsel. Hvor var der dog oprindeligt, hyggeligt, fornøjeligt — den gang.«

Han nævner så nogle lokaliteter: »Det er der til dels alt . . . og så er der dog disse store åbne huller . . . i erindringer, som gaber en i møde og bringer med sig de kolde pust fra dødens og adskillelsens land.«

Han kommer til at tænke på en af sine bedste venner blandt de gamle fiskere:

»*Den store Bjørn*,¹⁾ det store barn, kæmpen, som var en født gentleman, uegennyttig, rundhåndet og dog en stræbsom slider, der kunde tage en tår over tørsten, men aldrig begå en lavhed, og som i sin båd forenede alle en sømands og fiskers bedste egenskaber — samtidig med, at han i land var den bedste kammerat, den pudsigste historiefortæller, den flittigste håndværker og den mest taktfulde dusbroder. — Nå, hans biografi er skrevet, og hans portræt malet²⁾ . . . og overalt savner man ham her ude, hvor en ny slægt er vokset op, som måske tjener flere penge end den gamle, men som ikke rækker den til knæerne. Nej, der er for mig vemod over Hornbæk.«

Med disse triste ord fra o. 1890 om det Hornbæk, der ikke var som i hans ungdomstid, det Hornbæk som han litterært havde hævet til skyerne, — vender vi os til hans samtidige skildring af Gilleleje. Heller ikke den er lystelig. — Først nævnes *Fabers* have, der har noget snurre-

---

¹⁾ Han hed ellers *Peder Andersen* (se *Kai Floor*: Hornbæk. 1940, s. 166).

²⁾ Biografien skrevet af Drachmann i *Paa Sømands Tro og Love*. 1878. — *P. S. Krøyer* har malet *Store Bjørn*.

piberagtigt ved sig, siger han; Faber har været en fordringsfuld og forkælet mand; »han har tilsidst lavet sig et skilt for sit wirtschafft . . . har smidt en gammel kæmpe ud af kæmpehøjen, puttet sit eget støv derind og ladet sin bedrift indhugge i vers på stenen med guldbogstaver.«

Det kunde have været forsvarligt at jorde mænd som Ewald og Oehlschlæger et sådant sted! »... men en gammel lunefuld særling, der behagede sig at skænke te for turister og sige damerne flovser!«

Sådan karakteristik synes vi, at en Drachmann ikke kan være bekendt, navnlig da han tilføjer: »Nå — ingen kender hans (Fabers) hemmelige historie. Måske gemmer kæmpegraven en helt i en roman — måske en håndfuld filisterstøv . . . lad ham hvile i fred!«

Og så om Gilleleje:

»Fiskerbyen er stor, velhavende og eksklusiv; den fostrer dygtige og vindskibelige sømænd; den har badegæster om sommeren — og de holder mindst lige så fanatisk på Gillelejes forrang for Hornbæk som hornbækkerne tager afstand fra *Hellebæk*, hellebækkasinerne fra dem i *Skotterup* og *Espergærde* o. s. v. hele kysten til *Skovshoved*.«

Videre siges:

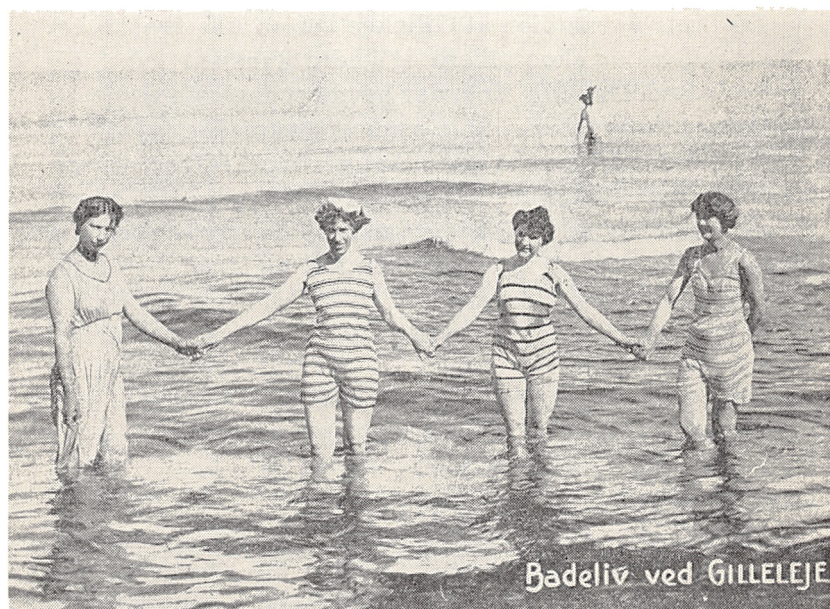
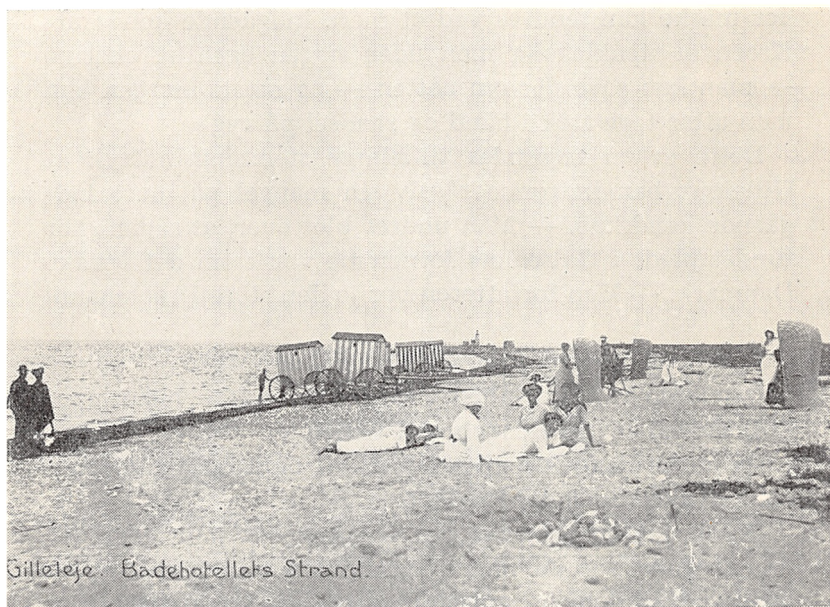
»Gilleleje forekommer mig stilløs³⁾, uinteressant — bortset fra de fortræffelige motiver, som havnen under en nordveststorm kan yde en marinemaler. Og her er malet dygtige marinebilleder. Men man savner plads til at røre sig på⁴⁾, eller her er for megen plads; ingen plantage — kun en klat træer, som omvendte fejekoste⁵⁾. — Adieu Gilleleje! En intelligent komponist⁶⁾, to dygtige skuespillere og lige så mange malere roser dig. Jeg behersker min mangel på samstemning og reserverer mig mit indtryk,

³⁾ Hvad mon han vilde kalde Gilleleje i 1959? — I 90erne var lejet nemlig en harmonisk bebyggelse, bestående af lave, hvidkalkede, stråtagede og velholdte fiskerhuse, omgivet af småhaver hegnet af stengærder.

⁴⁾ !!!

⁵⁾ Granskoven, nuværende Strandbakkeskov.

⁶⁾ *Charles Kjerulf*.

Billeder fra o. 1905-10.

der måske kan ændres ved et mere indgående kendskab. Kroen er upåklagelig men uden nogen egentlig charme — man kan sove der om natten — og næste morgen kan man atter tage stok i hånd og randsel på ryg.«

Dette er en rejsendes tilfældige stemningsindtryk af Gilleleje; han indrømmer selv sin mangel på mere indgående kendskab. — Man undres blot over, at sådant har fundet plads i Galschiøts fornemme værk om det ganske Danmark. — Men forfatteren var jo den store Drachmann!

2. *Gribskovbanen forlænges til Gilleleje 1896.*

Den største begivenhed i Gillelejes nyere historie er gribskovbanens forlængelse til Gilleleje.

Datidens blade fortæller herom — og samtidig specielt om det nye badehotel fra 1895.

Den bedste fortæller er den fremragende journalist, der undertegner sig A. M., og som uden tvivl var *Anthor Maaløe*. Han skriver i avisen *Dannebrog* 22. maj 1896 bl. a. følgende:

De fleste vidste blot, at Gilleleje var en lille flække, . . . hvor malere og skuespillere og andre kunstens frie fugle slog sig ned. Den lille flok, der havde opdaget Gilleleje, og som med årene blev stabile sommergæster dér, lejede sig ind i den gamle kro hos den lille bys elskværdige matador, *købmand Hansen*, eller i fiskernes hytter — og de havde det hele for sig selv. Gilleleje var for dem en idyl, der kun forstyrredes, når de selv vilde det: Når de for at vise deres erkendtlighed mod fiskerlejets jævne, gæstfri befolkning lavede en fest i et eller andet veldædigt øjemed og trommede deres bysbørn sammen fra landliggerkolonierne . . . fra *Humblebæk*, *Hellebæk*, *Aalsgaard* eller *Julebækshusene* — så stod for en dag eller to Gilleleje på den anden ende; der blev spillet komedie, sunget og danset i kroens lavloftede stuer.

Men ellers var der stille i Gilleleje. Man dasede i hængekøjerne og drak toddy med fiskerne i småhaverne, når solen gik ned . . . og (den) malede Kullens bjergtoppe røde.

Billeder fra o. 1905-10.

Så taler forfatteren om jernbaneturen gennem den dejlige Gribskov, hvor hinden spidser øren ved den mindste lyd. . . . Men længere end til Gribsø kom københavnerne ikke;¹⁾ thi de vidste, at ude ved Græsted, hvor skoven slap op, lå jernbaneliniens sidste skinne, og de havde al respekt for den 2 miles tur i en dagvogn ud til Gilleleje og havet.

Men folkene i Gilleleje var ikke glade for det idylliske præg, der var over deres by — de fremmede fortalte dem det jo tidlig og silde. . . . De vidste, at disse marehalsklitter kunde blive guld værd den dag, da ikke længere dagvognen, men et prustende lokomotiv førte de fremmede herud til kysten.

Så agiteredes der i bladene, i rigsdag og amtsråd. . . . Og for et par dage siden løb det første tog nedad mod kysten, indtil det endelig standsede få skridt fra det blå hav, midt i Gilleleje, hvor der var hejst flag i alle gårde og huse og på fiskerkutternes master.

Og man må lade folkene i Gilleleje, at de var parate til at tage imod den nye tid. . . . Der, hvor for et års tid siden en smal sti snoede sig gennem marehalm og sand til strandkanten, dér fører nu en bred vej fra stationsbygningen ned til de to store badhoteller, som købmand Hansen har rejst i vinterens løb.²⁾ Denne dygtige og driftige mand, der før nogen anden har haft øje for de fremtidsmuligheder, det lille fiskerleje lå inde med, har udkastet planen til et vældigt badeetablisement, hvoraf de to nu færdige bygninger kun er en god begyndelse.³⁾ Alle værelser i annekset er nydeligt udstyrede, siger forfatteren, og der er fra dem henrivende vuer over hav og land.

Begge bygningerne er opførte af lokale håndværkere efter arkitekt *Hagemanns* tegninger. Dekoreringen er i

---

¹⁾ Her var en sommerrestaurant, et yndet udflugtssted i de tider, da folk endnu foretrak skovture; ikke som nu, da strandture foretrækkes.

²⁾ nemlig hotellet og annekset.

³⁾ De øvrige store planer blev dog ikke gennemførte.

gammelnordisk stil, udført af den unge dekorationsmaler *Milner* fra Frederiksborg. Hans medhjælp har været købmand Hansens hustru, hvis kunstsans og sikre smag har bidraget meget til det sjældent smukke resultat. Festsalen er et prægtigt stort rum, 16 alen høj og med et rundt-løbende galleri, der bæres af mægtige bjælker, som er stillet skråt fra loft til gulv. Langs gallerierne læses en mængde af *Per Laales* ordsprog; under loftet hænger tre store lysekroner, udført i smedejern og prydet med elsdyrsgedevirer. — Langs salens vægge ligger røde hynder på lave løjbænke. Over gulvets blanke brædder har malerens pensel flot henkastet bygherrens og hans hustrus bømærke: Solen, der stiger op over bjergene og med sine første stråler omslutter et alfa og ved siden deraf en række sentenser, der kan give gæsterne nok at tænke over: »Når kvindfolk fattes svar på stand — i Kattegat da fattes vand«, eller »Hvo der går i dans — se vel til, hvo han tager i hand!«

Om naturen skriver A. M. bl. a.: Man skal lede langt efter en mere henrivende promenade end den sti, der fra Gilleleje by snor sig langs stranden op til *Nakkehoved* fyr⁴⁾ — og jo nærmere man kommer fyret, des mere bevæger stien sig gennem den prægtige plantage⁵⁾ af bøge, som den forlængst afdøde fyrinspektør *Kristian Faber* plantede her, hvor der i hans tid kun groede marehalm på de nøgne bakker.

3. *Muddermaskinen.*

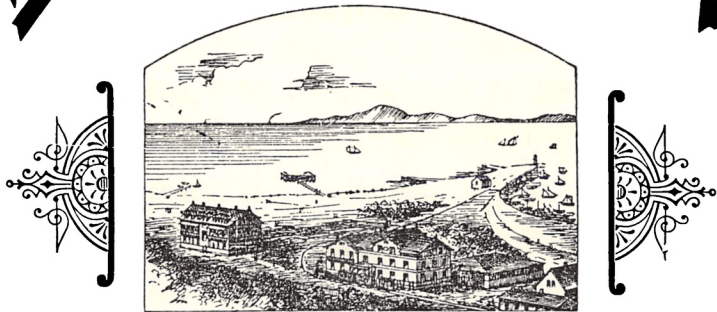
Festbladet for 26. juli 1896 bestod af 4 sider, hvoraf første side ses her. Avisens sære navn skyldtes, at festen afholdtes for at skaffe penge til anskaffelse af en mudder-

---

⁴⁾ Fyrstien, hvorfra der dengang var åben udsigt over hav og land. Nu er der mestendels villaer og haver på begge sider.

⁵⁾ kaldet *Bondens stubbe*, der desværre ikke blev fredet, men nu er i privat eje. Ejeren af hotellet »Stubben« hæger dog om sin del af denne plantage af krøgede ege.

MUDDERMASKINEN

FESTBLAD FOR GILLELEJE OG OMEGN.

Søndag den 26. Juli 1896

afholdes en

Stor Sommerfest i Gilleleje

til Fordel for Havnekassen.

Festpladsen er ved det nye Hotel og aabnes **Kl. 4.** Adgang: **25 Øre for Voksne,**
15 Øre for Børn.

Af det righoldige Program fremhæves:

Kl. 5: **Vandpantomime,** udføres i Søen ved Badehusene af unge Gillelejere og
20 Gymnastiklærere af hæren (Program se næste Side)

Kl. 6^{1/2}: I den store Hotelsal (Gildehallen) **Koncert og Aftenunderholdning**
med velvillig Assistance af Fru **Mathilde Lautrup**, Frk. **Margrethe Petersen**, Fru **Quiding**
og Hr. Operasanger **Cornelius Petersen**, Violinisten Hr. **Schnedler-Petersen** m. fl.

Entré til Salen: Forreste Halvdel (Siddepladser) 1 Kr. Bagerste Halvdel (begrænset
Antal Siddepladser) 75 Øre. Balkon 50 øre.

NB. Adgangen til 1 Kroner Pladserne er ad Indgang I. (Verandaen mod Søsiden), til 75 Øres
Pladserne ad Indgang II. (Kaffe-Verandaen mod Nakkehoved-Siden); til 50 Øres Pladserne ad Hotellets
Hovedindgang og op ad Trappen. Balkonbilletterne **afleveres ikke**, da de om fornødent atter
skal tjene som Adgangskort til Festpladsen.

Kl. 8. **Dans** paa en særlig bygget Estrade ved Stranden til Musik af Regimentsorkestret
fra Helsingør. Balbaand faaes ved Indgangen (1 Kr. for en Herre, 75 Øre for en Dame)
og maa bæres synligt.

Endvidere til forskjellige Tider Sang af **Gilleleje Sangforening.**

I **Varietéteatret** flere Forestillinger af **Gustav Lunds** levende Dukkevarieté.
Entré **25 Øre.**

Ved Mørkets Frembrud Illumination. Kl. 11 Stort Fyrværkeri.

NB. Kun Serveringen paa den smalle Plads imellem Jernbanesporer og Hotellet vedkommer
dette. Al den anden Servering paa hele Festpladsen forestaas af Fiskerne, og hele Indtægten heraf til-
falder Havnekassen.

maskine, som skulde rense havnebassinet for sand, der hindrede fiskerne i deres gerning. Til tider var der så meget sand, at man kunde gå tørskoet i havnen. Komponisten *Charles Kjerulf* var primus motor i den nævnte fest.

Om festens forløb skriver en medarbejder ved det københavnske dagblad *Dannebrog* 28. juli 1896 bl. a. følgende:

Midsommerfesten skylder københavnernes initiativ sin succes. Ære være d'herrer *Kjerulf* og *Folmer Hansen*. Himlen skal vidne og havet og sandet derude med, at de havde lagt sig ordentlig i selen og ingenlunde skåned sig selv — heller ikke hinanden. Den sortklædte hr. *Kierulf* var allestedsnærværende. Han slog på gongong til vandpantomimen og besørgede samtidig tjeneste som udsmitter, når de yngste gillejere myldrede altfor tæt på forstranden til géne for det højtærede publikum på den anden side tovet, som adskilte »scenen« fra tilskuerpladsen. Han hidkaldte de skuelystne ved at tude i et mægtigt kohorn¹⁾ foran *Gustav Lunds* varietételt og underholdt siden dem, han havde fået lokket ind i teltet, med klaverspil inden den rigtige forestilling. — Han betænkte sig end ikke for ved, tilsyneladende med god appetit, at nedsvælge noget spiseligt, som trods den blå kulør kaldtes rødgrød, hvorved han fristede mindre dristige ånder til at vove det samme. Han var overalt, og hvor han ikke var, der skinnede *Folmer Hansens* hvide sommerdress om dagen som en sky-støtte, medens hans røde slips om natten fungerede som den skinnende meteor, der ledte folket på de rette veje gennem ørkensandet.

Ingen kan nægte, at vandpantomimen var original og . . . højst gemytlig. . . . dens mest gribende moment var dér, hvor grisen faldt i vandet, dens mest opløftende, da skibet, som hjemfører *A. V. KAT-Hansen* fra Amerika, endelig bekvemmede sig til med en flot manøvre at indfinde sig på det rigtige sted. — I festavisen »Muddermaskinen« . . . vil

---

¹⁾ sikkert byhornet, der endnu er bevaret.

man finde den prolog, hvormed fru Lautrup indledede den fine del af festen, koncerten i hotellets gildesal.

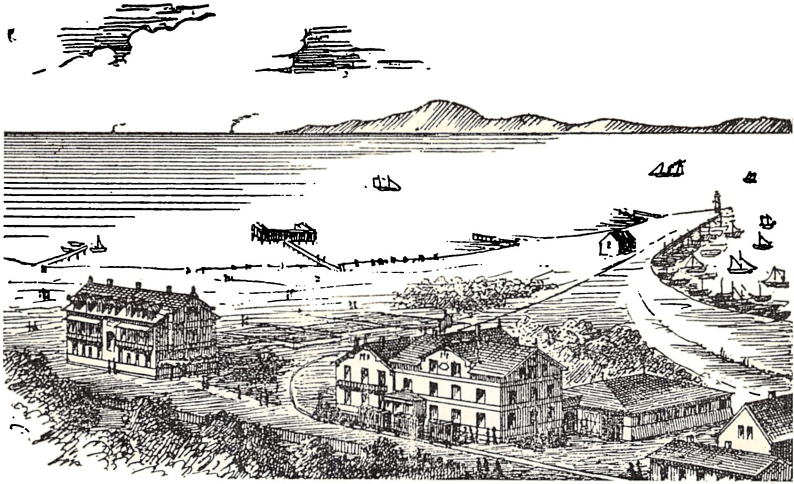
Referenten, der kalder sig KUK, kritiserer derefter, at de optrædende synger ved en sådan gemytlig folkefest i grande toilette eller sort selskabsdragt, når dog cykle-, sports- og badekostumer vilde være nok så stemmende med stedets og præstationernes art.

Hvad der gav gillelejefesten sin største charme, det var dog netop stedet og omgivelserne selv, denne store, friske og uciviliserede natur med solnedgang og måneopgang over havets vide flade som baggrund for et broget folkeliv med musik og dans under åben himmel, med land- og fiskerbefolkningens brede, alvorlige typer blandede mellem hovedstads- og bybeboernes moderne skikkelser.

Man havde vistnok ventet sig noget mere i retning af københavnsk tivoli-leben af denne fest; den blev snarere en landlig, fornøjelig sammenkomst, hvor folk morede sig ganske naturligt og harmløst.

Der var vel nok en 4-5000 mennesker samlede derude, og noget mønt må der være tilflydt fiskernes kasse, så der kan være grund til at takke de københavnske »Muddermaskiner«, der for en dag har bragt allarm i det rolige fiskerleje.

I *Politiken* af samme dato refererer PAN med detaljer om arrangementerne. Festen begyndte kl. 4 (16), og gæsterne myldrede gennem det lokale genis, hr. Milners pompøse æresport, hvor den utrættede Charles Kjerulf, impresarien Folmer Hansen (hvis purpurne slips og lyse flonel var af betydelig virkning) og den vittige redaktør af »Muddermaskinen«, *Carl Behrens* gjorde honnør. Kl. 5 opførtes en gribende vandpantomime, hvis indholds sarte poesi vi dog føler os ude af stand til at referere i nøgterne ord. Derefter tog Gustav Lund affære med sine mærkelige levende dukker; mens barndommen udenfor soldede i rødgrød med fløde, der serveredes af fru Kjerulf i et dertil indrettet telt, foråd sig i kager eller skejede ud til karrusellen. —

GILLELEJE HOTEL

OG

BADEPENSIONAT

TELEFON VIA GRÆSTED.

1895

Gilleleje Hotel og Badepensionat.

BELIGGENDE paa Sjællands nordligste Pynt umiddelbart ved Kattegat, aabner sin Saison først i Maj. Hotellet er nybygget, elegant og hyggeligt monteret efter engelsk Mønster, forsynet med Vandclosetter, varme og medicinske Strandbade og i enhver Henseende tidssvarende indrettet. Fra Hotellet haves en henrivende Udsigt til Kullen og til de nærliggende Højder, Gilbjergshoved og Nakkehoved Fyr, hvor der findes en smuk Park. Med Gribskov-Banen haves let og billig Forbindelse med den store Gribskov (15. Min.), hvori findes overordentlige smukke Spadsereveje (Gribsø, Esrom, Nøddebo o. s. v.). Af andre smukke Udflugter fra Gilleleje kan særlig nævnes Turen langs Kysten forbi Nakkehoved, Dronningemølle, Villingebæk, Hornbæk etc., hvilken Tur hører til Landets smukkeste.

Badene, der her ere af en ganske særlig Friskhed og Styrke, foregaar fra Vogne ligesom f. Eks. ved Fanø. Desuden tilbydes varme og medicinske Søbade. Badelægen boer på Stedet.

Medbringnes Hunde betales 1 Kr. for hver pr. Dag.

Pensionsbetingelser.

Kosten: Morgen. Caffe, The eller Cacao med Brød og Smør.
Frokost. Koldt Bord med varm Ret, Caffe, The eller Mælk.
Middag. 3 Retter, Dessert og Caffe.
Aften. The eller Mælk med Smør og Ost.

Kr. 3,00 pro persona.

„ 1,50 for Børn under 10 Aar.

„ 1,50 for Tjenerskab.

Øl og Vin betales ekstra.

Værelser: Enkelte fra Kr. 1,50.

Dobbelte fra „ 3,00.

Lys beregnes ikke.

I For- og Eftersaisonen modereres Prisen for Værelserne.

Om koncerten skrives, at *Cornelius Petersen* lagde for og fangede alle ubefæstede pigehejter med sin smeltende røst og gudeskønne skikkelse.

Fru *Quiding* kvadrede sødt som nattergalen, *Berggreen* fortalte morsomme historier, *Schnedler-Petersen*²⁾ spillede som en engel og frk. *Margrethe Petersen* henrev auditoriet til stormende bifald ved sit ildfulde foredrag af danske krigs- og sømandssange.

Om aftenen var festpladsen illumineret af tusinde farvede lamper; blomster og skrigeballer falbødes til fabelagtige priser. Kl. 11 knaldede et ægte tivolyfyrværkeri af.

4. I Helsingforsbladet *Nya Pressen* for 10. sept. 1899 har en journalist skildret Gilleleje i en kronik »Bref från badorten Gilleleje i Danmark«. Et uddrag heraf lyder således: Här finnes himmel och haf . . . en sandstrand, som är mjuk (blød) och behaglig, ren och hvit . . . Og videre: Alla badgäster äro ute om kvällarna för att se solen gå ned. Man kan ej tänka sig ett skönnare skådespel än all denna naturens härlighet, som bjudes en, då (når) solen sjunker i hafvet. Och hvilken färg (farve) prakt är det ej, sedan (efter at) solen gått ned. Hela himlahvalfvet strålar i guld, purpur och violett, och själfva hafvet blir liksom rosenfärgadt. Då man ser detta, kan man så väl förstå, att många naturfolk vara soldyrkare, ty hvad kan väl mera ingifva den svaga människan vördnad (ærbødighed) och beundran, än den strålande, alt lifgifvande solen i hela sitt höga majestät!

Forfatterinden — hun kalder sig Jaqueline — fortæller, at Gilleleje har i sommerferien været besøgt af 160 badegæster, næsten udelukkende danske. Her finnes ingen musik (det er jo uden for sæsonen!) og ingen dansesoireer, med eet ord, Gilleleje er ej endnu en badort i den modærna stilen. Hvar och en sköter sig själf, och hvad toileten beträffer kan man gå elegant eller högst enkel, og ingen be-

---

²⁾ Yderst skattet dirigent og koncertmester i hin tid.

fatter sig med den saken. Vill man lefva isolerad, går det mycket väl för sig, vill man åter göra bekantskapar möter det inga svårigheter, då danskarna i allmänhet äro tillgängliga. Ingen presentation behöfves. Man tilltalar en person och så är man bekant.

Forfatterinden nævner hotellets strandkurve; de byder bekvemme siddepladser for dem, der ønsker at læse eller arbejde i ro; de giver også beskyttelse mod blæsten, desuden er de lette at vende eller flytte. — Men de fleste foretrækker dog at ligge i sandet. — Hun nævner også strandvognene, som hotellet var i besiddelse af. Og hun citerer af et brev fra en dansk forfatter, at damerne her ligger i sandet og venter på deres tur til at komme i badevognene, som krokodillerne soler sig ved Ganges' bredder, inden de begiver sig i de lokkende bølger.

Hun slutter kroniken således: Kommen till Gilleleje, I alla som arbeten och ären betungade, och här skolan (skal) I få stärkta nerver, friska kinder och upplifvade lifsänder (livsänder).

5. I bladet *Vort Land* 13. 8. 1899 har den kendte tegner *Axel Thiess* en artikel, ledsaget af egne illustrationer.

Den omhandler Gilleleje, som han kalder Sjællands Ska-gen. Heri skriver han bl. a.:

»Varmenecessariens« (d. v. s. gribskovtogets) ankomst til Gilleleje banegård er en begivenhed af rang for badegæsterne. Navnlig lørdag aften, når de unge fruer er ude for at tage mod deres søndagsmænd. . . . Til konerne er der presenter, små overraskelser og forsikringen om, at de ved Gud ikke har været uden for en dør. Fra kontoret til restauranten og hjem, det er ægtemandens triste vej i sommerens København. — Alt er fryd og gammen.

Og videre fortælles:

I det varme sand ligger badegæsterne som krokodiller ved Nilens bred og venter på deres tur til at komme i vandet.¹⁾ Det vil sige de unge. De ældre daser i telte og strand-

¹⁾ fra badehusene.

Prospectus

for

Badestedet Gilleleie

med tilhørende

Kur-Anstalt.

1898.

Kurbehandling

ledet af pract. Læge *Frode Sadolin*

(Bopæl udenfor Kurtiden: Kurinstituttet, Værnedamsvei Kjøbenhavn V)

meddeles til følgende Priser:

	Enkelt Billet	10 Bill.	Maanedes Abonn.
Strandbade	0.25	2.00	5.00
Famili kort forholdsvis.			
Haandklæde og Badedragt be- tales extra.			
Styrtebad	0.35	3.00	9.00
Dampbad	0.75	6.00	15.00
Varmt Saltvandsbad	1.00	9.00	20.00
Fyrrenaalsbad	1.50	12.00	
Gytje	1.50	12.00	
Kulsyre	1.50	12.00	
Electrisk Behandling	.....	10.00	
Gymnastik paa Hold	1.00	6.00	15.00
" enkeltvis	2.00	10.00	25.00
Massage	3.00	16.00	35.00
Manuel Sygegymnastik	4.00	20.00	50.00
~~~~~			
Maltkur. enkelt	.....	2.50	5.00
" dobbel	.....	4.00	9.00
Brønkur: 6 Glas daglig	.....	8.00	
4 " "	.....	6.00	
2 " "	.....	4.00	

Gives kun efter Lægens Anvisning.

Lægeafgift betales kun, naar Lægen konsuleres.

Patienter, der lide af Lungetuberkulose, Epilepsi eller
Hudsygdomme, modtages ikke.

kurve. Hen mod aften samles i reglen er kreds af fiskere med deres koner, mest de ældre, for at høre et jævnt og ligefremt alvorligt ord og synge en sang med to unge frelserpiger, der med guitaren over skulderen står mellem skaren, som isprængt med badegæster har lejret sig i græsset bag et lille buskads.

Måske er naturen for venlig og lys, måske øver den nærliggende glade hovedstad sin indvirkning. Missionen kan i alle tilfælde ikke vinde fodfæste her som i vestkystens fiskerlejer.²⁾

Da lyder et tra-te-ra-tra! Et enspænderkøretøj med et øresønderrivende musikkorps kører gennem byen som reklame for en beriderforestilling.

På møllepladsen er rejst et laset og lappet telt. Ved indgangen sidder en malproper direktrice og ruger over blikkassen; men det er et talrigt og destingveret³⁾ publikum, hun slipper ind bag det gamle plysses bordtæppe, der tjener som portal.

Snart er den lille cirkus fyldt til sidste plads af et broget landliggerpublikum, der i den osende petroleumsbelysnings crepuscule (tusmørke) morer sig af hjertens lyst, mest over egne indfald. — Ganske vist er dressuren af cirkus' hestebestand, bestående af 3 heste, ganske upåklagelig, nogle alderstegne køtere springer udmærket, særlig en tungsindig pudel med fuldskæg; men det gør dog anderledes lykke, da en bæk med herrer og damer vælter og otte par støvlesåler vender sig mod himlen. — Er en pause for lang, gør en ung københavner kraftspring, og da direktricen, der tillige skal passe lirekassen, desværre er døv, kan hun ikke følge med hornene, hvad der

---

²⁾ Som tilfældig badegæst kunde Axel Thiess ikke vide, at missionen fra 60erne havde fodfæste på Gilleleje og endog fra 1886 et missionshus for Luth. miss.

³⁾ Her som andetsteds i hine tider mærker man afstanden mellem københavnerne og dem på landet! — I artiklen har forfatteren nævnt direktørere, en konferensråd, grosserere, arkitekter, kunstnere o. s. v. blandt de mere kendte badegæster.

forresten ikke er så underligt, da direktøren foruden sine mange andre virksomheder også passer musikken, og med hornet for munden tillige skal kommandere, opmuntre, spøge med klovnen og skælde ud.

Der kommer først rigtig gang i det, da student Berner tager trommen og trakterer den til gøglernes store misundelse med stor virtuositet.

Men de indfødte er henrykte og hengiver sig til ublaserede begejstringsudbrud. På vejen hjem til min fiskerbolig, hotellet er nemlig overfyldt, hører jeg forestillingen drøftet og kritiseret med stor grundighed af grupper, der efterhånden forsvinder ned ad små biveje. Mørket sænker sig over det stille fiskerleje, lysene slukkes i de små ruder, kun *Nakkehoved* fyrs vældige blink farer som lyn henover stråtagene.

Bevogtet af en æresvagt bestående af billeder af Mozart, Jomfru Maria med barnet⁴⁾ og en marinesoldat går jeg til køjs i en lille hjulbenet jernseng og slumrer ind til akkompagnement af Kattedags mumlen.

6. Foruden den sandede gillelejestrand er det solnedgangen, der betog de fremmede. I et udklip af *Helsingborg Dagblad fra 1900* (dato mangler) skriver G. Å-k.: Och när solen dalar i nordväst och kastar sitt aftonljus öfver det rörliga (livlige) lifvet på stranden, medan därute i hafvet *Kullens* bergformationer stå djupblå mot himmeln, finnes det (der) ingen, som ej tager intryck af panoramat. . . . Sinnet fångslas af det storartade skådespel (skuespil), som en solnedgång i hafvet en sommarafton erbjuder. Om drömmarna, de vackra drömmarna, äro en del af lifvets poesi, så kommer lifvets poesi en till mötes (i møde) i den sjunkande solens stämningdagar (-belysning), skiftende i guld och gult, orange och violett, purpurrødt och blått, ja alla nyanser, dem ingen målares pensel ännu förmått återgifva (gengive). Kanske och där nere på stranden, mot det flö-

⁴⁾ religiøse (katolske) billeder smykkede dengang væggene i fiskerhusene.

dande färgspelet (farvespil) som fond (baggrund), du från din ensliga plats ser en ljus klädning afteckna sig och en smärt (slank) gestalt sakta skrida fram, och kanske då tankarna samlas kring kronan af livvets poesi. Icke vet jag det, men jag tänkte det, när jag var på Gilleleje, och det är nog flera som tänka det samma.

7. I *Svenska Dagbladet* for 8. juli 1900 har en journalist *John Hertz* skrevet en artikel med overskriften *Kattegats Trouville*. Heri siges bl. a.:

Från Köpenhamn går järnvägsresan lätt till Hillerød. Här stiger man in i ett i hög grad leksaks(legetøjs)påminnande järnvägstog, framför hvilket en lokomobiliknande tragikomisk ånghäst (damphest) är spänd. Kupén i hvilken jag kommer in, har en underligt mångkantig form och sittplatserna äro af en konstruktion, som uppenbarligen är det geniala utslaget af en af vora tidigare förfäders praktiska reformlusta.

En akademisk kvart efter den fastställda afgangstiden sätta vi oss i märkbar rörelse med en fart om ett par knop i timman. Det är en stor lycka, att Danmarks största och vakraste skog, Gribsskog, blifvit anbragt på denna del af Nord-Själland, ty (thi) nu kan man åtminstone (ialtfald) ett par timmars tid glädja sig åt hundraåriga ekars, bokars och barrträds (nåletræers) växlande vakra diorama. Och under de täta (hyppige) upphållan vid småstationerna kan man tryggt göra små skogsutflykter til Esrom sjö eller Nøddebos Scharlingsbesjungna prästgård,¹⁾ behagligt medveten (i bevidstheden om) om att man i händelse af försening med lätthet kan gå i kapp med (om kap med) den moderna kommunikationsuppfinding, som nämnas Gribsskogs-banans iltåg. Gillelejes kosmopolitiska badsociété har dock funnit en mera verklighetsfotad (nøktern) benämning för detta fortskaffningsmedel

---

¹⁾ som bekendt foregår »Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard« ikke i Nødebo.

(befordringsmiddel) och kallar det populärt »värmenece-sären«.

Äntligen nå vi fram til Gilleleje och jag stiger in i väntsalen på järnvägsstationen. Här förvånas jag öfver att höra bangårdsklockan slå 7, medan visarne peka på 11 — i verkligheten är klockan 10 minuter öfver 3.²⁾ Och ändå upplyser ett anslag (opslag) om att det i Gilleleje tillämpas mellaneuropeisk normaltids! Ett annat exempel på det idylliska lifvet i detta samhälle (by) mötte mig på postkontoret — dette var stängdt —. Som postmästare fungerar nämligen byens högt skattade barberare³⁾ — och då en kund (kunde) tillfälligtvis gästar rakstugan, stänges postkontoret!

En behaglig motvikt (modvægt) till den komiska gammaldags landtlighet, som man i många former möter i Gilleleje, är det stora, nya badhotellet. Det finns mera än 75 rum (værelser) i det, efter engelskt mönster inredda hotellet; detta intresserar dock mig liksom öfriga badgäster mindre än rummens inredning, musik- och konversationsalarnas arrangering och den prosaiska matens art. Jag har i detta hänseende i Danmarks land blott funnit tvenne fullgoda motstycken: *Skagen* och *Fanö*. Dette kan väl tyckas (synes) den ideelle naturdyrkaran af underordnad betydelse, men det heter om dansk natur att den njutes bäst vid en »Gammel-Carlsberg«.

Om Gillelejes natur skriver forfatteren: Här breder sig den Kattegatssköljande (-beskyllede) kusten sandfylld och strandhafrebeväxt (marehalmbevokset), trädfattig och ljung-(lyng)grodd med skiftande »klitter« och evigt föränderliga, klipphöga sandformationer. Det är ett veritabelt stycke jutländsk västerhafsnatur.

Derefter omtaler forfatteren, at Gilbjerg undergraves af havet, og at der derfor bygges høfder, men at sandet fra klinten føres med strømmen ind i havnen, stopper havneindløbet og gør havnen til en troligen enastående pro-

²⁾ Forfatteren overdriever nok med den gamle vittighed.

³⁾ Han hed Leonhardt (Petersen).

menadplats. Det har hændt, siger han, at vandstanden i havnebassinet har været 2 fod højere end havoverfladen udenfor. (Vandet fra kanalen løber ud i havnen og kunde ikke komme ud over det tilsandede havneindløb).

8. Den, der skriver friskest og naturligst om Gilleleje o. 1900 er *Anthon Maaløe*. I *Dannebrog* 9. 7. 1899 skriver han bl. a.:

For fem år siden var det et meget begrænset antal københavnere, som kendte Gilleleje af andet end navn. En ganske lille kreds — den samme år efter år — tog derned ved sommerferiens begyndelse, lejede sig ind i »den gamle kro« eller i fiskernes lavloftede stuer. Når de kom, ilede fiskerlejets beboere ud i dørene og nikkede genkendende til »Københavnerne«; der var jo ikke flere, end at de jo sagtens kunde holde rede på dem og huske dem fra sommer til sommer.

Alle feriens dage levede »Københavnerne« i fred i Gilleleje; de havde *Nakkehoved* og »*Guldbjerghoved*« ganske for sig selv. — Det var nok til at sætte byen på den anden ende, når et enligt cyklistpar en søndag forvildede sig ud på de kanter — sindene faldt ikke til ro, før det var konstateret, hvem de fremmede var, eller at absolut ingen af »Københavnerne« kendte dem.

Men da hotellet og banen kom, indtraf den store forandring. — Det kniber at skaffe plads til de mange sommergæster lørdag-søndag på hotellet. Og hver stue, som kunde lejes i fiskernes hytter, blev optaget. Om dagen var der derimod plads nok, og der var mad nok på hotellet til de mange mennesker.

Gilleleje har, siger forfatteren, det forud for de fleste af vore danske badesteder, at den, der rejser derned for at finde fred og ro, ikke søger den forgæves, selv om der er aldrig så mange andre, som kommer der i den samme hensigt. . . . Mod øst og vest rejser sig langs kysten høje klitter med dybe slugter ind imellem. . . . Altid finder den trætte en ensom slugt, hvor han kan hvile ud på det bløde græs,

hvor klitten giver læ for blæsten, og hvor ingen andre forstyrrer hans fred end et par græssende får . . . eller en flok søfugle, der skrigende og med baskende vinger slås om en hvileplads på de store sten ude i forstranden.

Der er dyb stilhed over naturen herude; der er langt til menneskers boliger; røgen fra en damper ligger over horisonten, . . . hvor hav og himmel mødes; i lange dønninger skyder vandet sig op mod kysten, brydes over stenene ude på forstranden og løber skummende og sydende op over det hvide sand.

Ved *H. C. Terslin*.

Ludshøj.

Ludshøj er en af Nordøstsjællandss høje bakker, hvorfra der er en vid udsigt over land og Kattegat. Den ligger i *Blistrup sogn* i Frederiksborg amt, er 47 m høj og karakteriseres i Traps »Danmark« som en noget afgravet lertop. Det passer, idet der fra den i tidens løb af egnens bønder er taget en mængde ler og grus. — Den tilhører *Ludshøjgaard*, hvis ejer proprietær *Flemming Kalko* trods landmændenes misfornøjelse standsede hærværket, ligesom han beplantede højområdet, der nu er blevet til en smuk lund, fortrinsvis af elmetræer.

STEDNAVNET Ludshøj omfatter såvel højen som landsbyen og gården. — Ifølge Stednavneudvalgets publikation »Frederiksborg Amts Stednavne« 1929 har det gennem tiderne været stavet som følger: 12.5.1300 Lucøu, 26.11.1301 og 15. 1. 1304 Lucøghæ, 29. 6. 1400 Lwtzhøb (w=u), 9. 8. 1400 Lwshøw, 1497 Lvtzhøwe. Navnene er fra Esrums klostres Brevbog. 1555 Ludtzhøff (i Ekstraskattemandtallet). 1582-83 Ludtzhøw (i Lensregnskaberne). 1.4.1586 Lutzehøf i Kancelliets Brevbog¹). 1588-89 Ludtzehouff (i Jordebogen i Lensregnskaberne). 1613 Ludtzhøy (i Mandtallet). 1688 Lydshøy (i Matriklen). I Matriklen 1844 Lydshøi.

Og tydningen af navnet:

Ifølge Stednavneudvalget skal forleddet indeholde et personnavn Lutr, der er kendt fra oldnordisk. Oprindelig var Lutr et tilnavn, der betød »den som ludede«, »den krumbøjede«. — I Eddadigtet *Rigsthula* hedder trællens søn Lutr. — I tillægsmåde hedder ordet *lutandi*, d. v. s. »den ludende«. Som sådan træffes navnet ikke alene som tilnavn, men også som — døbenavn. — Endvidere nævnes et svensk stednavn *Lystorp* (hed oprindelig *Lusstorp*), der også indeholder »Lutr.«²).

Til sammenligning kan nævnes stednavnet *Lyshøj* i Sydslesvig³⁾, der o. 1450 skrives *Lueshouett*, 1538 *Lusshofft*, 1587 *Lutzehouet*, 1593 *Lutzhøuet*, 1599 *Lutzhovede*, 1608 *Lutzhøuede*, 1634-35 *Lutzhoy*, 1643 *Lutzhøvt* og *Lutzhoy*, 1783 *Lutzhøvet*, 1858 *Lyshøj*. — De gamle skrivesformer viser, at endelsen er ordet »hoved«, der senere bliver omtydet til »høj«. — Forleddet kan, siges der, formelt være mandsnavnet *Lut* (*Lutr*), som antages at indgå i det nordsjællandske »*Ludshøj*«. Men det er dog snarere ordet »*Lus*«, der formentlig er et oprindeligt skovnavn.

Vender vi os til Skåne⁴⁾, træffer vi stednavnet, byen *Ludarød*, der 1491 hedder *Lwderød* og *Lwderød* (*w = u*). *Luderyd* 1502, *Ludered* 1639, 1688 *Ludarød*, *Ludarød* 1713-1874. Også her menes forleddet som for det nordsjællandske »*Ludshøj*«s vedkommende at være person(bi)-

navnet Lute (Lutr), d. v. s. »den lutande«, »den framåtbøjde«. Og det siges, at dette navn indgår i andre svenske stednavne, bl. a. *Løderup* (der 1383 hed Ludathorp), *Lustorp* og *Lystorp*.

Så vidt tydningen af Blistrups Ludshøj (og sammenligninger andetstedsfra). — Skønt Geodætisk Instituts målebordsblad 1953 skriver »Ludshøj« og »Ludshøjgaard«, kalder nordsjællænderne desværre stedet Lyshøj.⁵⁾

— — — — —
Et tilsyneladende lignende stednavn er *Ludserød* i Blovstrød sogn; p. gr. a. den uheldige klang hedder det nu Høvelte. — Fra Stednavneudvalget gives følgende stavemåder: 1266 staves *Luserøth*. 1340 *Lusæruth*. 1396 *Lutzerud*. 1502 *Lwtzerødh*. 1597 *Ludtsrødt*. 1688 *Lutzerød*. 1844 *Ludserød*. Endelsen -rød betyder ryddet plads (i skov). — Forleddet menes at indeholde helgennavnet *Lucius*. *Lucius I*, der var pave 253-54, var kendt for sin mildhed over for »de faldne«, som han vilde genoptage i menigheden, når de viste anger. Ca. 1100 blev *Lucius Roskilde* stifts skytspatron, og Roskilde domkirke var indviet til ham og hed Skt. *Lucii* kirke; den kaldes 1467 *Lutz* kirke. —

Der er dog også mulighed for, at *Ludserød* indeholder kvindenavnet *Lucia* eller *Lucie*⁶⁾, der 1380 staves *Luce* og i 1400tallet *Lutze*. Forøvrigt nævnes et olddansk personnavn *Lusi*. — — Muligheden af, at *Ludserød* kunde indeholde helgenindenavnet *Lucia*, nævnes ikke. Hun døde 304 i Syrakus. Hendes navn er muligt oprindeligt det latinske *Lux*, der betyder lys. Hun påkaldes for øjensygdом; hun fejres 13. december, der er den svenske *Lussidag*, med lys og *luciebrud*.

LUDSHØJ og ESRUM kloster. Det store kloster ejede en mængde strøgods i Nordsjælland.⁷⁾ — Omkring år 1300 var der på egnen to velstående brødre, præsterne *Nils Attesøn* i *Blistrup* og *Atte Attesøn* i *Tibirke*. De stod i venkabelig forbindelse med *Esrums kloster*, hvor deres for-

ældre var stedt til hvile, og hvor de selv ønskede at jordes. I den anledning skænkede hr. Nils ved testamente af 12. maj 1300 klostret sit gods i *Lucøu* (*Ludshøj*), *Unnerup*, *Dønnevælde* og *Ørby*, mens 10 mark penge skulde gå til Blistrup kirkes udbedring. Efter Nils' død skænkede Atte 1301 en gård i *Lucøghæ* (*Ludshøj*) og dernæst en anden gård smst.⁸) tilligemed en vindmølle. — Baggrunden for disse testamentariske gaver til Esrums kloster var de vanskelige kirkelige forhold på *Erik Menveds* tid, det spændte forhold mellem kongen og pave *Bonifacius VIII* i anledning af ærkebiskop *Jens Grands* fængsling på Søborg og det deraf følgende interdikt i årene 1299-1302, der endte med kongens ydmyge afbigt overfor paven.

FÆSTEBØNDERNE I LUDSHØJ BY. I Codex Esromensis findes for året 1497 en fortegnelse over, hvad der skal ydes til klostret af de bønder, der har dets udstrakte nordsjællandske strøgods i fæste, derunder klostrets 3 gårde i Ludshøj. Fæsterens navn angives i hvert tilfælde:

Lutzhøwe (*Ludshøj*);

1) Bonden *Eenwold* skal for året yde:

j pund siliginis
 j pund ordeï
 ij lagenas auene
 j lam
 j gas
 iiij pullos

og 2) *Nils Staffensen* og 3) *Velates* (?) skal yde samme afgift.

Og item (desuden) hwer j foder nødh. Sommerschat (-skat) j skæppe smør. Winterskat iiij skilling grot eller j fedh (fed) koo (ko), ij (2) slætte daghe, vj (6) skære daghe (dage) ɔ: arbejdsdage for klosteret (?).

Siliginis = hvede; ordeï = byg; lagenas auene = havre; gas = gås; pullos = høns; grot = grovmalet korn; i og j

= 1; ij = 2 pund o. s. v.; 1 pund = 3-4 tønder (kornmål) alt efter kornsorten; 1 skæppe er efter metersystemets indførelse i 1907 = 17,39 liter, d. v. s. $\frac{1}{8}$ af korntønden; i gammel tid vekslede skæppens rummål efter varens art; der kunde gå 6-10-12 ja 20 skp. til en tønde; hvor meget en skp. smør var, kan ikke her opgives. Nødh = kvæg.

GRAVEN. Bortførsel af grus, sand og ler gennem mange år førte til, at man 1871 stødte på graven på Ludshøj bakke.

Men først 1938 kunde man i henhold til naturfredningsloven skride til fredning af Ludshøj og de sørgelige rester af oldtidsgraven dér.

Fredningsdeklarationen lyder således:

Nationalmuseet, 1. Afdeling, 24. Februar 1938. — Ifølge Naturfredningslovens § 2 er *nedennævnte* paa Deres Ejendom Matr. Nr. 2a af Ludshøj By, Blistrup Sogn, Holbo Herred, Frederiksborg Amt, beliggende Fortidsminde fredet.

Dette Mindesmærke maa saaledes ikke fjernes, ej heller beskadiges ved Gravning, Pløjning, Bortførsel af Sten og Jord, Tilførsel af Sten og Affald eller paa nogen anden Maade forstyrres. Beplantning maa ikke finde Sted; derimod er Græsning, Lyngslet og Borthugning af allerede eksisterende Beplantning tilladt.

Meddelelse om dette Fredningsforhold er tilgaaet Dommerkontorets Tillysningskontor, hvor det vil blive anført i Ejendommens Akter.

— Denne Skrivelse bedes vedlagt Ejendommens Papirer.

Numret paa Højen refererer til Kort i Museets Arkiv.

2528. 8. »Store Ludshøj« (Lyshøj), 30 × 4 m. Østre Halvdelen af Højen bortgravet, ved den vestre Fod 3 Randsten. Mod Nord fører en Trappe op til Højens Top, hvorpaa staar en Bænk. Adgang til Højen sker med Ejerens Tilladelse.

(Til) Hr. Proprietær F. Kalko, Lyshøjgaard pr. Græsted.

En fotografisk kopi af denne fredningsskrivelse er venligst tilstillet Gilleleje museum af proprietær Mogens Kalko, som efter broderen Flemming Kalkos død ejer Ludshøjgaard.

Fra samme har vi modtaget en fotografisk kopi af afskriften af de sider i Nationalmuseets protokol, der omhandler fundet af genstandene fra Ludshøjs bronzealdergrav.

Den lyder således:

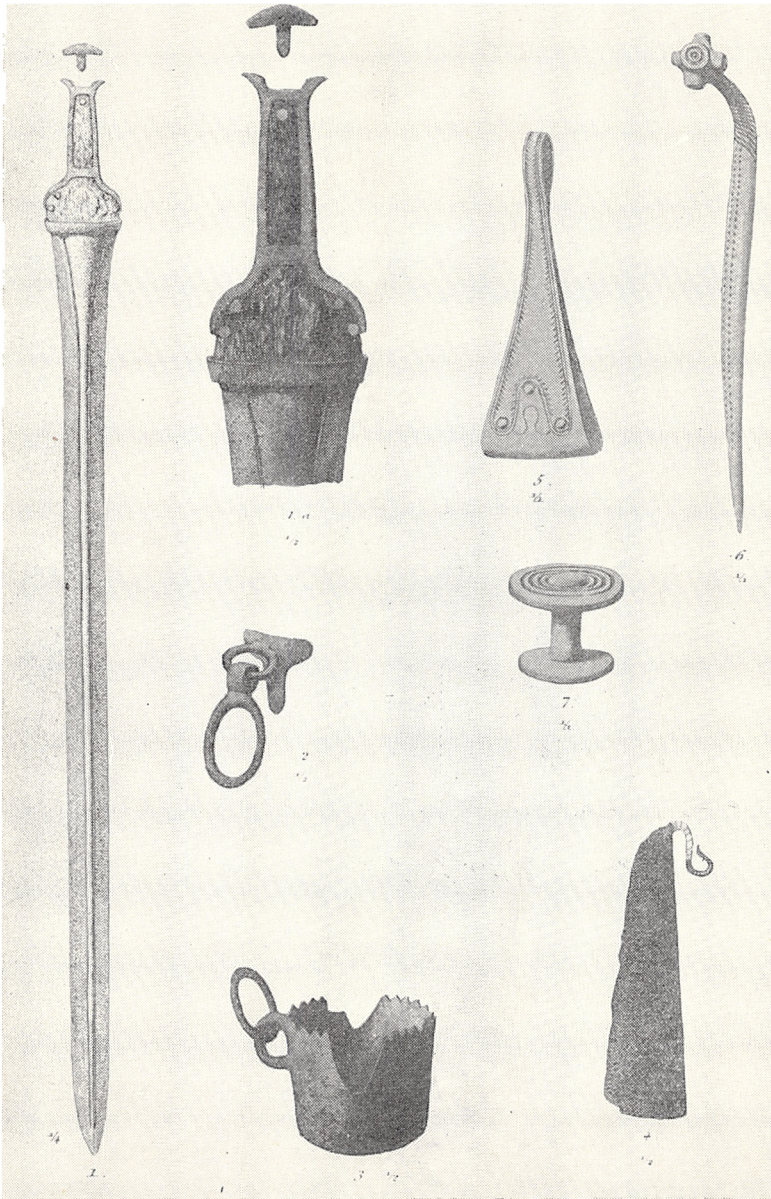
Fund fra Bronzealder, Nationalmuseets Protokol Nr. B. 709-717.⁹⁾

Overleveret af *Lars Larsen*, Bestyrer af hans Moders, Gaardejer *Lars Andersens* Enkes Gaard i Lydshøj, Blidstrup Sogn, Holbo Herred, Frederiksborg Amt.

709. Et 28" (tommer) langt, i to Stykker overbrudt, men iøvrigt vel bevaret Bronzesværd med Grebtunge, af Form meget lignende Worsaa's Nordiske Oldsager i Det Kongelige Museum i Kjøbenhavn (1859) Fig. 115. — Paa Fæstets Sider har der været indlagt Skinner af Horn, hvoraf betydelige Levninger endnu ere bevarede, og de have været fastholdte med 5 Bronzenagler. Fæstet har forneden endt i et henved $\frac{1}{3}$ " bredt Bronzebeslag, der er fastirret til Skeden. — Af Knap paa Fæstet fandtes intet Spor. — Den yderste Spids af Klingen mangler.

710. En lang Pilespids af Bronze med Skafttunge, hvorpaa ere Stregepyrdelser.

711. Bronzebeslag til et Pilekogger, bestaaende af: *a.* det nederste Endebeslag, dannet som en $1\frac{3}{8}$ " høj rund Bronzeæske, hvis Bund er $1\frac{2}{3}$ " i Diameter og hvis øverste Rand er saugtandet, og paa hvis ene Side er en Øsken, hvori sidder en Bronzering af 1 Tommes Diameter; indvendigt i Æsken sidder overalt kjendelige Levninger af en mørk harpixagtig Masse; — af Overdelen mangler et Par Stykker; — — og *b.* et $1\frac{1}{3}$ " langt eller bredt og 1" højt, kløverbladformet Bronzebeslag, der antages at have siddet højere oppe paa Koggeret og med 3 fine Nagler har været

Efter A. P. Madsen: Afbildninger af danske Oldsager og Mindes-
 mærker. Broncealder II. Pl. 11 1876. —
 Velvilligst fotograferet til årbogen af Nationalmuseet.

Beskrivelsen af billederne angiver A. P. Madsen:

1. Broncesværdet nr. 709. 1. a. detaille af sværdhæftet; ovenover knappen nr. 713, der formodes at have siddet over hæftet. 3 er bunden af pilekoggeret nr. 711a. 2. angives at have siddet på koggerets øvre ende, nr. 711b. Sophus Müller¹⁰⁾ mener dog, at det har været beslag til skedens munding. — 4. Broncekniven nr. 712. — 5. er guldpincetten nr. 716. — 6. Guldnålen nr. 714. — 7. Dobbeltknappen af guld nr. 715. — A. P. Madsen angiver pilespiden nr. 710 som bortkommen.

---

befæstet til dette; fra dette Beslag udstaar en Øsken, hvori er anbragt en bred, paa Siden aaben Øsken, der udgaar fra en Ring af samme Størrelse som den under litr. a. ovenfor nævnte.

712. En $3\frac{2}{3}$ " lang, meget forirret Bronzekniv med en bagtil anbragt, tilbagebøjet Stilk, hvorom er viklet et smalt Guldbaand, og med kjendelige Levninger af Prydelser paa den ene Side. Paa Knivens anden Side, tæt ved dens brede Ende, sidder fastirret en $\frac{2}{3}$ " lang Spids af en Syl eller deslige af Bronze. Kniven har været sønderbrudt i ny Tid og er sammenlimet.

713. Et aflangt, knapformet Bronzebeslag . . . med en fra Undersiden udgaaende flad Tap. Paa denne og paa Knappens Underside ere tydelige Levninger af en mørk, harpixagtig Masse. — Denne Knap har maaske været anbragt ovenpaa Fæstet af Sværdet No. 709.

714. En $3\frac{1}{12}$ " lang, massiv Guldnaal, der er ombøjet foroven og ender i en Knap, hvorpaa ere 4 udstaaende Knopper med Ringprydelse paa Enderne. Naalen har skraa Rifler om Halsen og langs nedad dens indvendige Side ere to Rækker smaa Buer eller halvmaaneformede Prydelser.

715. En massiv Dobbeltknap af Guld, hvis Overside, der er $\frac{3}{4}$ " i Diameter, er prydet med 3 dybe concentriske Ringe. Paa Undersiden ere tydelige Spor af Støbningen.

716. En $2\frac{1}{12}$ " lang Guld-Pincette, der er smukt prydet og tæt ved Næbet har 3 opdrevne Punkter paa hver Side.

717. En Bunke korte Haar¹¹⁾, der nærmere ville blive un-

dersøgte; nogle enkelte smaa Stykker brændte Been; og nogle ubetydelige Levninger af Bark.

No. 709-717 ere i de første Dage af Juli Maaned 1871 fundne i den paa Lars Andersens Enkes Lod beliggende Høj »Lydshøj«. Denne Høj, hvorfra der er en viid Udsigt, idet den er beliggende paa en meget høj naturlig Bakke, hæver sig vistnok over 30 Alen over de omliggende Marker, men den skal tidligere have været højere, førend en af Gaardens fordums Ejere bortførte et ca. $2\frac{1}{2}$ Alen mægtigt Lag af dens øverste Deel. Højens østlige Halvdel er desuden nu bortkjørt, dels til Mergling og dels til Fyldning, og det var ved dette Arbejde at en paa Gaarden tjennende Karl Anders Olsen og Huusmand Jens Hansen stødte paa den stensatte Grav, hvori de ovennævnte Sager laae.

Efterat Jægermester Lowzou til Slettegaard velvilligst havde underrettet Museet om det gjorte Fund, rejste Museets Secretair, Herbst og Stud. mag. H. Petersen derud, for at see Højen og Gravkisten og paa Stedet indhente Oplysninger om Fundet. Gravkisten, der laae i Retningen VNV—ØSØ, var sat af 4 flade Stene, der stode paa Højkant om en $1\frac{1}{2}$ Al. lang, 1 Al. bred og 7" tyk Bundsteen med en meget flad og jevn Overside, og i en Afstand af $10\frac{1}{4}$ " over Bundstenen laae Gravens Dæksten, der var $2\frac{1}{4}$ Al. lang og $1\frac{1}{4}$ Al. bred. Dækstenen laae $3\frac{1}{2}$ Al. under Højens nuværende Top. Rummet indeni Gravkisten var fri for Jord og anden Fyld, og paa den flade rectangulaire Bundsten laae alle de ovf. beskrevne Sager, hvorved er at bemærke, at Guldnaalen Nr. 714 laae paa Haarbunken Nr. 717, at Guldknappen Nr. 715 laae indeni Endebeslaget til Pilekoggeret Nr. 711, og at der endelig laae en Mængde brændte Been ved Sagerne. — Endnu skal bemærkes, at Gravkisten laae i Højens Midte og paa dens Bund, og at man ikke vidste om Urner eller smaa Gravkister tidligere vare fundne i de bortgravede Dele af Højen.

Guldsagerne Nr. 714-716 veje tilsammen $2^{29/32}$ Lod og ere tilligemed Guldbeviklingen paa Kniven Nr. 712 vurderede

til 53 Rd. Dette Beløb tilligemed en Douceur af 7 Rd. ud-betaltes.

H. C. Broholm¹²⁾ har tidsfæstet følgende af de omtalte sager til 7. periode i bronzealderen: Sværdet (nr. 709), ragekniven (nr. 712), guldnålen (nr. 714), guldknappen (nr. 715), det formodede pilekogger (nr. 711) og pincetten (nr. 716). Alle sagerne er fra en mandsgrav, der karakteriseres som en stensat kiste som gravhøjens centralgrav.

Broholm skriver, at 3 sværd fra sjællandske grave, nemlig *Borghøj* i *Hvedstrup* sogn, en høj i *Ishøj* sogn og det her nævnte fra Ludshøj er ejendommelige ved, at fæstet er dannet for sig selv af 2 skinner, der holdes sammen ved tværbånd og fornedet forbindes ved en tendannet ring. Dette håndtag fastgøres på en af klingens øverste del dannet grebspids.¹³⁾

FOLKETRO om Ludshøj. — Det er en farlig sag at forstyrre gravfreden ved at grave efter formentlige skatte i højene. De døde, kæmperne, hævner sig; det har vi megen folketro om: der bliver uro ved nattetid på gården, der kan ske ulykker og uheld med folk og besætning. Derom fortælles adskilligt fra landets egne. Også fra Ludshøj, hvis oldtidsgrav jo blev forstyrret.

Proprietær Flemming Kalko har gentagne gange hørt »den gamle« gå stilfærdigt ved nattetid gennem gårdens gange og ad trapperne; »men han er godmodig og gør ingen fortræd«. Men det er jo også mange år efter, at udgravningen havde fundet sted.

Anderledes dengang! Da manden på Ludshøj ved hjælp af en stor arbejdsstyrke havde fjernet »det halve« af Lys-høj, gik det galt på gården. Lys, der tændtes, slukkedes straks, heste og køer døde, en sort hund med gloende øjne havde sin gang på gården, og den, der vovede at slå efter den, blev syg. (Læs herom i Fra d. gl. Gilleleje 1943, s. 36).

Lignende sagn kendes fra andre egne; og folketroen om, at højfolket hævner sig, hvis man rører højene, har bevirket, at så mange af disse er bevaret til vore dage.

— Også andre, der ikke var implicerede i mishandlingen af Ludshøj, gik det ud over: Vognmand *Carl Petersens* hustru på Smidstrup Strand fortalte mig i 1957, at hendes bedstefar en aften var på vej fra *Valby* (Nordsjælland) til *Smidstrup*. Da han passerede Ludshøj, for en sort hund efter ham, og hængte sig på nakken af ham, og da han vilde skynde sig fra den, blev den rasende. Hunden forsvandt først, da han nåede den gamle brugsforening i Blistrup.

Så er det meget bedre at stå sig godt med højfolket. Sagn herom kendes fra mange hold. Også fra Ludshøj. Men det må naturligvis være fra før højens udgravning. En gammel kone, Ane Larsdatter, tjente som ung i Ludshøj by, formentlig på Ludshøjgaard. Der var altid en nedtrådt sti fra højen til gårdens brønd. Og selv om man pløjede stien op, blev den straks trådt til igen (af højfolket). —

Engang til en højtid havde de brygget øl og bagt brød på gården, men næste morgen var øl og brød borte. Men i stedet for stod der en hel tønde malt og to tønder rugmel, altså meget mere, end der var taget. Man mente, at de underjordiske i højen skulde have gilde, men ikke havde haft tid til at lave til.¹⁴⁾

Fra samme sted kendes det almindelige sagn om manden, der pløjede i nærheden af højen. Han fandt da en bagerovnsrage, der var gået itu, og hammer og søm. Han lavede ragen i stand og lagde den tilbage. Da han under pløjningen vendte tilbage til stedet, stod der en skålkage, en slags kage, folk plejede at lave, når de bagte brød. Endvidere stod der en snaps(!). Det var højfolkets tak, fordi han havde hjulpet dem med ovnrage.¹⁵⁾

Andre sagn om Ludshøj.

Eet er, hvad geologerne kan fortælle om bakkernes opvindelse. Et andet, hvilke forestillinger vore fædre havde herom. Således om Ludshøj, hvorpå oldtidsgraven lå.

Om denne sandede lerbakkes tilblivelse fortælles følgende:

En gammel kone på *Smidstrup Sand* gik til *Hornbæk* for at hente lidt god jord i sit forklæde. På hjemvejen tabte hun et par klatter jord, der blev til et par småbakker; men da hun kom til *Lyshøj* (som stedet altså udtales i sognene), revnede forklædet, og resten af jorden blev til *Lyshøj*. (A. Uhrskov: *Folkesagn* 1922, s. 77). — Et lignende sagn fortæller, at hun, der nu kaldes en troldkælling, hentede jorden i *Alme Orne*. Hun tabte på vejen en klat, der blev til *Maglehøj*, som siden er sløjfet, og resten lagde hun i *Blistrup*; det blev til *Lyshøj* (*Folkesagn*, s. 65). — En tredie beretning går ud på, at en heks, der hed *Lydia*,¹⁶⁾ tabte jord, hun havde hentet i forklædet; det blev til de mange bakker (oldtidsgrave) mellem *Rågeleje* og *Ludshøj*. (*Folkesagn*, s. 55). — Endelig har jeg fra *Sigfred Rasmussen*, der er født på *Gadagergaard* i *Alme*, sagnet om, at kællingen tog sandet fra *Dybendal*; den ene af klatterne, hun tabte, blev til *Ølshøj* i *Smidstrup* (hvori findes en dobbelt jættestue); den anden blev til *Lyshøj*.

H. C. Terslin.

NOTER:

¹⁾ Kanc. Brevbøger udg. af Bricka og Laursen 1885 fg.

²⁾ Endvidere skal der være mulighed for, at vort »Ludshøj« indeholder det nedenfor nævnte helgennavn *Lucius*.

³⁾ Sydslesvigs stednavne 7. side 175. 1948.

⁴⁾ Skånes ortnamn, serie A, del I: Albo härad S. 48. 1958.

⁵⁾ Inger Margrethe Boberg skriver i »Fra Frederiksborg Amt« 1932, s. 15, at højen har sit navn, fordi der ifølge folketroen af og til høres lyde fra dens indre, hvilket forudsætter stavemåden *Lydshøj*.

⁶⁾ Johs. Steenstrup mener dog ikke, at dette fremmede kvindes navn har givet *Ludserød* navn, men at den nybygger, der har slået sig ned der, snarere har heddet *Luse*. Dette mandnavn findes også i det sjællandske *Lusthorp*, der nu hedder *Lystrup*, og i de jyske byer *Lustrup*. (Johs. Steenstrup: *De danske Stednavne* s. 74. 1918).

⁷⁾ If. Hans Olrik: *Tisvildeegnen* i gamle Dage (»Fra Frederiksborg Amt« 1906, s. 31 og s. 58).

⁸⁾ De 2 breve vedr. Ludshøj af 12.5.1300 og 26.11.1301 findes aftrykt på latin i Codex Esromensis, udg. af O. Nielsen 1880-81, s. 162-163.

⁹⁾ Oldsagerne er afbildede på side 32.

¹⁰⁾ Aarb. f. Nord. Oldk. og Hist. 2 Rk. I s. 281. 1886.

¹¹⁾ dyrehår; if. A. P. Madsen.

¹²⁾ H. C. Broholm: Studier over den yngre Bronzealder i Danmark. 1933. S. 264.

¹³⁾ Broholm. S. 85.

¹⁴⁾ A. Uhrskov: Sjællandske Sagn. 1932. S. 35.

¹⁵⁾ Sjællandske Sagn. S. 36.

¹⁶⁾ Mon dette sagn har til hensigt at fortælle, at Lydias navn indgår i Lyshøj (Lydiashøj)?

Carl Petersen:

Hvor bliver de gamle både af?

„Carolus”.

En af de ældst daterede både i Gilleleje var »Carolus«; den opgives ifølge registreringsprotokollen at være bygget på Arildsläge 1818 og indkøbt til Gilleleje 1821, altså som næsten ny, og hørte hjemme her i Gilleleje til 1920, således omtrent 100 år, da den blev solgt til Grenå. Der blev den ikke brugt ret meget og stod på land den meste tid; efter hvad vore fiskere, derovre fra fortalte, kom den nok ikke ud at sejle mere. Da jeg i 1925 var en tur på Langeland og stod ombord i damperen i Rudkøbing til Svendborg, så jeg en båd komme ind i havnen; den forekom mig så kendt; jeg syntes, den kunne ligne »Carolus«, den havde ikke motor, men helt nye sejl. Idet den vendte agterenden til, så jeg, at der stod »Carolus«; så var der ingen tvivl; ydermere var agterruffet lavet på Grenåmanér med 2 skrå luger. Dens videre skæbne er mig endnu ubekendt. Muligt har den skullet bruges til lystkutter, og så går bådene ud af registret.

»Carolus« er sikkert det oprindelige navn, det latiniserede Carl XII.

Ifølge kystpolitiets fortegnelse over samtlige både og bådejere i 11. distrikt under Helsingørs hoveddistrikt 1835 tilhørte den Lars Jørgensen i Gilleleje. 1839 tilhørte den Lars Jørgensens enke. Med datteren Kathrine Larsdatter overgår båden til hendes mand, Anders Bendtsen på Gilleleje.

I 1858 nævnes i vurderingsforretningen over afdøde fisker Anders Bendtsen på Gilleleje 1 Fiskebaad med Tilbehør 100 Rbd.

Fisker Anders Bendtsens enke overdrager båden til sine 3 sønner, David, Bjørn og Lars Andersen. Lars overtager den jfr. følgende overdragelsesbevis:

»Da jeg undertegnede Fisker Lars Andersen af Gilleleje Dags Dato overtager Baaden, »Carolus« kaldet, til fuld Ejendom af mine Brødre, Bjørn Andersen og Baadebygger David Andersen, saa forpligter jeg mig at medtage for min Broder David Andersens Regning aarlig en Mand til at fiske med fuld Part Sildegarn i den Tid Sildefisket vedvarer, saalænge han ønsker. Manden imodtager jeg saa god som han er istand til at skaffe den. Dersom jeg Lars Andersen muligt kunde skaffe en Mand som syntes er mig bedre tjenlig, da antager jeg ham selv til at fiske med Baaden for David Andersens Regning til at fiske med hans Sildegarn.

Gilleleje d. 16. Decbr. 1880.

Lars Andersen.

Til Vitterlighed.

B. Andersen.

Niels Andersen.

Som fører af båden står Lars Andersen, han har udygtighedsplas fra Sess. i Frederiksborg den 4. februar 1858.«

Efter Reg. Protokollen paa Rigsarkivet Nr. 76:

»Carolus« aaben Baad, Gilleleje.

Maalebrev dat. Helsingør d. ?? Juli 1868. 4, 27/100 Tons.

Kendingsmaal, Lgd. 27,8 Fod. Brd. 8,9 Fod. Dbd. 2,9 Fod.

Iflg. Helsingørs toldkammers indberetning 2/10-1882 er denne båd ombygget til dæksbåd.

Iflg. aftægtskøde. Gilleleje 2/6-1889 tilhører den Lars Svendsen, fisker, Gilleleje. Ved skøde dat. Gilleleje 30/1 1908 tilhørende Ulrik Frederiksen, Eduard Nielsen Svendsen og Poul Peter Poulsen, alle fiskere i Gilleleje med hver $\frac{1}{3}$ part. De lader den i 1908 forsyne med en petroleumsmotor på 4 hk, fast skrue med bevægelige blade, fra fabrikken »Dan«, København, for 800 kr.

Ved skøde dat. Gilleleje d. 28. oktober 1916 køber fisker Christian Frederiksen båden af de førnævnte. Ved skøde dat. Helsingør 21/5-1920 sælger Chr. Frederiksen båden til fisker Bendt Tune, Grenå. Ved skøde dat. Grenå 8/4-1925

sælger ovennævnte båden til Thomas Pedersen, fisker, Binderup.

Dermed slutter foreløbig historien om »Carolus«. Det er muligt, han har brugt den til drivkvasse uden motor, så han har været på fiskeri nede ved »Sydhavsøerne«, da jeg så den dernede 1925.

„Falken”.

Et andet kendt Gillelejeskib var »Falken«, en skonnert på 13 tons; den ejedes og førtes af skipper Bekker Andersen, fader til Bendt Andersen. Skibets data er følgende:

Efter Reg. Protokollen bd. 8, side 491, står: »Falken«, Skonnert, Aarhus, Gilleleje. 1 Dæk, 2 Master, karavelbygget af Eg, lodretstaaende Stævn, hækbygget med fladt Spejl. Hvor bygget, vides ej, oprindelig Krydstoldfartøj, havde oprindelig været kutterriggeret med 1 Mast, men var forlænget og ombygget i Præstø 1867 af C. Nielsen, iflg. Ombygningsattest dat. Præstø d. 23. September 1867.

Efter Maalebrevet 1876 maaler Skonnerten 13,18 Brutto Tons, 11,72 Netto Tons. Kendingsmaalene er Lgd. 41,7 Fod, Brd. 11,9 Fod, Dbd. 4,4 Fod. Overført fra Odense Skibsregister, ommaalt p. Gr. af forældet Maalebrev dat. Præstø 27. September 1867, drægtig 6 Commerce Læster.

Iflg. Skøde dat. Præstø d. 2. Marts 1873 tilhørende P. Christiansen, Skibsfører, Aarhus. Iflg. Kjøbekontrakt dat. Aarhus 5. Novbr. 1876 sælger P. Christiansen Fartøjet til J. Hansen, Skibsfører, Aarhus, $\frac{1}{2}$ Part P. Jensen, Skipper, Aarhus, $\frac{1}{2}$ Part. Efter Paategning dat. Aarhus 21. Februar ophæves foregaaende Handel, forsaavidt P. Jensens $\frac{1}{2}$ Part overgaar derefter til P. Christiansen, som nu igen ejer $\frac{1}{2}$ Parten.

Ved skøde dat. København d. 14. januar 1891 sælger P. Christiansen og J. Hansen dette fartøj til Bækker Andersen, fisker, Gilleleje. Skonnerten blev væsentlig brugt til stenfiskeri og fragtfart.

Overført til ny Fartøjs Fortegnelse Bd. 1, Fol. 176, d. 2/8-1895:

»Viktoria«¹⁾, Skonnert, Gilleleje, Rødvig, Hellerup, Turø, Nakskov, Rødvig. Maalebrev, Helsingør 10. April 1894, Store Hedinge 5. November 1900, Kjøbenhavn 13. Juli 1905. Iflg. Skøde dat. Kjøbenhavn d. 2. November 1900 tilhørende Hans Christian Jensen, Stenfisker, Rødvig. Iflg. Skøde dat. Kjøbenhavn d. 13. Marts 1905 tilhørende Christian Jensen, Hellerup, kaldet Kutter-Jensen, en kendt bjergningsentreprenør.

»Falken« var, medens Chr. Jensen ejede den, udlagt som fyrskib i sildefisketiden i Sorte Rende i Kalvebodstrand syd for København.

Iflg. Skøde dat. p. T. Korsør 26. Februar 1910 tilhørende Martin Nielsen, Skipper, Ny Vemmenæs, Taasinge.

Iflg. Skøde dat. Svendborg d. 19. November 1910 tilhørende Gabriel Hansen, Fisker, Lindelse pr. Nakskov, og Frederik Hansen, Lindelse pr. Nakskov, med hver $\frac{1}{2}$ Part.

Ved Skøde dat. Nakskov den 6. maj 1914 tilhørende Peter Rasmus Petersen, Næbbet pr. Nakskov.

Iflg. Skøde dat. Nakskov d. 18/1-1919 tilhørende Anders Peter Andersen, Stenfisker, Lillehedinge Klint pr. Rødvig.

Da fartøjet var blevet forlænget, havde det vanskeligheder med at holde tæt til stenfiskeri, blev det et par år brugt som logiskib under fiskeri fra Klintholm havn.

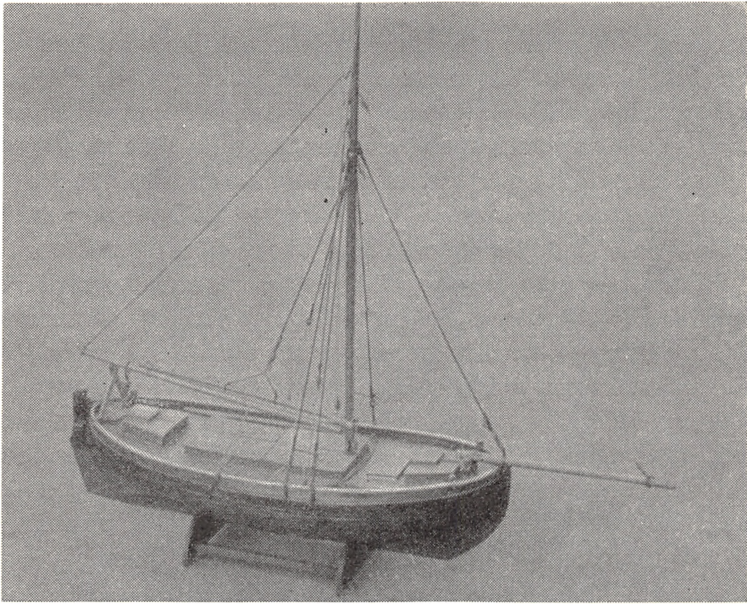
Fartøjet blev iflg. indberetning fra Kjøge toldkammer af 7/7-1920 ophugget.

Dæksbåden „De 2 Brødre” af Gilleleje.

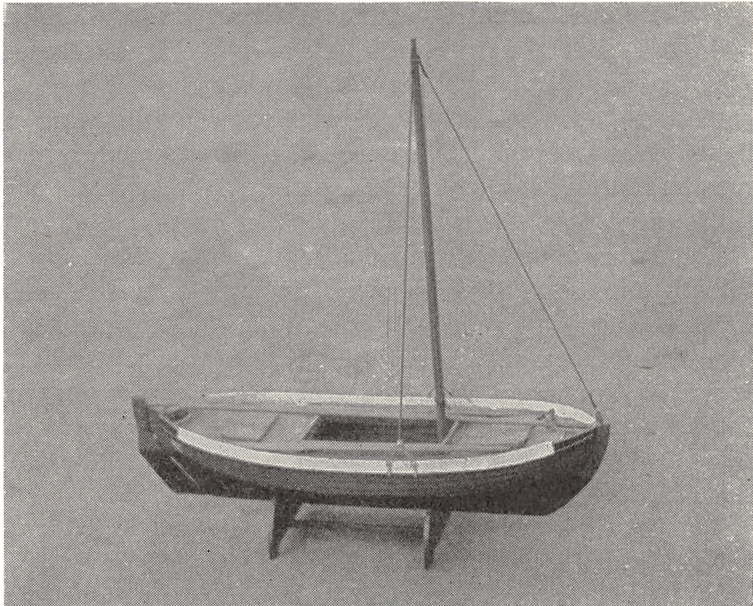
I 1872, da havnen i Gilleleje var under bygning, rejste de 2 brødre Ferdinand og Poul Petersen til Sverige for at købe en båd; de gik langs kysten og kom til Lerhamn. Der stod en ældre båd, der kunde passe dem, for pengene var små; efter opgivende skulde den være bygget 1846; den havde en stor jernplade på bougen efter et havari. De blev

---

¹⁾ »Falken«s nye navn.

»De to Brødre«

»Carolus« — Modeller af forfatteren

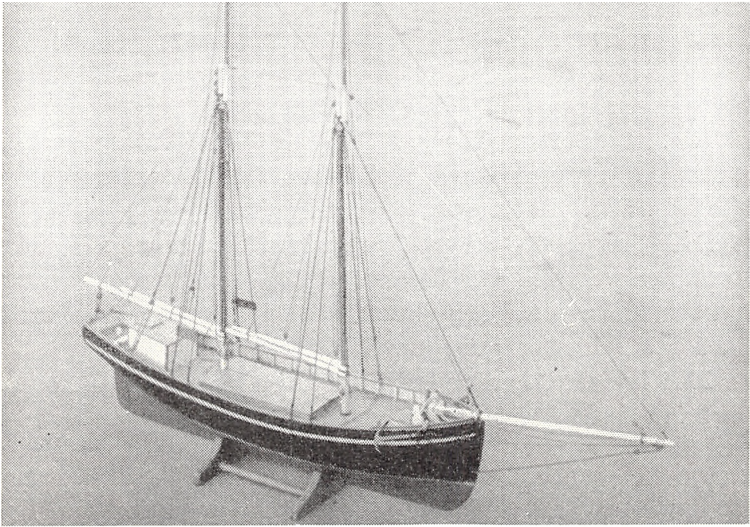
så enige om prisen 250 rbd. og sejlede hjem med båden. De gik så op til kammerråd Mentz på kroen, hvor min bedstefader havde sine sparepenge stående. Mentz opbevarede gerne fiskernes sparepenge, men de fik ikke renter af dem. Bedstefader spurgte saa, om han kunde få sine penge, og dertil låne nogle flere. »Hvad skal du med penge?« svarede han. »Vi skal købe en båd.« Vi fik så pengene.

Båden hed som svensk »Två Vänner«, men kom til at hedde »De 2 Brødre«. Den havde som svensk dansk målebrev, udstedt i Frederiksværk d. 19. april 1869 og målte da 6,98/100 tons. Den havde sejlet meget på Danmark med træ og havde korn og ærter med tilbage. Efter dansk målebrev, dat. Helsingør 22. oktober 1872 målte den 7,20/100 tons, og kendingsmålene var: længden 30,4 fod; brd. 10,2 fod dbd. 3,6 fod. Iflg. kvittering dat. Lerhamn d. 18. oktober 1872 tilhørte den Ferdinand Pedersen og Christian Pedersen, begge fiskere og bådførere i Gilleleje med hver $\frac{1}{2}$ part. 1889 bliver båden ombygget fra halv-dæksbåd til dæksbåd.

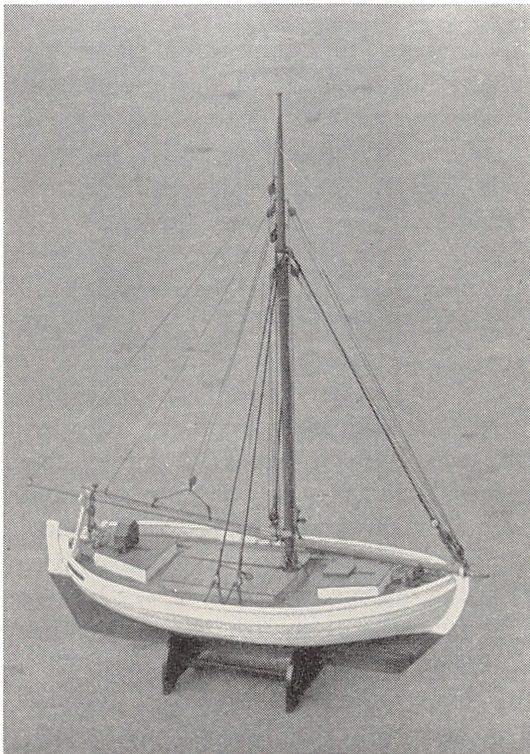
Den 24/4-1902 afgår Ferdinand Pedersen ved døden; en af hans sønner, Peter Laurits Petersen, overtager således faderens part; kort efter går Poul Chr. Pedersen i land og overlader båden til sin søn, Peter Andreas Petersen, men beholder stadig sin part i den. 1906 bliver den forsynet med en petroleumsmotor af 4 hk og hjælpeskrue med faste blade, købt hos fabrikken »Rap« i Aalborg for 500 kr.

1909 bliver båden ombygget det vil sige forsynet med nyt forskib, forstævn og ny køl, den bliver ved denne lejlighed 1 fod længere og 1 fod dybere; samtidig får den indsat ny motor, en 2 takts »Vikingmotor« på 7 hk, som A/S Vølund fremstillede efter en norsk ingeniør Petersens tegninger. Det var den første, der udkom fra den fabrik. Den røg som en damper og blev kaldt »Kong Haakon« efter den nye Kristiania-båd.

Ved købekontrakt og overdragelsesbevis dat. Gilleleje d. 5/6-1916 blev Peter Andreas Petersen ene-ejer af båden. Året efter lader han dam ilægge båden og benytter den

»Falken«

»Haabet« — Modeller af forfatteren

udelukkende til fiskeri. Før 1906 var den kun blevet brugt til fragtfart, mest med kartofler til København. Fra 1906 blev den hvert sildefiske lejet ud til fiskerne Zermann og Berg fra Rå, der fiskede sild ved Anholt med den til 1911, hvorefter fader selv fiskede med den.

Iflg. skøde dat. Rødvig d. 19. december 1921 mageskifter P. A. Petersen båden med fisker Niels Peter Jensen fra Rødvig. Den får da navnet »Irma«; han benyttede den til sildefiskeri og stenfiskeri; den sejlede blandt andet sten til østmolen ved Gilleleje 1924-25. I 1930'erne sælges den til en bundgarnsfisker i Rødvig, der benytter den til logiskib under bundgarnsfiskeriet ved Klintholm.

1941 har den været i Gilleleje havn på vej til en havn i Jylland, hvortil den var solgt; dens videre skæbne er mig ubekendt.

Lidt historie om båden »De 2 Brødre«, fortalt af min bedstefader Poul Chr. Pedersen:

I 1870erne sejlede vi, 8 bådelaug fra Gilleleje, til Lemvig for at føre sten til en ny havn, der blev bygget; vi fulgtes ad gennem Limfjorden. Mens vi lå og krydsede ind til Lemvig, vi var lidt bagefter de andre, opdagede vi, at der lå sten i græstangen; vi stoppede op og begyndte at laste; inden ret længe havde vi last og sejlede ind til Lemvig; de andre kunde ikke forstå, hvor vi var blevet af. Vi fik losset vor last og fortsatte med stenfiskeriet.

En dag vi lå og lossede, stod jeg ved løberen, vi havde ikke spil dengang. Jeg skulde fire en sten af, den skulde klippe på skandækket, det vil sige, at tangen skulde åbne sig og stenen falde ud; det gjorde den ikke, den gik lige til bunds med tangen; jeg holdt fast i løberen og gik med til vejrs; jeg turde ikke slippe for ikke at falde ned; da jeg nåede blokken, måtte jeg lade hænderne glide på løberen; det brændte og sved; først da stenen nåede bunden, kunde jeg fire mig ned; hænderne sad i det blodige kød, jeg vidste ikke, hvad jeg skulde gøre, men inde på land stod en pæn dame; da hun så, hvor slemt det var, gik hun op på apoteket og købte æggeolie og forbandt mig; det lindrede på det.

En dag gik vi alle mand fra bådene, vi var 24, op i anlægget, hvor der var en pavillon med restauration. Vi forlangte 24 glas punch; det blev serveret; Christian Bjørn smagte på det. »Pøj«, sagde han, »sikke noget sprøjt, lad det stå, vi betaler og går.« Dagen efter kom værten ned på havnen og gav os en undskyldning, fordi det han havde serveret, var så dårligt. Han havde hørt, at vi var nordsjællændere, og i Jylland anses alle nordsjællændere for kulsviere, og de havde ikke noget godt ry på sig, særligt når de fik for meget at drikke. Men han havde set, at fiskerne var pæne mennesker, så de skulde nok blive behandlet godt en anden gang; de var velkomne til at komme derop!

En vinter i 1870erne havde vi lastet kartofler; da vi var færdige med at laste, faldt det ind med streng frost og søen lagde sig med is, så vi ikke kunde komme til København med lasten. Vi lå indefrosset i havnen til hen i marts måned. Vi dækkede hele båden til med tang, for at ikke lasten skulde fryse. Men en dag slog isen fra, og vi fik iset os ud af havnen og sejlede op ad København til. Vi var flere både i følge, men vi nåede kun til Helsingør den første dag. Da vi kom ind i havnen, stod der en mand og råbte, at var vi kommet en time før, havde vi nu siddet oppe på Kronborg. Isen havde lige skruet og sat store sten højt op på volden. Næste dag fortsatte vi rejsen mod København. Der lå isen langt uden for »Tre Kroner«. De andre både vendte om og sejlede ind til Taarbæk. Vi satte flag efter damper; der kom også en ud, det var »El Ole«. Vi råbte til ham, om han kunde slæbe os ind til Nyhavn, og hvad han skulde have for det; han forlangte 15 Rd; men vi bød ham 10, det gik han ind på. Vi fik slæberen ombord og han satte fart på ind gennem isen; jeg stod henne forude og skød isflagerne bort med en bådshage. Vi råbte til ham, at han skulde småtte; vi var nemlig bange for de gamle bouge i båden; men han svarede: »Tror I, jeg har tid til at ligge og smøle med jer?« Da vi kom ud for Nyhavns Hoved, slap han os kom hen og forlangte sine penge; men vi svarede: »Du får ingen, før du har bragt os til bolværk eller ført en ende i

land.« Vi fik så en ende i land. Der stod flere hundrede Mennesker inde på land og trak os ind. Vi var det første skib, der kom til København i flere måneder.

De andre både kom så dagen efter. En fjordbobåd blev klemt fast i isen ud for toldboden og blev læk; men blev hængende i isen; lasten blev losset der ude og trukket i land på slæder. Båden blev også bjærget og trukket på land derude og gjort i stand der. Vi fik travlt med at sortere kartoflerne; der var mange frosne; dem smed vi i havnen om natten; men vi klarede dog rejsen. Det var værre med Christen Bjørn, de fleste af hans kartofler var frosset.

„Haabet”.

Efter Bendt Chr. Nielsens beretning.

I oktober måned 1895 sejlede fisker Lars Nielsen og sønnen Bendt Christian, der dengang kun var 14 år gammel, ind på Fjorden for om muligt at købe en båd; de havde gennem Lars Thomsen hørt, at der var en båd til salg på Liseleje, og at den kunde købes for 1000 kr. Vi sejlede derind i vor gamle sildebåd »Norden«, den var på 4 tons og var købt i Sverige 1836 af strandfoged og fisker Niels Christiansen. Vinden var sydlig, og det var pænt vejr; vi havde først tænkt at sejle til Lynæs; da vi kom ud for Lynæssandet, mødte vi båden »Svalen« fra Liseleje; skipperen hed Peter Frederiksen; han spurgte, hvad vi skulde der efter. Jo, vi skulde købe en båd. »I kan jo købe vores« (den var på 13 tons og bygget på Viken 1884 af Janne Hagemann). »Hvad koster den?« »Den koster 1500 kr.,« sagde han. »Nej, den er for dyr, så mange penge har vi ikke.«

Vi sejlede så ind til Hundested og gik til Lynæs for at se på en båd der; vi gik ombord i en båd, der var tilsalg; jeg sprang ned i forlugafet, men der var vand i; jeg blev våd om fødderne. »Nej far, den skal vi ikke købe, den er utæt.« Vi gik så tilbage til Hundested og fik os en kop kaffe på kroen. Vi gik så ned og lagde os i øsen på båden;

i de gamle sildebåde var der ingen kahyt med køjer; øsen var et rum mellem den agterste tofte og kistebænken, hvor der blev øst, da bådene var åbne; nu var der dæk med en luge over, i bunden var der kun et øselokke, et bundbrædt; det lå direkte på bordene til at tage op, når der skulde øses. Det var ikke noget særlig godt natteleje. Da vi vågnede om morgenen, kikkede jeg op; der var om natten kommet en båd på siden af os; da jeg så, hvad det var for en, råbte jeg ned til fader: »Det er jo den, vi skulde købe.« Der var ingen på dækket, så jeg gik ned og lagde mig igen; noget efter hørte vi, der gik nogen på dækket, og de sagde: »Der ligger en gillelejer, han skal nok købe sild.« Vi kom så op og spurgte, om de vilde sælge båden; det vilde de nok. »Og vi ved også, hvad I vil have for den.« Vi havde hørt, at de forlangte 1000 kr. »Vi vil have 1100 kr.« »Nej, så meget vil vi ikke give; I kan få 1000 kr. og pengene kontant.« Det vilde de ikke. Båden var »Haabet« af Liseleje og ejedes af fiskerne Hans Petersen og Peter Andersen. Ejerne tog så hver et par næringer på ryggen og gik op ad byen til; vi fulgtes med dem. Da vi kom op til kroen, smed de næringerne på jorden og sagde: »Så tag den for de 1000 kr.« Vi gik så ind på kroen og fik en kop kaffe. De fik sendt bud efter købmand Warrer, der skrev den foreløbige købekontrakt; men vi skulde først overtage båden efter endt sildefiske.

Vi sejlede så hjem. Nogle dage efter kom der brev fra Hans Petersen fra Liseleje, om ikke handelen kunde gå tilbage; familien var ked af, at de havde solgt båden. Fader skrev så tilbage, at det kunde de godt, men han vilde have 100 kr. for at lade handelen gå tilbage. Vi fik så brev igen om, at han vilde give os 50 kr., som han nok skulde afdrage med 5 kr. for hver last sten, han havde været i København med; men det blev ikke til noget. — —

Sønnen Bendt Christian Nielsen sejlede med den båd lige til 1949, da han solgte den til stenhuggermester Peter Emil Nielsen i Nykøbing S., der siden solgte den til børstenbinder Christian Bæk, ligeledes Nykøbing S., der be-

nytter den til sin forretning og som logiskib, den er en sejlede børstenbinderforretning.

»Haabet« blev oprindelig benyttet til fiskeri med garn efter tunger ved Anholt om foråret, om forsommeren efter makrel, om sommeren med garn efter hummer, slethvar, pighvar og rødspætter og om efteråret til sildefiskeri med næringer ved Anholt og om vinteren til handel med kartofler på København. De sidste år, Bendt Christian havde den, blev den kun brugt til at sejle kartofler med. Med »Haabet« har mange unge mænd fået deres første uddannelse ved fiskeriet og døjet søsygens kvaler, når de drev med sildenæringer ved Anholt.

»Haabet«s data er følgende efter Reg. Protokollen:

1 Dæk, 1 Mast, Spidsgattet, Klinkbygget, af Eg. Bygget paa Wiken 1888 af Janne Hagemann, iflg. Skibsbygningsattest dat. Wiken 5. Juli 1888 tilhørende H. Petersen, Fisker, Liseleje og P. Andersen, Fisker, Liseleje med hver $\frac{1}{2}$ Part. Indført fra Sverige som nybygget, Tolden betalt med 27 Kr. 3 % af Kjøbesummen 900 Kr. iflg. Frederiksværk Toldkammers Kvittering af 9/8-1888.

Ved Købekontrakt dat. Liseleje d. 20/11-1895 sælger ovennævnte Fiskere H. Petersen og P. Andersen Baaden til Unge Lars Nielsen, Fisker, Gilleleje, og Bendt Christian Nielsen, Gilleleje med hver 50/100 Part.

Ved Købekontrakt dat. Gilleleje d. 13/11-1915 sælger Lars Nielsen sin $\frac{1}{2}$ Part til Sophus Carl Svendsen, Fisker, Gilleleje.

Ved Skøde dat. 1/8-1925 overtager Bendt Christian Nielsen ovennævntes $\frac{1}{2}$ Part og er saaledes Eneejer af Baaden.

Iflg. Kvittering af 29. August 1949 er Baaden solgt til Stenhuggermester Peter Emil Nielsen, Nykøbing Sj. Ved Købekontrakt dat. Nykøbing Sj. er Baaden solgt til Børstenbinder Christian Bæk, Nykøbing Sj.

Iflg. målebrev dat. Helsingør 9. august 1888 måler den 5,97 brutto tons, og kendingsmålene er: lgd. 29,3 fod, brd. 11,9 fod, dbd. 3,9. Efter ombygning 1912, da båden bliver gjort et bord højere, måler den iflg. målebrev dat. Hel-

singør d. 31/7-1912, 8,94 tons, og kendingsmålene er forandret til lgd. 31,7 fod, brd. 13,2, dbd. 4,1 fod.

I 1906 bliver den forsynet med petroleumsmotor på 4 h. k. med skrue med bevægelige blade, købt hos fabrikken »Dan«, København for 800 kr.

I 1919 bliver den forsynet med ny motor på 12 h. k., købt af fabrikken »Nordan«, Kbhvn.

Ved afleveringen af »Nordan«-motoren spurgte Bendt Christian fabrikant Emil Jørgensen, om han nu også havde fået de 12 heste, han havde købt, og Jørgensen svarede: »Hvis du ikke har fået dem alle, kan du få dem til efteråret, når du kommer til København med kartofler, så går de ude på Amager og græsser.«

Samtidig med »Haabet« blev en anden båd bygget til Kikhavn, »Caroline Marie«, der efter en meget omflakende tilværelse sank i Gilleleje havn vinteren 1956, den blev hævet og sat på land og faldt for Vilhelm Hansens og sønners økser efteråret 1956.

En dramatisk stranding for 50 år siden ved Gilleleje.

Om morgenen den 14. august 1909, med en hård n. v storm, sås fra mit hjem ved havnen en sejler komme lensende vester-fra. Fra først af mentes det at være kvasen »Dannebrog«, der ventedes hjem fra Anholt. Da den kom ud for havnen, viste det sig at være en større lystkutter med havarerede sejl; den holdt ind på havnen, men kunde ikke finde indsejlingen; den holdt så ud efter igen, men fik så øje på indsejlingen, og holdt så på havnen igen. Da min moder så den, sagde hun: »Der kommer en, den skal ind og strande.« Det kom også til at passe. Da den var næsten inde ved havnen, holdt den for nær til vinden; og den havde for lidt fart på, da den skulde løbe op i vinden, og faldt den forkerte vej og drev så ind og tog grunden lige øst for havnen.

Vi drenge løb så ned på havnen og så det hele. Båden huggede sig efterhånden ind på stranden; der var meget høj sø. Da den kom nærmere land, sprang 2 mand i søen og vilde forsøge at svømme iland, men kunde ikke komme indefter, for ievandet (understrømmen) trak dem udefter.

Der havde efterhånden samlet sig en del mennesker på stranden; en del fiskere fik trukket en kvaserjolle over den østre havnearm og satte den i vandet lige i krogen, hvor nu vort værksted ligger. Der var 4 mand, som sprang ombord, nemlig de endnu 2 levende Niels Peter Petersen (Rågelejer), Vilhelm Hansen samt Anders Larsen og tømrer Peter Andersen, der begge er døde. De fik så nogle vodliner ombord, hvormed de havde forbindelse iland, og roede så ud efter kutteren, og fik bjerget de 2, der var sprunget i vandet, og kom godt iland med dem. Den ene var meget medtaget af opholdet i vandet. Man vilde føre ham ned på hotellet, men min moder sagde: »Lad mig få ham herind!« Hun fik så klædt ham af og lagt i seng; han kastede så meget vand op, og kaldte på

»Jutta« strandet. — Foto: Hellen Annandale.

sin moder. Fiskerne var så ude 2 gange til og fik bjærget hele besætningen, ialt 10 mand. De blev indkvarteret forskellige steder i byen.

— — — — —
Det var en tysk marine-lystkutter, der var kommet ovre fra Århusbugten, hvor den danske flåde havde haft øvelse.

Om natten havde den hugget sig over Sjællandsrev, og sejlene var blæst i stykker og gafflen var knækket, så den førte kun et lille stormsejl og en klyver; det var derfor, den ikke kunde manøvrere, da den søgte havn.

I Dansk Søulykke Statistik for Aaret 1909. Nr. 346 læses følgende:

»Jutta«. Marinekutter. Fører, Oberstlieut. Stosch af Kiel. Rejse Vejle-Kjøbenhavn.

Søulykkens Sted og Tid: Øresund d. 14/8-1909. Art, Grundstødning.

Vind og Vejrforhold. N.V. Storm N.lig Strøm.

Indb. fra Nakkehoved Fyr dat. d. 14/8 samt fra Helsingør Toldk. dat. 18/8 og 17/8-1909.

Om morgenen, da Gilleleje Havn saas, vilde Føreren, der ikke vidste, hvor han var, idet Søkort og Kompasser vare blevne ødelagde, og J. havde været paa Grund paa Sjællands Rev, holde ind i Havnen, men han blev slaaet over Bord af Sejlet, og medens han holdt fast i Skødet og blev bjærget, løb J. paa Grund Ø. for Havnen. Besætningen 4 Mand og 4 Passagerer bjærgedes af folk fra Land. D. 16/8 blev J. bragt flot af tysk Marinedamper »Norder« og bugseret til Kiel.

Anm. Aarsagen til Grundstødningen fremgaar af det ovennævnte.

Som det ses af søforklaringen passer det ikke rigtig med, at der kun var 8 mand ombord, der var 10 eller 11 mand, blandt andet 5 marinesoldater; han, der kom hjem hos os, var jurist og hed Wetberg, jeg kan huske, at vi fik hver en 10-pfennig af ham.

I Frederiksborg Amtsavis for søndag den 15/8-1909 står følgende:

Gilleleje, 14. August.

TYSK KUTTER FORLIST VED GILLELEJE. Kl. ca. 10 i Dag Formiddag kom en Kutter lænsende vest fra og forsøgte at tage Gilleleje Havn, men paa Grund af Ukendskab til Havnen og Indløbet kom den for langt østlig, hvorved

den kom til at hugge i Grund. Styret blev slaaet af den, og den blev af Søen slaaet ind mod Land.

En af Besætningen blev slaaet over Bord, og en af de andre ombordværende sprang samtidig ud. Begge var de forsynede med Redningsbælter og forsøgte at svømme i Land, som de dog paa Grund af det stærke Ievande ikke naaede. En Baad gik ud og bjergede dem, og senere gik to andre Baade ud og bjergede Resten af Besætningen, otte Mand.

Efter hvad der forlyder, tilhører Kutteren den tyske Marine. Den staar nu og hugger i Stormen og den stærke Søgang og vil snart være et Vrag.

Navnene paa en del af de ombordværende var følgende:

Leutnant Ricard Stosch. Korrespondent Hans Stosch. Infanterileutnant Underlich. Jurist Wetberg. Fabrikant Reimers. Navnene paa de 5 Marinesoldater er ikke opgivet.

En takkeskrivelse ¹⁾ med følgende indhold blev siden sendt:

Kronborg vestre Birk. Helsingør den 16. November 1909.

Frederiksborg Amt har under 6. ds. communiceret mig Udenrigsministeriets Skrivelse af 28. f. M. saalydende.

Den herværende tyske Gesandt har meddelt Udenrigsministeriet, at det paa Foranstaltning af Statssekretæren for det tyske Marindepartement er blevet paalagt ham at overbringe den Kgl. Regering den kejserlige Marines Tak for den virksomme og opofrende Understøttelse, som af Fiskere og andre Beboere i Gilleleje nylig ydedes de ombordværende paa den der strandede tyske Marinekutter »Jutta«.

Ifølge Gesandts Meddelelse har Fiskerne i Gilleleje ydet de Skibbrudne værdifuld Understøttelse ved deres Landing og ogsaa ydet virksom Hjælp ved Bjærgningen af Kutteren, ligesom de Skibbrudne efter Landingen blev gæstfrit modtagne og hjulpede af Beboerne i Gilleleje.

Ved at meddele dette anmoder man det ærede Amt om

---

¹⁾ Denne er bevaret på Gilleleje museum.

at ville foranledige, at Gillelejes Beboere gøres bekendt med den af den tyske Regering udtalte Tak.

Hvilket herved meddeles til Efterretning med Anmodning om i størst mulig Omfang at gøre Beboerne af Gilleleje bekendt med foranstaaende.

Til Strandfogeden i Gilleleje.

Carl Petersen.

Erich Hansen:

Fontinalia sacra.

Forfatteren til dette skrift, der udkom 1650 og handler om Helene kilde, var præst i Græsted fra 1635 til sin død ca. 1658. Han, der blev magister 1617, kom fra Olai kirke i Helsingør, hvor han havde været 2. residerende kapellan,¹⁾ hvilket udtrykkes således: »nu hidtildags medtjener udi Guds ord til St. Olai Kirke udi Helsingør«.

Det er Erich Hansen, der i en indberetning²⁾ 1647 meddeler, at gården *Tinkerup* i Søborg sogn og fiskerlejet *Krogskilde* i Græsted sogn, der havde bestået af 20 huse, var blevet ødelagt af strandsand, d. v. s. sandflugt.

Da provst *Sax Jensen* i *Ramløse* blev svag, udnævntes Erich Hansen til viceprovst og efter Sax Jensens død 1651 blev han dennes eftermand. — Imidlertid blev Erich Hansen selv svag og måtte have medhjælp i sin præstegerning. *Oluf Lauritzen Holbech* blev ham adjungeret 1653 og blev hans eftermand i embedet.³⁾

Erich Hansens bog har til hensigt at bekæmpe den overtro, der knytter sig til Helene kilde. —

På titelbladet (se den fotografiske gengivelse) står:

FONTINALIA SACRA.

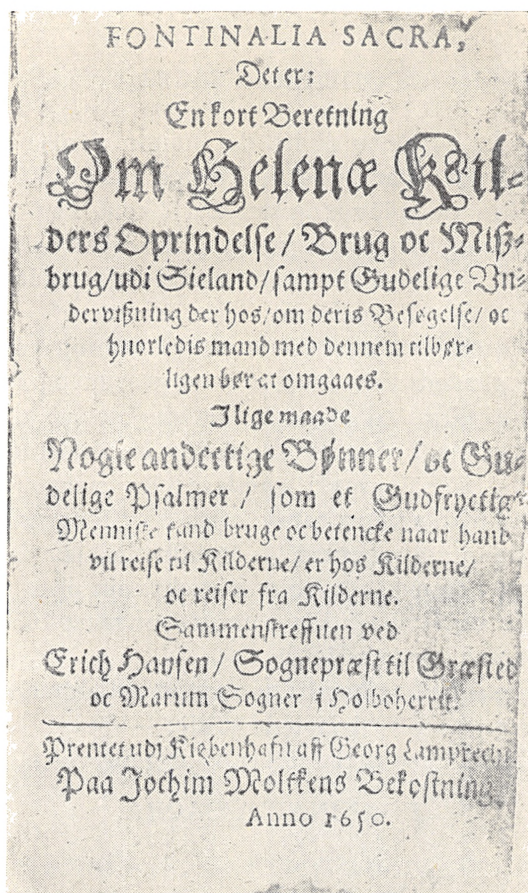
Det er
en kort Beretning
om Helenæ Kilders

Oprindelse, Brug oc Missbrug, udi Sieland, samt Gudelige Undervissning der hos, om deris Besøgelse, oc huorledes mand med dennem tilbørligen bør at omgaaes.

I ligemaade

Nogle andectige Bønner, oc Gudelige Psalmer, som et Gudfryctigt Menniske kand bruge oc betencke naar hand vil reisse til Kilderne, er hos Kilderne, oc reiser fra Kilderne.

Sammenskreffuen ved Erich Hansen, Sognepræst til *Græsted* oc *Marum* Sogner i Holboherrit.

Titelbladet. — (O. naturlig størrelse).

Prentet udi Kiøbenhafn aff Georg Lamprecht.
Paa Jochim Moltkens Bekostning⁴⁾
Anno 1650.

Bogen⁵⁾ indledes med en fortale på 20 sider og slutter med en indholdsfortegnelse på 6 sider. — Indholdet omfatter Helene kildens historie; derefter følger 17 spørgsmål om brugen og nytten af kildevandet. Dernæst en række bønner for de kildesøgende, og sluttelig nogle salmer, der har mere eller mindre tilknytning til emnet.

Fortalen indledes således:

Erlige oc Velbiurdig Herre oc strenge Ridder Her *Christian Thomissen*, til *Stouffgaard*, Kong. Mayst. Cantzler, Danmarckis Rigis Raad, oc Befalningsmand paa *S. Knuds Closter* i *Odense*, min gunstige Patron oc Beforderer⁶⁾) ynsker jeg aff Hiertet Guds Faderlige Naade, JEsu Christi glædelige Fred, oc den H. Aands krafftig Bistand i Raad oc Gierninger, med alt anden bestendig Velfert, timelig Lycke, oc ævig Velsignelse.

I den lange fortale siges bl. a.:

Ædle herre og strenge ridder, hr. kansler, gunstige patron (beskytter) og befordre! Iblandt andre herlige og drabelige gerninger og velgerning, hvorved Gud Almægtigste har givet sin kærlighed og godhed tilkende imod os, da er de vidtberømte Helene kilder i Sjælland ikke end de ringeste. Thi formedelst Guds nådige velsignelse og deres egen naturlige og medfødte kraft kurerer deres velsmagende vand mange menneskers indvortes og udvortes svaghed og store skrøbelighed, hvorved Gud Allermægtigste lader påkende sig at være stor i råd og mægtig i gerning, der lader ulykke komme over folket og gør dem også godt igen, som Herrens ord lyder (der henvises til Jer. 32, v. 20, 24), hvorfor man bør slig Guds gerning herlig at prise.

— Og efterdi den kraft og udretning, hvilken Gud har medgivet disse herlige kilder, ikke endnu forringes eller formindskes, men findes i deres effekter såre fyndige, så at mange skrøbelige mennesker med deres vand ved at forfriske og vederkvæge sig, når sinds og legemes kraft vansmægter, da tilskriver vi Gud tilbørlig for den skyld al taksigelse og lov.

Dernæst henviser forfatteren til gl. og nytestamentlige eksempler på, at syge er kommet sig ved at to sig i visse vande — men ikke p. gr. a. vandets kraft men formedelst Guds magt. — Læger har han ikke stor tillid til: med deres medikamenter forårsager de ofte menneskers fordærvelse.

Nej, hvor meget mere er vi da skyldige til at højprise

og berømme den ypperste og bedste læge, Jesus Kristus, for disse herlige kilders vand, hvilket os af Herren selv i jordens liv og bug foruden noget menneskes hjælp og vindskibelighed destilleres, forberedes og afkoges(!), så at alle medici (medicinere, læger) heri uden deres kunstige imitation at desperere (må indse det håbløse i at prøve at efterligne), og om Gud, som er den bedste kunstmester, at bekende, at han har gjort alle ting vel.

Forfatteren nævner, at medici (læger) i adskillige skrifter med stor forundring herlig kunde beskrive disse kilders kraft.⁷⁾

Men deraf følger ikke, at patienterne skal takke Helene eller deres egen forsigtighed for hjælpen, men Guds uforkortede hånd.

Erich Hansen giver os dernæst en redegørelse for hensigten med sin bog: Denne min kildebog har jeg af Guds nådige hjælp og bistand, det bedste jeg kunde, med flid sammenskrevet,

først for at Guds ære, efter hvilken alle vore gerninger fornemmelig bør være dirigerede og henførte, derved i nogen måde kunde søges.

Dernæst efterdi jeg ofte hos disse herlige kilder har set stor uskikkelighed og dårlighed at gå i svang hos folk, når de formedelst deres store svagheder forårsages med disse kilders vand at omgås. Idet at mange lader sig overtale af de enfoldige folk der ved stedet, efter papistisk (katolsk) vis at bede sig vandet til af HELENE, slår det bagover hovedet på sig med lejret⁸⁾, førend de drikker deraf, opretter kors og hænger derpå hår og klude til tegn på, at een har haft sin svaghed i hovedet, en anden i legemet, og de derpå har fornummet stor lettelse og forandring, hvilket er en gruelig vildfarelse og et stort afgudereri, til hvilket Gud den Almægtige har en stor vederstyggelighed.

For at sådanne papistiske levn aldeles kunde afskaffes har jeg de enfoldige til lærdom og undervisning i et gudeligt levned og de svage til trøst i deres sorg og svaghed foretaget mig at sammenskrive dette mit ringe arbejde.

Endvidere at folk også kunde vide, med hvad tro de skal bruge disse kilders vand, og hvorledes de skal bede om denne ædle Guds gave. Thi mange beder, men er ikke ret underviste i, hvordan de skal bede.

Forfatteren tilføjer, at hans kildebog fremkommer formedelst et ønske fra mange folk.

Sluttelig meddeles, at kildebogen har været sendt til vor ærværdige kære hr. biskop, hæderlige og højlærde dr. *Jesper Brochmand*, superintendent over Sjællands stift, som en tid lang har haft den og med flid revideret og til trykken approberet.

— — — —

Næste afsnit, der er på 13 sider, har til overskrift:

Om Helle-Lenis kilde, hendis oprindelse oc udspring i særdelighed, samt gammel missbrug i paffvedømmet. Oc hvad mand bør endnu at holde der aff. — Herunder berettes⁹⁾, at Helene var en svensk hertugdatter. Hun var from; hun foretog en pilgrimsfærd til Jerusalem, og efter hjemkomsten blev hun berømt for sine jertegn og spådomsgave. Men da hendes svigersøn, der havde været hård mod hendes datter, blev myrdet, blev hun mistænkt for mordet og dræbt. Men ved hendes begravelse i Skjedsvigs (Skøvde) kirke opdagedes, at liget manglede den ene finger, som omsider fandtes i en tornebusk, hvor den glimrede ved nattetid, så at nogle blinde (hvo det ellers vil tro!), som blev ført dertil, fik deres syn igen, hende til berømmelse og afhold efter sin død, hvilket blev berettet til pave Alexander III, der kanoniserede (helgenkronede) hende 1164.

Men henved 100 år efter skete det, at nogle svenske munke kom til Asserbo og Tibirke »og har gjort det så, at sådan helligdom er om nattetid kommet fra Sverige ved Tisvelde, hvor der skulle have udbryd en kilde ikke langt fra det sted, hvor hendes legeme siden blev begravet, så vandet deraf blev berømt for at have kraft for onde øjne og siden for adskillige sygdomme, især flod (materie o. a.), måske formedelst vandets naturlige og medfødte kraft.«

Forfatteren er kritisk og mener, at kilden oprindeligt har heddet Tisvæld (væld betyder kildevæld), som jo tillige er byens navn. Men munkene har forkastet tanken om guden Ti's navn knyttet til kilden og i stedet for kaldt den Helenes kilde.

De papistiske misbrug, siger Erich Hansen, består i, at de syge skulde bede Helene om hjælp i Jesu navn, og at man søgte kilderne på de store helgenaftener som Mariemisse, Kyndelsmisse, Mikkelmisse, Hellemisse og især St. Hans aften, som om vandet ikke havde sin kraft på anden tid!

Derfor henviser han til landemoden i 1617, der forbød Helenedyrkelsen, men påbød at takke Gud for kildens Kraft og vise taknemlighed ikke ved at rejse kors med hår og klude på, men ved at lægge almisse i Tisvildes kildeblok til de fattige. Endvidere at de kors, der sættes eller findes, skal lægges over våbenhuset i Tibirke kirke.

Forfatteren minder om, at vi ikke længer er papister, men er kommet til Guds sande kundskab og formedelst ka-

tekismens rene lærdom bedre oplyste og oplærte, og at vi derfor bør bede Gud i Jesu navn give vandet sin kraft til hjælp mod sygdom, hvis det er efter hans vilje og kan ske ham til ære. Og Erich Hansen siger, at han har med egne øjne set mange, der blev helbredet ved kildernes vand. Han nøjes dog med at nævne følgende eksempler:

Anno 1636 den 4. August har det sig tildraget i Græsted sogn i Holbo herred, at en ung pige ved navn *Maren Pedersdatter* gik på marken og høstede, blev imidlertid uforvarende bidt af en hugorm i sin højre ankel, hvis forgift opsteg i hendes legeme indtil hjertet, så hun deraf er ble-

vet så tyk og opblæst, og da forældrene så dette, søgte de hurtig hen til kilderne, og efter den undervisning, som jeg meddelte dem af Guds ord, brugte disse kilders vand, ikke alene toede hendes legeme dermed udvortes, men gav hende også nogle gange at drikke af samme vand i Jesu navn. Og da hun havde gjort det nogle gange, forsatte al hævelse og ømmelse, som var i hendes legeme, sig. Og da hun en dags tid eller to var kommet til rolighed og imidlertid toede sig med samme vand, skallede huden af, så langt ormens forgift var opsteget, og nogle små spætter (pletter) i ormens lignelse lod sig tilsyne, men hun blev rask og lever denne dag.

— Anno 1641 var i lige måde en fattig enke i Græsted sogn ved navn *Karen Pedersdaatter* så besværet af døvhed formedelst kold flod påkommen, at hun i langsommelig tid ikke kunde høre, søgte derfor i sådan besværlighed hen til kilderne og toede sig der nogle gange og derefter fik sådan en lettelse, at hun nu Gud ske lov kan grant høre Guds ord og hvad andre folk vil tale med hende.

— Anno 1645 den 23. August kom en mand af *Sundby* sogn ved navn *Laurids Pedersøn* til mig i mit hus og gav til kende, at han i et års tid havde været målløs, og denne besværlighed kom ham så hastig på, som mand kunde vende hånden omkring. Og i denne elendighed havde han nogle gange søgt kilderne og efter forudgående bøn til Gud toet sig der sammesteds og derefter mærket sådan lettelse på sit mål, at han om formiddagen kunde tale nedeligen (lavt, svagt), men om middagen faldt mælet ham endnu noget besværligt; dog troede han stadig, at såfremt det kunde være Gud til ære og ham til salighed, skulde Gud ved disse kilders middel visselig befri ham fra sin langvarige besværlighed.

— Anno 1646 var i Græsted præstegård en pige ved navn *Kirstina Pedersdaatter*, som havde fået sådant heftig flod i sit højre lår, at hun hverken kunde gå eller stå. Det har omsider taget overhånd, så der er udbrudt 14 huller i hendes knæ. Imidlertid søgte hun hen til kilderne. Og

efter at hun med bøn og knæfald havde ydmyget sig for Gud og bedt om hjælp i vor Herres Jesu navn, gik hun ned og toede sig. Og da hun tre underskedelige (forskellige) gange havde gjort dette, er hun nu omsider blevet rask og for denne velgerning med mange taksigelser bekender endnu denne dag.

— Hvad angår blinde mennesker som har haft stor skrøbelighed af uformodelige (uventede) tilfald (tilfælde) på deres øjnes syn, er utallige, som formedelst samme kilders vand er blevet hjulpne, hvad jeg ikke alene med egne eksempler kan bevise, men også med mange andre fromme folks nærværelse, blandt hvilke i særdeleshed er at bemærke:

— I endløbet (?) år 1648 om våren er en ung karl ved navn *Niels Pederssøn* af *Valby* sogn i *Holbo* herred påkommet et sådant uformodeligt tilfælde, at som han gik i sin bestilling på marken, han da, formedelst en tyk tåge som, det forekom ham at komme for hans øjne, miste (mistede) sit syn; og i denne sin elendighed besøgte hans sjælesørger ham ofte og trøstede ham af Guds ord og bad ham være tålmodig under sit kors og først forlige sig med Gud og dernæst gav ham det råd, at han i en stærk og stadig tro på Guds almægtighed skulde bruge disse kilders vand i forvished om, at såfremt den legemlige helbredelse kunde komme Gud til ære og ham selv til salig gavn, hvilket da han gjorde det, lykkedes, så han blev seende og nu kan vandre og gøre gavn som før.

Dette være nok sagt, siger *Erich Hansen*. Nu vil vi se på nogle få spørgsmål, der kan tjene os til ydermere undervisning og trøst i dette fald.

Her skal nævnes enkelte af disse spørgsmål: Hvem er årsag til kildernes opkomst? Gud! — Under problemet om kildernes udspring nævner forfatteren, at der i udlandet findes kilder, som giver hedt vand, så man deri kan skolde høns og gæs. Og han nævner lægedomskilder med salt og besk vand. Og kilder, der om natten er så hede, at man

ikke kan røre ved dem, og så kolde om dagen, at man ikke kan drikke af dem(!).

Men lægedomskilderne har Gud skabt, og blandt disse er Helene kilder ikke blandt de ringeste. — Dog er det utilbørligt, at folk sætter deres lid til kilderne i stedet for til Gud, hvorfra hjælpen alene kan komme.

— Man skal derfor have tro på Gud, når man vil bruge kilderne til lægedom; ikke en historisk tro om Gud, der har skabt verden etc., men en fyrig og fast tillid til Jesus som den sande Messias; en klingende tro i munden og på tungen, så man uden frygt og blusel råber til Jesus om hjælp. Men kan den, som er svag i troen, forvente hjælp hos disse kilder? Svar: Mennesker, som er anfægtede af mangel på tro, skal huske, at anfægtelsen er kendetegn på, at man er Guds kære barn. Selv de allerhelligste kan lide af anfægtelser. Om troen er lille eller stor, er ikke det afgørende. Thi en liden tro er også en tro.

Kilderne indebærer ikke lægedom for alle sygdomme, siger Erich Hansen, ligesom medicin jo heller ikke altid hjælper. Forøvrigt må de troende huske, at Gud undertiden tøver med sin hjælp.

Men er man blevet hjulpet af kildevandet, bør man af taknemlighed ofre almisse til de fattige.¹⁰⁾

Side 135-52 indeholder en undervisning, d. v. s. en rettesnor for de kildesøgende. Når man agter sig til kilderne, må man bekende sin synd og uværdighed, men dog besidde tro på at få hjælp. Og er man ankommet til kilderne for at søge lægedom, skal man bede Gud om hjælp efter Kristi befaling (»hvad I beder om, skal I få«). Men hjælpen skal være betinget af, om den kan tjene Gud til ære.

Og når man rejser hjem fra kildebesøget, skal man takke for hjælpen, ikke bare med en lyd, som snart forsvinder i luften, men med en tak, der kommer fra hjertet. Og takken skal du bevise med udvortes fagter; thi disse er vinduet til hjertet, og gennem dem kan man se den indvortes andagt. Thi Gud har givet os mund, tungebånd, hals, øjne, hænder, knæ o. s. v., for at vi skal ære ham dermed.

Med bøjede knæ og opløftede hænder og andre fagter skal du vise, at din tak er uden hykleri eller egen ros. — Og fra nu af skal du leve et helligt liv, som er en kristen værdig.

Bogens næste afsnit (s. 153-72) indeholder eksempler på bønner, at anvende, når man (den syge) rejser til kilderne, når man er ankommet dertil, når man nedstiger til kilderne, når man vil bruge kildevandet, når man har toet sig i vandet. Og når man stiger op fra kilderne, bør man takke: O almægtige Gud og allerkæreste himmelske fader! på din barmhjertigheds store fortrøstning har jeg toet mig i disse lægedomsilder, at du vil af nåde give mig min helbred igen.

Side 173 fgg. indeholder en række salmer at anvende, når man er ved kilderne (eller ved andre lejligheder). Et par eksempler skal gives:

»Så lad nu gavnlige være
mig dette kildevand,
at jeg derhos må lære
du selver hjælpe kan,
når det dig kan behage
uden middel af nød
at hjælpe alle svage
i farlige anstød.«

Et vers lyder sådan:

»Giv, om det er din villie,
mig min sundhed igen.
Jeg må af glæde spille¹¹⁾
engang på friske bene.
Men om det dig mishager,
da giv tålmodighed,
at jeg ej plat¹²⁾ forsager
udi min usselhed!«

Og følgende vers (efter helbredelsen):

»Straks i min nød og klage
der jeg Gud kaldte på,
bønhørte han mig fage
og lod mig hjælpen få;
han gav mig middel gode,
som var et kildevand,
og hjalp mig straks på fode,
så det blev godt på stand.«

Et vers lyder sådan:

»Jeg lover af mit hjerte
din nåde og miskund (-hed),
(om) du vil lindre min smerte
og gør mig karsk og sund,
at jeg som hjorten springer
og synger frydesang
og evig for dig klinger
med evig røstis klang (stemmeklang).«

Som man ser, er versene mere velmente end velfor-
mede.

Ved *H. C. Terslin*.

NOTER:

¹⁾ I Wibergs Præstehistorie nævnes fejlagtigt, at han havde været adjungeret præst, d. v. s. hjælpepræst i Græsted før sin kaldelse.

²⁾ I den såkaldte Herredsbog, fol. 4.

³⁾ Disse biografiske data er hentet fra *P. C. Gardes* manuskript i Landsarkivet for Sjælland m. m. Det bærer titlen: Samlinger til Holbo Herreds Historie (Topografisk Samling, Frederiksborg Amt).

⁴⁾ *Jochim Moltken* hed Joachim Moltke, og var fra Rostock. 1628 fik han bevilling til at drive boghandel i Frue kirke. 1634 blev han universitetsboghandler. Han havde forbindelse med de fleste store europæiske bogmarkeder. Var forlægger af en stor række danske skrifter og stod i venskabsforhold til danske videnskabsmænd. (Dansk biogr. Lex. 1897. Og Stolpe: Dagspressen i Danmark I 126 ff. 156 ff. II 100 ff.).

⁵⁾ Jeg har haft 2 eksemplarer i hænde. Kgl. Biblioteks er intakt, mens eksemplaret på Statsbiblioteket i Århus mangler side 97-120 og side 192 fg. — Formatet (uden bindet) er 12 cm i højde og 7 cm i bredde.

⁶⁾ Chr. Thomissen har måske støttet Erich Hansen i dennes studieår.

⁷⁾ Datidens berømte læge (og arkæolog) *Ole Worm* udtalte sig dog yderst forbeholdent; han fandt i analyserne af vandet i Helene kilde intet særligt.

⁸⁾ formentlig et løst brædestykke i vognen, som den syge er kommet til kilden i.

⁹⁾ Dette afsnit om kildens historie og »papisteriet«, der er knyttet til den, synes påvirket af mag. *Peder Langes* Optegnelsesbog fra 1617, som Erich Hansen sandsynligvis har benyttet i sin bog. — Se R. Fabricius' afhandling i *Fra d. gl. Gilleleje* 1950, s. 58 fg.

¹⁰⁾ Kildeblokken findes endnu i Tisvilde, men har skiftet plads efter Fogedgårdens brand fornylig.

¹¹⁾ d. v. s. færdes let.

¹²⁾ ganske.

Skovene i det nordligste Sjælland.

Danmarks største skov, Gribskov i Nordsjælland, menes at have været skov siden yngre stenalder, naturligvis bortset fra senere rydninger.

Mellem Helsingøregnen og Esromegnen har der i stenalderen været en spredt bebyggelse¹⁾, hvilket ikke udelukker, at der har været småskove. Samme område synes at have været folketomt i næste periode, broncealderen, og skoven bredte sig her.²⁾

Det er formentlig en del af denne skov, som i middelalderen kaldes *Ørvid* og o. 1140 karakteriseres som »den store skov«³⁾. — Ifølge Sorøbogen skal den have ligget ikke langt fra Esrum.⁴⁾ — I et af kong *Erik Lam* (1137-46) udstedt brev siges, at byen Villingerød ligger i *Ørvid*. I *Valdemar II's* Jordebog (han var konge 1182-1241) nævnes *Ørvid* og de af denne skov opståede byer som kongelev.⁵⁾ Stednavneudvalget mener, at skoven er ryddet på denne tid. *Klosterris* hegn og den lille *Snevret* skov turde dog tænkes som rester af *Ørvid*.

Forleddet *ør* i *Ørvid* betyder grus, og efterleddet *vid* kommer af det gammeldanske ord *with*, der betyder skov; her er altså tale om »den grusede skov«⁶⁾; som i størstedelen af Gribskov har jorden været mager.

I.

Vi skal i det følgende prøve at danne os et billede af småskovene i det nordligste Sjælland og om muligt få et indtryk af deres alder. Stednavnene⁷⁾ (landsbyer m. v.) kan være os en hjælp. — Til de ældste bebyggelser hører byer med endelsen *um*, som er det danske ord for heim. Byer med endelsen heim er grundet af germanerne i fol-

kevandringstiden. Danskernes umbyer må regnes for så gamle, d. v. s. fra o. 5. årh. efter Kristi fødsel.

Blandt disse byer har vi i Nordsjælland *Mårum*, der ligger i et skovløst terræn mellem Gribskov og *Harager* hegn. I Valdemar II's Jordebog 1231 kaldes stedet *Marthemæ*. Forleddet *marth* betyder skov; endelsen *um* er hjem eller by (bygd). Byen i den ryddede skov eller byen ved skoven: Skovby.

Alme i Græsted sogn kaldes i Valdemars Jordebog 1231 *Aleme*. I *Esrum* klostres brevbog kaldes byen 1494 for *Alwme* (Alumme). Endelsen indeholder altså *um*; forleddet *al* betyder elletræ. Bebyggelsen er Elleby og ligger i elleskov. Nu ligger den langt fra skov.

Til de ældste stednavne hører de med endelsen *-by*. I Nordsjælland har vi *Risby* i det åbne terræn mellem Klosters og *Horserød* hegn i det store *Tikøb* sogn. *Ris*, der på oldnordisk hedder *hris*, betyder krat: *Kratby*.⁸⁾ Navne på *-by* er af højst forskellig alder, fra folkevandringstid til slutningen af middelalderen. Vor *Risby* er tænkeligt fra vikingetid, 800-1000 efter Kristus. Stedet nævnes 1497.⁹⁾

Til oldtidsstednavne kan vel også *Tibirke* (som *Tisvilde*) regnes, der så skulde indeholde guden *Ti's* navn¹⁰⁾; eller forstavelsen skulde være et fællesnavn og betyde Gud; der er dog mulighed for, at forstavelsen har samme oprindelse som det oldengelske ord *tih*, der betyder eng eller græsgang. Endelsen *birke* fortæller om en fordem birkeskov. Det nuværende *Tisvildehegn* er af nyere oprindelse. *Tibirke* nævnes 1191-1214.¹¹⁾

Stednavne med endelsen *torp* eller *-drup* (*-rup*) kendes fra vikingetid. *Torp* betegner udflyttergårde fra ældre landsbyer. De udvikler sig til nye byer. Forleddet i disse er oftest et personnavn, eks. *Bjørstrup*, der var manden Bjørns *torp*. Forleddet kan dog også være hentet fra naturen. Der er en mængde *torp*-byer i Nordsjælland. Een indeholdt mindet om egeskov, nemlig *Egerup*, en forsvunden bebyggelse i *Esbønderup* sogn. *Egerup* nævnes 1588-89.

ølands nordligste skove

Byer, der ender på *rød*, er dominerende i Nordøstsjælland. De er opståede på skovrydninger.¹²⁾ En mængde af dem findes uden for de nuværende skovområder og er derfor en vigtig kilde til kendskab til skovarealernes fordums større udbredelse. *Bregnerød* i Søborg sogn har navn efter skovplanten bregne. En forsvunden bebyggelse i samme sogn var *Urmisrud* (-rød), der nævnes 1157-82, opkaldt efter manden Ormar, der havde ryddet skov på det sted.

Villingerød i Esbønderup sogn har navn efter »ved« eller with, der betyder skov; Villingerød er skovboernes by.¹³⁾

Avderød (nævnt 1375) og *Brederød* (nævnt samtidig), begge i *Kregme* sogn, indeholder gamle mandsnavne, henholdsvis Aghwitw (Agvid vilde vi vel kalde ham) og Brethe. — *Skærød* i *Ramløse* sogn ligger uden for skovområdet. Byen nævnes 1191-1214 og staves Sketheruth; forledet skal betyde kløvet træstykke. Skærød skulde da være en ryddet plads i skoven, indhegnet med kløvede træstykker (eller gærdestaver).

Vinderød i sognet af samme navn nævnes 1370. Forledet kan være mandsnavnet Windi: Windis by.

Rød-byerne er vanskelige at datere; de træffes i tidlig middelalder, men nogle kan vel være ældre. —

Byer med endelsen *holt* er almindelige i Nordsjælland. Holt-byerne er næppe ældre end fra middelalderen. Holt betegner næsten altid en (lille) skov.¹⁴⁾ I det nordligste Sjælland findes enkelte holt-byer. Blandt disse *Holt* i *Græsted* sogn; byen hedder altså ret og slet »den lille skov«; men der findes nu ikke skov på stedet. Holt nævnes 1159-84¹⁵⁾. — Græsted hed oprindeligt Græsholte og nævnes 1299. Den ligger nær skov og er vel opstået i en rydning eller åben plads i skoven, hvor der var rigeligt græs. — *Udsholt* (nævnt 1222) har vistnok navn efter manden *Ugot*. Byen ligger i *Blistrup* sogn, langt fra skov. — Undertiden er holt-endelsen blevet afsvækket til *-elt* eller *-elte*. I *Blistrup* sogn findes *Højelt*, der i 1470¹⁶⁾ hedder Hogholth. Forstavelsen er fuglenavnet høg; der må have været mange høge i den skov. — I *Valby* sogn findes *Sletelte*, der

1158 hedder Slehteholte¹⁷). Forleddet er »slette«, åbent terræn, sletten mellem nuværende *Harager* og Valby hegn. — *Plejelt* ved nordenden af Esrum sø nævnes 1497 og kaldes da Plegholt¹⁸). Pleg er muligvis et personnavn Plæghi.

En middelalderlig navnetype er *-køb*. Byer med denne endelse menes opstået i Nordsjælland og har derfra bredt sig til Skåne, Halland og bl. a. Småland. »Køb« betyder, at de er opstået på købt jord. Tikøb skulde således betegne jord, der er købt af en mand ved navn Tiwith. Hald mener imidlertid, at Tiwith betyder »Gudeskoven« (sml. Tibirke), og så skulde Tikøb være ældre end fra middelalderen.

Et andet rydningsnavn er *Tved*. *Saunte* i *Hornbæk* sogn kunde tilhøre denne bytype; i så tilfælde skulde endelsen betyde tved. Hvis ikke, mangler tved-byerne i Nordsjælland.¹⁹)

Andre rydningsbyer ender på *rum*. Disse bebyggelser er i reglen store gamle landsbyer, som *Farum*, *Nærum*, *Virum*. Berømtest er dog klosternavnet *Esrum*, der i 1100-tallet staves Eserum. Første led indeholder Esrumsøens oprindelige navn *Ese*; 1585 kaldes den *Esse sø*; »es« menes at betyde ås; søen er omgivet af åse (bakker).

Af andre stednavne i det nordligste Sjælland, der indeholder skov- eller trænavne, skal følgende nævnes:

Osebirke, en forsvunden bebyggelse, der vist har ligget i Kregme sogn. »Os« betyder åmunding; efterleddet fortæller om birketræer.

Osved, en anden forsvunden bebyggelse, vist også i Kregme sogn, har også »os« som forled og »ved« betyder with, d. v. s. skov. — *Hindshov*²⁰) i *Esbønderup* sogn har et forled, der skal være afledt af et ældre dansk ord heghneth d. v. s. hegn, indhegnet skov.

Baalbakke ved den vestlige ende af *Hornbæk Flyder* ved *Villingebæk* kaldes på *Jens Sørensens* kort 1720 *Bøgehoved*.

Søborg Bøged og *Birket* vest for *Snevret* skov er jo også skovnavne, ligesom *Bøgehoved*, (*Esbønderup* sogn). — *Hes-*

selbjerg i Blistrup sogn (nævnt 1377 i Æbelholtbogen) er »bjerget«, som er bevokset med hessel (hassel). — *Præsteskoven*, der nævnes i 1493, lå vesten for *Helsinge*; har formentlig tilhørt præsteembedet. — *Lundevang* i *Ramløse* sogn (nævnt 1688) er minde om en forsvunden skov, som *Lundebakke* i *Søborg* sogn. Det samme gælder *Holteholm* i *Ll. Lyngby* sogn, nævnt 1682 (*Holt Høyes Aasen*) og *Kappelskov* (1551), også *Ll. Lyngby* sogn; kappel er kapel; mon der hermed sigtes til den malerisk beliggende *Ll. Lyngby kirke*!

II.

Dette var, hvad stednavnene kan fortælle om fordums skove i det nordligste Sjælland.²¹⁾ — — — Men vi er også i besiddelse af *historisk* materiale. — — Oberst Emil Madssen har i *Fra Frederiksborg Amt* 1914 en artikel: Om skovene ved Frederiksborg. Han nævner her, at der 1610-11 var *skovfogder* bl. a. i Saunte, Villingerød, Annisse og *Gilleleje*, hvor der i vore dage ikke er gamle skove. Skovfogderne skulde bo i eller ved skov.²²⁾

Oplysningen om *Gilleleje* er især interessant, og vi kan supplere den med, hvad *Kronborg Lensregnskaber* siger: 1610 er *Hans Møller* (han hed *Hans Nielsen*) *skovfoged* og fæster af *Gilleleje mølle*. 1614 er han *Schoufog* (*skovfoged*) i *Søborrig* sogn og solgte bl. a. 3 læs vindfælder til de 2 gårdmænd i *Biørnstrup* (*Str. Børstrup*). 1615 solgte han brænde til bl. a. *Jep. Ollssen* i *Biørnstrup*. 1616 nævnes atter *Hans Nielsen Møller* i *Gilleleje* som »*Schoufoget* der samme-steds«.

Også andre kilder fortæller om skovenes udbredelse. Således regnskaberne over kulbrændere. Blandt dem, der i 1599-1600 har været med til at levere kul (trækul) til *København*s slot nævnes kulsvierne i *Neede* (*Nejede*) og *Bas-segaard* i *Valby* sogn.²³⁾

Takseringslisten for 1654 over oldengæld²⁴⁾ giver også nogen underretning om fordums skove og lidt om deres størrelse. *Kregme* og *Vinderød* skove var takseret til 500 svins olden, *Auderød* skov, *Helsinge* skov (vel nuværende

Høbjerg hegn) 300, Ellinge skov i Torup sogn (vist Grøn- næsse skov og flere) 150 og Melby skov (vistnok nuværen- de Brødemoseskov) 100 svins olden.²⁵⁾

— — — —

Blandt kystens skove, der er blevet ødelagt af sandflug- ten, kan nævnes St. Karens skov ved den såkaldte Helenes grav i Tisvilde. 1758 nævnes den omhuggen. 1647 nævnes den som en lille skov, der delvis er ødelagt af sand; flere steder rager kun trætoppene op af sandet. (Se Fra d. gl. Gilleleje 1950, s. 67 fg).

— — — —

De nordøstsjællandiske skove i 1700-tallet. — — Skovene var efterhånden blevet meget forhuggede, og der tiltræng- tes en systematisk skovdrift. Til dette formål indkaldtes 1763 en tysk forstmand *J. G. von Langen*. Dennes plan gik ud på, at de enkelte bøge- og egeskove eller, når de var små, flere tilsammen ved rette linier skulde deles i 100 firkanter á 15-22 tdr. land, af hvilke een skulde hugges hvert år og derefter ny skov opelskes i denne. — Ved at kikke på de kort, von Langen udarbejdede over datidens skove, ser man, at disse er blevet meget mindre siden den tid.

Eksempelvis kan nævnes, at Gribskov dengang strakte sig dels over *Saltrup* marker lige til *Søborg sø*, dels over en stor del af *Haregabet* og vest for afløbet fra *Esrum sø* over *Sodemarkerne* næsten til *Øverupgaard*. *Esrumlund* er nu omtrent den eneste rest. Fra *Søborg sø* og *Græsted hegn* var der sammenhængende skov lige til *Mårum ting- huse*; den udgjorde en stor del af *Græsted overdrev*, som nu er næsten skovløst.²⁶⁾

— — — —

Endnu på von Langens tid fandtes nogle mindre skove nord for Gribskov.²⁷⁾

Der var *Voxtrup* vang nord for *Boserup* vang; den strak- te sig til *Søborg sø*, men er nu omtrent ryddet og indtaget som agerjord under *Vogstrupgaard* (*Voxstrupgaard*).

Og så var der *Sepperups* eller *Seborg* bøgeskov, nuværende *Søborg Bøged* og *Søborg Birket*, tæt vest for Snevret skov; Sodemark var også skov. En lille skov, *Everops engskov*, lå tæt syd for Øverupgaard, og *Munkeholmen* lå tæt vest for Seborg (*Søborg*) bøgeskov, *Søborg Bøged*; de er forsvundne. —

På von Langens kort ses endvidere *Børs skov* ved *Munkehus* tæt op ad *Rishaven* (øst for Snevret skov) og syd for Villingerød by. *Borgskovbakke* og gårdene *Nørre-* og *Sønderris* minder formentlig om tidligere skovbevoksning.

Til de forsvundne skove hører også følgende, der fandtes på von Langens tid:

Bassebecks skov lå på Gilleleje overdrev nord for *Passebekgårdene*, og *Nacke skov*²⁸⁾ et stykke nord for denne, tæt vest for *Nakkegaarden*. Tæt ved Gilleleje lå *Nellerop skov*, vest for *Nellerupgaard* i den bugt, som afløbet fra Søborg sø (*Søborg å* eller kanalen) her slog mod vest; og der var *Møllevangen* eller *Gillemølle skov* på den anden side af kanalen. (Møllen var en vandmølle, nuværende Gilleleje kro). —

På begge sider af Esum å ved dennes udløb lå ved *Kassegaard* smalle skovpartier, *Kassegaards vang*.²⁹⁾

Klosterris hegn var dengang større end i vor tid; et nordligt fremspringende hjørne nåede til omkring ved *Teglhøjgaard*.

Hornbæk overdrev mellem Villingebæk og Hornbæk var ubevokset på von Langens tid. Hornbæk plantage findes heller ikke på von Langens kort.³⁰⁾

Nord for Græsted by lå *Vestervang* skov, der grænsede til *Maglemose* og *Tulstrup* marker og som vestover var sammenhængende med *Hulsaat* skov (omtrent nuværende *Aggebo* hegn). Nord for Hulsaaten lå *Stokkerup* indelukke, der væsentlig var bevokset med hassel og tjørn. Hulsaaten gik ved *Præsteskoven* sydpå over i Valby skov, der atter var sammenhængende med den større Neilinge skov (omtrent nuværende *Højbjerg* hegn) et stykke nord for Neilinge by. Vest for denne skov lå *Laue skov* (*Lavø*), der

udgør nuværende Valby hegn. Valby skov strakte sig nordpå til *Øllemose* ved *Tornegaard*. — Tæt vest for Græsted by lå *Græsted Vestervang*, der i syd-øst gik over i *Præsteskoven*, omtrent nuværende Græsted hegn. Hele Græsted overdrev inklusive *Græsted Østervang* var som før nævnt skovbevokset til *Mårum* mølle nord for Mårum by og gik ved Mårum tinghuse over i Bolandsvangen og Gribskov.

Af det store Græsted overdrev er kun den sydlige del endnu skovbevokset og udgør en del af Harager hegn.³¹⁾

— — — —

III.

Søborg og Gillelejes stednavne. — I »Fra d. gl. Gilleleje« 1951, 52 og 54 har mag. art. Knud B. Jensen nedskrevet sted- og marknavne i Søborg og Gilleleje sogne. Heraf skal uddrages navne, som indeholder skov- og trænavne:

1844 nævnes i *Fjellenstrup Høvelte* og *Høvelt ager*; — det er en lille skov. *Birkerøgelsgaard* og *Birkerøgel* mark lader os ane fordums birkebevoksning. I Str. Børstrup nævnes *Birkehus*.

1682 nævnes *Bøgebakkeås* og *Vestre skovgærde* ved *Blakshejed*; begge lader os ane skov, hvor nu ingen findes. — Under *Bonderup* nævnes *Nacke tykke* (tykke betyder kratskov). Under *Nellerup* nævnes *Skovvangen*, *Skovlåge ås*, *Skovmosevangen*, *Kohavekrat*.

1921-22 er optegnet af L. C. Jensen: *Bellevi* (skov) i Gilleleje, *Boholmsbro* over kanalen (bo er bok, der betyder bøg) og *Bondens stubbe* ved Fyrstien.

1787 opføres på et kort under *Fjellenstrup Høvelt ager* (høv er høj, eventuelt gravhøj), *Birkerøgels ager*, begge nævnt foran; elt = holt (lille skov).

1682 findes i Str. Børstrup følgende skov- eller trænavne: *Kratås*, *Kratbakke*, *Skovås*, *Birkeås*, *Birkebakkeås*. På et kort fra **1786** over Str. Børstrup findes *Birkebæks ager* og *Tjørnager*.

I nutiden findes *Bøsteds stubbe* (et egekrat).

Vi vender os til Søborg bymark.

1681 optegnes *Lundevang*³²⁾ mellem *Dragstrup* og *Søborg by* og *mark*. I *Lundevang* findes bl. a. *Høje Lundebjergs ås*, *Højlundebakke* (1781 ses *Store* og *Små Lundebaks agre*).

På *Goos* kort 1781 ses bl. a. *Culmile eng* i skellet mellem *Søborg bymark* og *Bonderup mark*.

At der har været kulsviere så langt nord for *Gribskov*, studser man over. På *Goos* kort nævnes endvidere *Hesle eng* (af hassel) og *Tjørne eng* mellem *Søborg bymarker* og *Pårup*. *Askelunden* i *Søborg by* omtales ikke i ældre optegnelser (eller kort).

1681 ses under *Dragstrups Lundevang Pilleåsen* (af pil eller poppel), *St.* og *Ll. Bøgebjergå*s (1779 *Bøgebjergs ås*), *Ryskiærskiær*, *Riiskiersgjerde* (af ris d. v. s. krat); i *Wougels vang* ligger *Birkeåsen*. Og i *Bakkevangen Lundeliung* ∅: *Lunde-tørvemose*. *Lund* er lille skov. På *Goos* kort over *Dragstrups byjorder* (**1779**) findes *Bøgebjergs mose* og *Bøgebjergs ås*, *Birk ås* og *Aske ås* (trænavnet ask). *L. C. Jensen* har **1921-27** fra *Dragstrup Bøgebjerg* og *Egholm* (af »egetræ«).

Markbogen 1681 har følgende trænavne fra *Ferle*: *Birkeåsen* i *Bakkevangen*. I *Wougels vang* ligger *Kulmileåsen* (atter minde om kulsviere!).

På et kort over *Ferle* marker 1782 ses *Birke baks agre* (1681 *Birkeåsen*, se foran), *Culmile enge* og *Culmile ås* (også i 1681).

1681 ligger i *Firhøjs Bakkevang Eigemose ås* (af »egetræ«) og i *Tuesti vang Bøgekærs mose*.

I *Munkerup* findes **1681** *Skovvangen*. I *Lillevangen* ses *Bøge Aggerne* (agrene).

I *Rødkilde* fortsættes *Skovvangen*.

1681 ses i *Hesbjergs Gadehavevang Elleå*s, *Elle-eng* og *Skovå*s. I *Hedsbjergs Mellemvang* ses *Skovvangs gårde*, *Rishøj ås* og *Ellekæret*. I *Skovvangen* findes *Skovå*s (se ovenfor).

Under *Nakkegaard* ses **1681** *Bøgebakke ås*. Og på et kort over *Nakke huses jorder* ses *Bøgestups agre*. — Under

Passebæk ses **1681** *Skovvangen* (se ovenfor) med *Skovås*, og i *Landgildes* vang *Hesselengen* (af »hassel«).

1790 ses i *Passebæk Landkilde Skoven*, *Ellevangen* (se under *Rødkilde*) og *Enghave Skoven*.

1921-27 ses endnu *Passebæk Ellevangen* og *Ellesdammen*, endvidere *Espehøj* (en kæmpehøj) og *Espedalen* (af »aspetræ«).

Vi afslutter Søborg sogns marknavne med *Bregnerød*. **1681**: *Mellemvang* har *Ellemose* ås (se foran) og *Skoffledtz Sletten* (skovled). *Pudzevang* har bl. a. *Langelt* ås, — -elt er forvanskning af -holt, der betyder (lille) skov. *Langelt* ses endnu på et kort over *Bregnerød* **1782**.

— — — —
Vi er så heldige at kunne få besked om STØRRELSEN af gillelejeegnens småskove, nemlig fra **1756**:³³⁾

PASSEBEKS VANG: 1000 Favne lang, 700 Fv. bred, Bøgeskov med Underskov af Hessel (hassel).

BLAKHEIDS WANG: 600 Fv. l., 200 Fv. br. Bøgeskov, Underskov Hessel.

NELLERUPS 2. VÆNGE (2. i manuskriptet betyder formentlig »tvende«): 1500 Fv. l., 1200 Fv. br. Bøgeskov med gamle Elle (-træer). Underskov Tjørn.

GILLE LEYE MØLLE VANG: 750 Skridt lang, 600 Fv. br. Ege- og Bøgeskov. Underskov af Birk, Hessel og Tjørn.

BUNDERUP 2. VÆNGE: 1300 Fv. l., 900 Fv. br.; Hessel og Tjørn.

NACKE 2. WÆNGE: 1000 Fv. l., 650 Fv. br.; ung Bøgeskov. Underskov Hessel.

Munkerup Holme nævnes også: 200 Fv. l., 100 Fv. br., består af nogle gamle Ege med Underskov af Hessel og Æl.

Endvidere: *Underup* og *Kaalsbecks Holme*: 200 Fv. l., 100 Fv. br. Tjørnekrat.

Og *Smidstrups Mark*: 60 Fv. i Kvadrat; tegner til god Vækst; — er altså en nyplantning.

Som man ser, har gillelejeegnens skove ikke været helt ringe. Læserne kan nu selv udregne arealernes størrelse. Med disse skove i behold vilde egnen nu have et andet ud-

seende; de vilde have givet landskabet et blødere præg. Men husk, at det er ikke naturen selv, men mennesket, der har omskabt topografien!

Minderne om Gillelejeegnens skove og lunde, der forlængst er forsvundne, gemmes endnu i *overleveringerne*. De gamle fortalte endda, at Gribskov engang har nået til Gilleleje.

H. P. Larsen i Hedsbjerg minder mig om en dam på Hedsbjerggaards Mark, der endnu hedder *Skovdammen*; skoven findes ikke længer; men der har været skov (Passebæksskoven) på Gilleleje overdrev (herom nedenfor!). Og H. P. Larsens ejendom Østerled hed forhen *Hedsbjerghus* og ses under navnet *Hestebierghus* på von Langens kort fra Kristian d. VII's tid. Når dette hus er afsat på et skovkort, skyldes det sandsynligvis, at det ikke har været en landejendom, men et hegnshus, hvad der også er tradition for if. H. P. Larsen.

Afdøde parcellist Anders Madsen i Fjellenstrup fortalte mig i 1933, at *Blaksheide* (mellem Bonderup og Passebæk) »hverken er gård eller pacelliststed«, men var forhen et skovfogedsted (og at Passebæks gård har været skovridersted, — hvilket sidste nok er en overdrivelse i folketraditionen). Og Ole Jensen, Nakkehoved (født 1861) erklærede over for mig, at *Heiet* (Blaksheide) »er ingenting(!), hverken gård eller parcelliststed. — Ingen ved, hvordan den er blevet til. Måske udstykket fra Passebækgaard.« —

I nærheden (ved Passebæk) stod endnu før 2. verdenskrig nogle store bøge. Det var de sidste af »den store skov«, der ifølge fru Anna Christensen Bjørnsen (Gilleleje) havde været mellem Bonderup og Passebæk.

Her holdt gillelejerne sommerfester med dans og drik, fortalte Anders Madsen (Fjellenstrup); en sadelmager Ejnertsen arrangerede dem; han var en slags forlystelsesråd på Gilleleje. Også H. P. Larsen fortæller om disse fester, som sagtens andre end fiskerne har deltaget i.

Hvorvidt Heiet (Blaksheide) engang har været skovfogedsted, ved jeg ikke. Nicoline Hansen, der kaldtes Line

Skovfoged og døde 1941, var født 1851 som datter af Hans Larsen og hustru Sidse Pedersdatter af Heiet³⁴). Hendes far var ikke skovfoged, men indsidder. Men skovfoged-traditionen synes at være knyttet til Blaksheide.

Derimod ved vi, at stedet **1592** og **93** kaldes et FISKERHUS(!) og skrives Black Heie.³⁵) — — På samme tid består NACKE HOFFUIDT (Nakkehoved) af 4 fiskerhuse. [Og *Nacke* består af een gård]. Der var 2 lokaliteter: Nakkehoved og Nakke.

Formentlige spor af det lille Nakkehoved-leje fandtes for få år siden ved gravning neden for Nakkehoved-klinten ved Fabers grav i form af fiskekroge m. v.

Blandt egnens brogede folketro skal berøres, hvad der knytter sig til *Bondens stubbe*, et krat af gamle krogede ege ved klinten mellem Gilleleje og Nakkehoved. »*Stubbene*«, som krattet også kaldes, har formentlig hørt under Bonderupgaard. Stedet var uhyggeligt at passere i mørke. Gillelejes Per Smed mødte (vistnok der) en aften en ellepige. Andre har hørt sære skrig fra Stubbene, eller smadder som fra træer, der væltede, skønt aftenen var stille. Per Smed mødte en aften en gris (eller det var en kalv) med hoved i begge ender(!), fortalte hans datter, Martine Petersen.

I Bondens stubbe lå *Vagthøj*, en kæmpehøj. »Svend Bonderup »kørte den væk«, fortalte Søren Larsens enke i Nakkehoved mig (hun var født 1856). Sådant vandalisme hævner sig, ifølge folketroen; så det er måske årsagen til uhyggen derude. Således så Søren og hans kone en midnat »for jul« i 1906 ild brænde på det sted, hvor Vagthøj havde stået.«

— — — — —
Om skoven ved Gilleleje by (og andre nordsjællandske fiskerlejer) vidner et såkaldt åbent brev, et kongebrev, dateret 24. december **1580**.³⁶)

I dette siges, at det går uskikkelig til på Gilleleje og de andre Fiskelejer i Frederiksborg og Kroneborg Len. Manddrabere og andre Landløbere rømmer her Sted til andet did og køber sig Part i et Hus, saa der somme Steder er 2-3

Ildsteder i et Hus,³⁷⁾ og *uden Skovfogedens Tilladelse hugges i Skoven*, skønt der ikke svares mere end 1 Td. Fisk i aarlig Landgilde (= skat), ligesom ogsaa disse Folk, når de har været 2-3 Fjerdingaar på Fiskerlejerne, sælger Husene den ene Gang efter den anden til andre af deres Selskab, saa man kan aldrig vide, hvem der skal svare Landgilden.

Befolkningen ved kysten har altså med skovfogedens tilladelse kunnet tage brændsel i skovene. Når dertil kommer, at der har været foretaget kulsvidning i småskovene på Gillelejeegnen, foruden at kvæg og især svin har rodet i skovene, er det ikke underligt, at disse er forsvundet.

Om skoven ved Gilleleje fortalte afdøde overretssagfører P. C. Tüchsen (født 1848) mig, at der på Nellerupgaards jord var en del skov mod åen (Søborg kanal, der udmunder ved Gilleleje), og på åens anden bred var »en større skov«, tilhørende Gilleleje mølle (kro), hvorefter en part hed *Bøgebakken*, omtrent hvor nu stationspladsen findes.³⁸⁾

Fisker Edvard Petersen (født 1846) fortalte om *Bellevue skoven*, som er nuværende rest af *Kroens skov* ved Gilleleje, at den havde fået navn af kroejer, kammerråd C. G. J. Mentz (født 1797, død 1875). Han kunde ikke lide skov og fældede løs³⁹⁾ for at få god udsigt!

Bellevue betyder jo »den smukke udsigt«. Dengang var bydelen *Vesterbro* ikke til, så der var udsyn over stranden. Edv. Petersen nævnedes, at *Kroens skov* bestod af 3 dele: den førnævnte *Bøgebakken* og een omtrent hvor ejendommen *Solbakken* nu findes og så *Bellevueskoven*, der strakte sig helt ud til *Sortebro*, i *Enemarken* (hvor Græstedvejen drejer af fra Strandvejen (Vesterbrogade).

Fiskerne samlede brænde (vel mest nedfaldne grene og kvas) i *Bellevueskoven*, der som nu bestod af krøgede bøge (helt mod vor tid fandtes tillige pragtfulde egetræer ud mod nuværende Vandværksvej).

I *Kroens skov* og på *Blaabærbakken*, der vist har indgået i *Kroens skov*, og hvor der lå en kæmpehøj, holdtes af og til sommerfester, vist især om pinsen, med sang og

dans og drik. Men det var i den tidligere kroejers tid (han hed Thyboe); han indledte disse fester med at byde fiskerne på snaps og øl. Edvard Petersens far tjente som dreng hos denne joviale kromand. Det førte til, at folk også kaldte drengen Thybo, skønt han hed Per Hansen; ja da han gik til konfirmationsundervisning hos søborgpræsten, kaldte denne ham også Thyboe! — Men Mentz holdt derimod ikke af at se folk i skoven, fortalte Edv. Petersen.

Kildehenvisninger foruden de i artiklen nævnte.

Stednavneudvalget: Frederiksborg Amts Stednavne. Kbh. 1929. — Vilhelm la Cour: Sjællands ældste Bygder. Kbh. 1927. — Kristian Hald: Vore Stednavne. Kbh. 1950. — Codex Esromensis, Esrom Klosters Brevbog, udg. af O. Nielsen. Kbh. 1880-81. — Vilhelm Boye: Fund af Gjenstande fra Oldtiden og Middelalderen i og ved Søborg Sø (trykt som Manuskript). Kbh. 1882.

H. C. Terslin.

NOTER:

- 1) V. la Cour s. 204.
- 2) Stednavneudv. s. VII.
- 3) Codex s. 91.
- 4) Mellem Esrum sø og Kattegat. Hald s. 173.
- 5) Ved Kongelev menes her formentlig, at kongen har dispositionsret over det nævnte område og kan lade det gå i arv til sine efterkommere. — Om -lev se Hald s. 68 fgg.
- 6) Stednavneudv.
- 7) Stednavneudv. og Hald er benyttet i dette afsnit.
- 8) Risby hegn danner mellemlæddet for de to nævnte hegn.
- 9) Codex.
- 10) I så tilfælde kunne Tibirke betyde Ti's hellige birkelund, og stedet skulle så være et offer- (kult-) sted.
- 11) Stednavneudv.
- 12) Eventuelt stenrydninger (Hald s. 18).
- 13) Hald s. 145.
- 14) Hald s. 176.
- 15) V. Boye nævner *Holtshoved* øst-nordøst for landsbyen Holt; den har været en pynt ud mod Søborg sø.
- 16) Codex.
- 17) Sammesteds.
- 18) Codex.
- 19) Hald.

- ²⁰⁾ Kaldes på målebordsbladet Hindsehov (gaard).
- ²¹⁾ Nedenfor gives et specielt afsnit om Søborg og Gillelejes stednavne.
- ²²⁾ Emil Madsen s. 35 og 56 (if. forordningen 1710).
- ²³⁾ Emil Madsen s. 36. — Nejede kaldes 1178 Næveth. Endelsen veth betyder skov (i ældre dansk with).
- ²⁴⁾ Madsen s. 41 fg. — Oldengæld er afgift for at holde svin i skoven, hvor de åd agern og bog.
- ²⁵⁾ Til slutningen af 1700-tallet var hovedindtægten af de danske skove mange steder oldenafigten. — Og skovenes beskatning fastsattes (1688) efter deres evne til at afgive føde til bøndernes husdyr, især svin (oldensvin). — Salmonsens Leks. 2. udg.).
- ²⁶⁾ Emil Madsen.
- ²⁷⁾ Nærværende afsnit har som kilde Ch. Lütken: Den Langenske Forstordning. Kbh. 1899.
- ²⁸⁾ *Fabers have* fandtes ikke dengang, idet den blev anlagt af fyrinspektør Kr. Faber efter 1824.
- ²⁹⁾ Kassegaard i Esbønderup sogn (nævnt 1555) har navn efter planten karse.
- ³⁰⁾ Side 71-73. } Ch. Lütken
- ³¹⁾ Side 64-68. }
- ³²⁾ Et kort fra 1781 har Lunnebacke agre. Geodætisk Instituts kort: *Lundebakke*.
- ³³⁾ Kall. Fol. 48 I. E. J. Jessen Saml. til Frideriksborg og Cronborg Amters Beskrivelse i 18. Aarh. Heri Specification paa alle de Skove, Kongelige og Particulære som henhøre under Det Cronborgske Distrikt, af H. J. Lesberg, dat. Ll. Værløse 2.7.1756. — Kgl. Bibl.
- ³⁴⁾ Emil Steenvinkel: Hjemliv og Trosliv. 1941 s. 9.
- ³⁵⁾ Kall. Fol. 48 I. Af Jessens Samlinger: en afskrift af »Kronborg Slots eller Lens Sogne og Byer 1592 og 93«, Søborg Sogn.
- ³⁶⁾ Fra d. gl. Gilleleje 1933, s. 31 fg.
- ³⁷⁾ Der blev svaret skat af hvert ildsted, ikke hvert hus.
- ³⁸⁾ Tüchsen tilbragte sin barndom på Gilleleje i 1850-60'erne.
- ³⁹⁾ Fra andet hold (lærer P. Olsens datter Cornelia Olsen) begrundes træfældningen med, at Mentz vilde udvide sit agerland.

H. P. Larsen:

Minder fra Hedsbjerg og om brænde- transporten paa Esrum kanal.

H. P. Larsen *Hedsbjerg* (født 1887) fortæller i det følgende om sin Bedstefader *Lars Pedersen Hedsbjerg*, kaldet *Las Heie*, fordi han var født i *Blaksheide* i *Bonderup* ved *Gilleleje* (Aar 1813); men det var bag hans *Ryg*, der blev sagt *Las Heie*; hvis han hørte det, blev han vred.

I Aaret 1845, da min Bedstefader skulle sætte *Bo*, lejede han et *Jordstykke* paa 5 *Skp. Land* af *Indsidder* i *Søborg*, *Jens Pedersen*, som i 1836, havde lejet denne *Jord* paa *Fremlejekontrakt* i 99 Aar fra *Rishøjgaard* i *Hesbjerg*, hvor *Jens Pedersen* da tjente. Saadan en *Bid Jord* blev ikke regnet for noget; dengang var *Gaardene* i *Hedsbjerg* dobbelt saa store som nu. *Skatter* og *Afgifter* var der ikke nogen af paa *Jordstykket*; kun skulle der betales 2 *Rigsbanksdalersedler* om Aaret til *Ejeren* af *Rishøjgaard*. Min Bedstefader overtog det med samme *Forpligtelser* ellers intet; men han maatte selvfølgelig betale *Papirernes Udstedelse*, som forresten ikke blev skrevet før d. 1. *December* 1848. Da havde det *Hus*, som *Bedstefar* byggede paa *Jordstykket*, ligget der i flere Aar! *Huset* rev jeg ned flere Aar før *Lejekontraktens Udløb*, i 1935.

— — — —

En tidlig *Foraarsmorgen* i Aaret 1855 — *Klokken* var kun halvfire — bankede det paa *Vindvet* hos *Las Heie* i *Hedsbjerg*. En lang, kantet *Mand*, kaldet *Gretehans*, stod udenfor og spurgte: *Lavs* er du oppe? Inde i *Dobbeltsengen* kavtede *Lavs* med *Arme* og *Bien* for at komme fri af de *hjemmevævede Olmerdugsdynner*. »Nu kommer je,« svarede han, »men gaa yd i *Kykned*, *Trine* har nok *Kelen* paa *Kog*.« Jo, *Trine* stod inde i den *aabne Skorsten* og lavede *Thevand*. *Lavs* var hurtigt kommet i *Tøjet*, og de to *Mænd* drak *The*; *Hans* havde jo allerede gaaet ca. en halv *Mil*; han boede i *Rævehuset* paa *Rævebakken* og var gift med en

Hans (Gretehans) og Sidse fra Rævehuset.

Søster til Las Heie; hun hed Sidse. — Da de var færdige med Teen, tog Lavs sin ovale Madæske, som Trine havde fyldt med mange forsvarlige Rundtenommer Rugbrød, for der skulle være baade til Lillemiddag og Medaften (Kl. 16), desuden en Bimbel hjemmebrygget Øl og en Flaske med Brændevin. Saa travede de to Svogre afsted til Brændeplassen ved *Dronningmølle* ved Hulerød Strand. Her laa Prammen, som de skulle slæbe til *Esrums Sø* for at fylde den med Brænde, Bøgeklov fra *Gribskov*, det var somme-tider sværere at trække den tomme Pram imod Strømmen end at trække den fuldtlæssede med Strømmen. Da de naaede Skoven, var det blevet Lillemiddag, og Mad, Øl og Snaps var velfortjent. Ved Søen stod Brændet parat. De læssede saa flere Vognlæs i Prammen. Baade paa Hen- og

Tilbageetur havde de en Sele over Skuldrene og en lang Stage i Haanden, dels til Støtte for sig selv og dels til at holde Prammen fri af Bredden. Selen var fastgjort til Prammen, og saa gik de paa hver sin Side af Kanalen og drog mod Brændepladsen i Dronningmølle. Men det var nu ikke saa ligetil, for to Gange maatte de læsse om, ved Esrum Mølle og ved »Stampen«; her kunne de ikke faa en lastet Baad over. Da de naaede Brændepladsen, blev Brændet læsset af og stablet. Saa gik Turen atter mod Skoven efter næste Last; de kunne naa et Par Ture om Dagen, naar Brændet skulle hentes i Gribskov; men skulle det kun hentes i Snevretskoven, kunne de gøre tre á fire Ture om Dagen; men det begyndte gerne at skumre, inden de naaede hjem. Det var en lang Arbejdsdag; men de havde da ogsaa tjent 2 — to — Mark, det var 66 Øre! Hos Bønderne kunne de kun tjene 1 Mark om Dagen. Brændet stod nu paa Brændepladsen og skulle saa sejles til København. I *Villingebæk* laa dengang en fem seks smaa Bøndergaarde, som hentede sig en ekstra Fortjeneste ved at læsse Brændet paa Vogne og køre ud til Baadene og laste Brændet i disse. Vandet gik midt op paa Kroppen af Hestene; det var ikke hver Dag, det kunne lade sig gøre at laste fra aaben Strand; det skulle være Magsvejr, for at Skuderne kunne gaa saa langt ind som muligt. Saa var der Liv ved Stranden, for det skulle gaa stærkt, mens Vejret tillod det. Det hændte, at det pludselig blæste op, og saa maatte Skuderne sejle med halv Last. Min Bedstefar og Hans var selvfølgelig ikke de eneste, der »drog Brænde«, som det kaldtes, men det var der ogsaa flere andre til, saa det var et særpræget Liv, der udfoldedes paa Kanalen fra Esrum Sø. Men det var Sæsonarbejde, saa den øvrige Tid af Aaret gik min Bedstefader paa Arbejde hos Bønderne. Penge var der ikke ret mange af mellem Folk; derfor fik Bedstefar d. 1. August 1863 et Jordstykke paa godt 4 Tdr. Land af Hedsbjerggaardens Jord, som laa øst for hans Hus, for Arbejde, han havde udført paa Gaarden; dog skulle han overtage den paahvilende Statsgæld, som var 150 Rigs-

daler, og naturligvis skulle han betale »Relihederne«, som Omkostningerne dengang kaldtes.

I 1890 afbetalte han 75 Kr. paa Statsgælden, og der skulle arbejdes meget for at skaffe dem udover det daglige; men Trine var ham en god Hjælper; imedens han gik paa Arbejde, passede hun det derhjemme, malkede de to Køer, kærnedede Smør — hendes Flødekrukke har jeg endnu — kartede, spandt og vævede. Flid, Nøjsomhed og Guds frygt prægede den Tids Mennesker, og Las Heies og Trines Børn, Stine og Maren, blev da ogsaa opdraget efter denne Recept.

I 1890 overdrog Las Heie sin ejendom til sin Svigersøn *Lars Larsen* — min Far — der var gift med Stine; de havde Ejendommen, som jeg nu har. Som Vederlag skulle min Far yde dem Bolig — i deres eget Hus — og vedligeholde dette baade ind- og udvendigt. I Sygdomstilfælde skulle Far betale Læge og Apothek og sørge for Pleje, og naar de ikke kunne klare sig selv, skulle der holdes rent om dem. Inden hvert Aars Mortensdag skulle leveres 2½ Td. Rug, 2 Td. Byg, 1 Skæppe Kogearter, 4 Lispund Flæsk uden Hoved eller Hale! 8 Pund Oksekød, 1 Skp. Salt, 3 Ol Høstsild, 3 Pund Uld, 3 Td. Kartoffler, 1 Lispund Ost, og 2 Skp. Kartoffler skulle lægges om Foraaret, saa de havde til Opgravning om Sommeren, 5 Læs á 13 Td. Tørv, 2 forsvarlige Læs Bøgekvas¹⁾, hugget, og ligesom Tørvene indsat i Brændselsrum. Hver d. 1. Maj og 1. November skulle betales kontant 25 Kr., endvidere 3 Pund nykærnet Smør om Maanednen — at aftage efterhaanden, 2 Potter nymalket Mælk hveranden Dag; alt skulle bringes, og jeg husker, at min Søster Thora og jeg bragte Mælken ned til vore Bedsteforældre. Desuden skulle min Far betale til *Søren Hansen* i Søborg Hestehave, han var gift med Las Heies Maren — 400 Kr. een Gang for alle. I Betragtning af Ejendommens Størrelse var det en stor Pris, men for dem, der skulle leve af det, kunde det ikke være mindre, de gamle skulle ogsaa

---

¹⁾ d. v. s. Bøgeudhugskvas, altsaa Grene med Kviste.

dengang plejes og passes, naar Alderdommen satte ind; gamles Hjem eller Forsorg af nogen Art fandtes ikke; det var Børnenes Sag at sørge for deres Forældre, naar de ikke selv kunde mere. Min Bedstemor var ikke paa Aftægt i ret mange Aar, hun døde i 1894, og da flyttede Bedstefar herop til os; han var paa Aftægt ialt i 14 Aar, fra 1890 til han døde 1904, 92 Aar gammel.

Ovennævnte Grete-Hans, hvis Hustru hed Sidse, boede i *Rævehuset* ved *Aalekistebro*. Han var den sidste i Søborg, der brugte sine to Køer til at trække sin Vogn. Han havde 3 Td. Land og gravede sin Pløjjord med Spade!

Hans Køer var altid i god Form. Og det paa saa lille en Ejendom! Det kunne ikke gaa helt ærligt til, mente nogen. Mon han ikke af og til lod Køerne faa lidt af Naboens, Kirkebondens Græsning! Sandheden var imidlertid, at Sidse gik med Køerne Sommerdagen lang i Søborgs Ridsninger (d. v. s. Grøfter) og lod dem græsse, samtidig med at hun passede sit Strikketøj; engang imellem skulde Køerne jo malkes, og Mælken bar hun hjem i Mælkespanden, hun bar paa Hovedet.

Den Søborg-præst spurgte engang Grete-Hans, hvordan det kunne gaa til, at han kunne holde to saa gode Køer paa sin lille Lod. Med Sandhed kunne han svare: Med Guds Velsignelse, Hr. Pastor!

— — — —

Til H. P. Larsens beretning om brændetransporten på Esrum kanal kan føjes, at kanalen gravedes 1802-05; den er ca. 9 km lang; den nordlige del lå 5 m lavere end den sydlige. På midten var i stedet for sluse anbragt et skråplan, som brændet gled ned ad. Efter anlægget af Gribskovbanen, der skulde overtage brændetransporten, havde kanalen udspillet sin særprægede rolle²⁾ og tjener nu blot som afløb for søen.

— — — —

²⁾ If. lov af 28. 3. 1873 bemyndigedes finansministeren til at nedlægge transporten. — Gribskovbanen Hillerød—Græsted åbnedes 20. 1. 1880. (Jfr. lov af 23. 5. 1873 og koncession af 18. 1. 1879).

Den i vort land særprægede transport af brænde er ikke gået i glemme blandt egnens befolkning. De mænd, som deltog i det hårde job, fortalte herom til deres børnebørn. Et af dem har i Nordsjællands Venstreblad for 5. 1. 1933 skrevet herom. Her bringes et uddrag:

De store bøgestammer fra Gribskov kørtes til brændepladser ved Esum sø. Her trillede 4 mand træet ad broer ud til en Pram. Det var svært arbejde, hvorfor hver mand tjente 1 rdl. om dagen — en stor løn dengang. Prammen kunde tage 25 favne træ ad gangen. Den blev trukket af to heste i et tov på 80 favnes længde. En pramdreng ledte hestene inde fra land, mens en mand, pramføreren, styrede prammen. Det var ikke altid morsomt at være pramdreng. Ved *Graverhuset* ved Esum sø var der nemlig et blegested, hvor folk fra omegnens småbyer fik vasket og bleget deres tøj. Koner stod ude i vandet med deres bankeskamler og banketærskler og bankede på tøjet. De var ikke glade, når de så prammen komme, for så måtte de skynde sig at samle deres sager sammen, ellers tog tovet fat og væltede det hele om i vandet. De lod derfor deres vrede gå ud over pramdrengen. Men han fandt på råd: Når han nåede blegestedet, svang han sig op på en af hestene og red forbi stedet ude i vandet; så kunde de vrede koner ikke gøre ham noget!

Når prammen nåede *Sølyst* ved søens nordlige bred, hvor kanalen begynder, blev tovet byttet med et kortere, og turen gik nu ad kanalen til slæbestedet i *Snevret skov*. Her lå en stampemølle, hvor hærens soldatertøj blev rensset og stampet. Møllen blev drevet af kanalvandet.

Træet lossedes her ned ad et skråplan og blev dernæst læsset i mindre pramme, der var bundet sammen tre og tre, hver med ti favne brænde. Prammene blev trukket af to mænd i land; heste kunde nemlig ikke gå her p. gr. a. den sumpede bred. — Hver sommer transporteredes ca. 11.000 favne træ på den måde.

Den herhjemme usædvanlige transportmåde tiltrak sig opmærksomhed. Og meddeleren fortæller, at fornemme

folk tog ud til Sølyst for at prøve sejlturen i prambåden til Snevret skov. Engang deltog endog kong *Kristian IX* og dronning *Louise* med hoffolk i denne sejlads. Prammen var i den anledning blevet pyntet med flag og blomster.

— — — —

Mens jeg skriver dette, gør proprietær *Mogens Kalko* i Hillerød (ejer af Ludshøjgaard) mig opmærksom på *Adamine Gerbers* erindringer »Hvad jeg gennemlevede« (Kbh. 1900). Hun deltog i en udflugt fra Helsingør til Esrum; det var engang i halvtredserne. »Efter Middagen gik man ombord i Prammen, som blev trukket af Heste, der gik langs Bredden, og der var Kaffebordene dækket med den traditionelle Kobber-Skovmaskine« (Kaffemaskine. Selskabet havde selv Provianten m. m. med!) — »Man sejler under Masser af Træer, der sine Steder næsten lukker helt sammen. Solen skinnede paa Løvet, Bladene dansede i Solen og paa glade Mennesker; hvor var det skønt.«

Selskabet, der fejrede en fødselsdag på denne måde, bestod bl. a. af etatsråd *Bugge*, der var kæmner på Helsingørs toldkammer, og grev *Holck* med frue, født *Nathalie Ryge* (kgl. skuespillerinde, datter af den berømte skuespiller, dr. *J. Chr. Ryge*; hun var — i 2. ægteskab — gift med kammerherre *Valdemar Greve Holck*.)

(H. C. T.)

Undervisning for unge Fruentimmere, som selv ville besørge deres Huusholdning.

I Gilleleje museums bibliotek er vi kommet i besiddelse af en bog med denne titel. Den er trykt i København 1798 og består af 3 dele. Museet har 3. del, der er på 232 sider. — Hermed fremlægges noget af dens mangeartede indhold til »unge Fruentimmere«.

Som det står på bogens smudstitel, håber vi, at det skal blive »til Nytte og Fornøjelse«. — Især kunde vel en og anden få lyst til at lave kaviar efter den russiske metode, som her overgives til læserne. — — NB. Vi kan ikke garantere for lægemidlernes nytte og ufarlighed.

At lave Suppe af Sild.

Man tager til to Potter Suppe omtrent fire Spegesild, vander dem så længe, indtil de slet ikke mere er salte, derpå flåer man dem, og skiller paa hver Side Kjødet fra Rygbenet, søger alle de andre Smaabeen omhyggeligen ud, og skjærer Kjødet paa hver Side i to Stykker. Derpaa hakker man to Løg tilligemed noget Petersillie ret fiint, sætter et Fjerdingspund afklaret Smør i en Kasserolle, og lader det blive hedt, kommer Løgene og Petersillien deri, og lader dem næsten svidses møre, kommer en Pægel Fløde dertil, og lægger Kjødet af Sildene deri, dækker dem til, og lade dem staae paa en jevn Ild at snurre, og sætter dem derpaa hen.

Herpaa skjærer man nogle Sillerieknoppe, Gulerødder, Løg, Purrer og en Haandfuld Petersillie i Skiver, svidser det med et Stykke Smør i en Kjedel, indtil det skummer, helder to Potter Ertesuppe derpaa, kommer Skorpen af to Hvedeknoppe deri, lader det koge en halv Timestid tilsammen, kommer derpaa nogle Potageskeer fulde af Ærtesuppen, tilligemed to haardkogte Æggeblommer, og et Fjerdingspund godt udvaskede og reent afpillede Sardeller

i en Morter, og støder det altsammen ret fiint, opløser det derpaa med en halv Pægl suur Fløde, kommer det i Suppen, og sier det igjennem en Haarsie, salter det forsigtigen, og sætter det hen, at det kan blive varmt, skjærer Skorpen af noget Rugbrød i tynde Skiver, og lader det blive ret skrappt tørt i en Bagerovn, kommer det i Suppefadet, og hælder den kogende Suppe derpaa; man kan ogsaa komme smaa Klumper af Gjedde- eller Karpefarce i Suppen, eller koge unge Erter i Smør og i deres egen Soes, og komme dem i Suppen. I dette Tilfælde lader man enten Rugbrødet være reent borte, eller man tager kun meget lidet deraf.

Hvorledes Caviar tillaves af den her værende Fiskerogn.

Naar man veed, hvorledes Caviar i Almindelighed tilberedes af Russerne, saa kan det heller ikke falde vanskeligt at tillave en Caviar af den Fiskerogn, som vi kunde faae i vore Lande, vi behøve blot at følge deres Omgangsmaade.

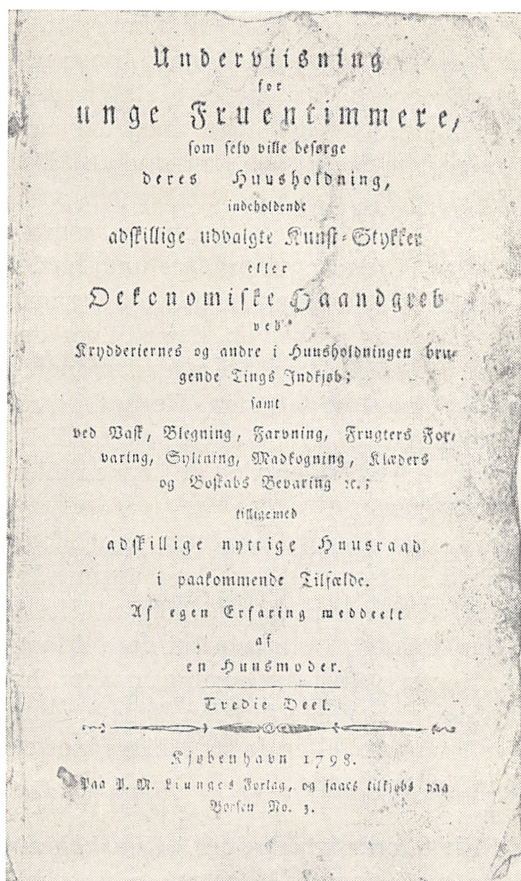
Vi vilde vel ikke saa let kunde samle saa megen Rogn, at vi kunde gjøre den til en Handelsartikel, men paa de Steder, f. Eks. i Norge, og visse Steder i Danmark, hvor man har mange rognrige Fiskearter, som indsaltes, vilde det nok lønne Umagen at bruge Rognen dertil.

Den russiske Caviar bliver især tillavet af Rognen af Stør, Seweryngen og Belugen etc.¹⁾. Man har der to Slags Caviar, nemlig den kornagtige og den saakaldede Posecaviar, hvoraf den sidste er den bedste. For at tilberede den, bliver den kornagtige Rogn trykket igjennem en grov Sie, paa det man kan adskille alle Hinder og Blodkar som findes i den. Herpaa hælder man den i det dertil bestemte Kar, og salter den deri, og tager til hvert Pund Fiskerogn, et halvt Fjerdingpund Salt.

Naar man har saltet den, og har ladet den ligge omtrent en Time, kommer man den i en tæt Sie, hvor vel den over-

---

¹⁾ Belugen=Beluga, en delfinart. Beluga er tillige det russiske navn på husblasstøren. — Seweryngen: Størart fra Sortehavet.

flødige Saltlage, men ikke Rognen selv kan løbe igjennem. Naar nu dette er skeet, kommer man den i et tæt Kar, og slaar det fast til. Denne er altsaa den ene Sort eller den kornede Caviar.

Den anden Sort eller Posecaviaren bliver tilberedet paa følgende Maade: Man renser nemlig Rognen fra sin Hinde og Blodkar paa selv samme Maade, som ved den første Sort er viist.

Herpaa lægger man den en halv Times Tid i en stærk Saltelage, og forsøger ofte, om Rognen, naar man trykker den imellem Fingrene, ikke giver Melk fra sig. Saasart som den ikke mere gjør det, tager man den ud af Lagen, lægger den i en tæt Sie, at den kan rinde af. Derpaa kommer man den i spidse Poser, af det Slags, som man betjener sig af til at lade løbe noget igjennem, som skal klares, og kun i enhver af dem omtrent 15 Pund, heri bliver den presset saa stærkt, at endog den sidste Lage maa gaae ud. Naar Rognen saaledes er bleven afsiet bliver den lagt i et Kar, hvori en stærk Karl med Læderstrømper paa, gaaer ned, og træder den fast sammen. Herpaa bliver Karrene slagne tæt sammen og tjerede uden paa, fordi Luften ikke skal faae den mindste Adgang, og at Rognen eller Caviaren ikke skal fordærves.

Naar man nu har meget Fiskerogn, og vil forsøge at til-lave Caviar, saa seer man af den Omgangsmaade, Russerne betjene sig af, at det er meget let, heri at efterligne dem, og at man har Aarsag til at haabe, at det vil faae et lykkeligt Udfald. Her er anført to Omgangsmaader, hvoraf Russerne selv holde den sidste for den Bedste, og heri kunde man jo efterligne dem, eller de som ikke synes om det, kan jo vælge den første Maade.

Hvorledes Fiskeblærer kan bruges i Huusholdningen.

Den bedste Nytte man har af dem, er til at klare Kaffe, og man kan ikke alleneste bruge Blærerne, af dette eller hiint Slags, men af alle Fiske. Naar man undtager Karpeblærerne, blive de vel ellers næsten alle bortkastede. — For nu at tilberede Blærerne, til at klare Kaffe med, saaledes at de kunne bruges istedet for Hjortetak eller andre Midler, saa betjener man sig af følgende Maade. — Saasart som Fiskene ere reengjorte, tager man Blæren ud, og vasker den godt af, dog uden at trykke den itu. Herpaa afskræller man med en lille Kniv de fine og spæde Hinder som enhver Fiskeblære er overtrukken med, vasker den paa nye, naar den nemlig er afskrællet, ret reent, og

hænger den op paa en Ende Traad, at tørres. — Naar den er bleven tør, saa er den ogsaa tjenlig til at klare Kaffe med. Naar man nu vil bruge den, skjærer man et lille Stykke af, omtrent saa stort som en Fiirskilling, og kommer det i Kaffeen ligesom Hjortetak. Enhver som forsøger dette, vil blive overbeviist om, at denne Qvantitet ikke allene er tilstrækkelig til at klare et Fjerdingspund Kaffe; men gjør ogsaa den samme Tjeneste som Hjortetakken.

Hvorledes man kan forhindre at en Gryde, som staaer paa Ilden og koger med Kjød eller anden Mad, ikke skal løbe over.

Naar man har sligt paa Ilden, og er nødt til at gaae derfra, saa behøver man kun for at forhindre, at det ikke skal koge over, at kaste et lille Stykke Schweitzer-Ost, eller en grøn Urteost deri, saa er man ikke allene sikker derfor; men det er ei heller til Skade for Maden.

At trække en Prop af en Buteille (flaske), uden Proppe-trækker.

Ofte er man i Mangel af en Proppe-trækker i Forlegenhed. Et af de bedste og hurtigste Midler til at hjælpe sig ud af den, er følgende: Man tager en Stang godt Lak, gjør den heed, lader dryppe noget af den paa Proppen, trykker den heed blevne Ende af Lakstangen derpaa, og lader den blive staaende stille der, at den kan blive ganske kold, da kan man, Proppen maa sidde saa fast som den vil, trække den ganske magelig ud. Men herved maa man iagttage, at Lakstangen bliver sat lige paa, og at man ikke vakler med den, naar man trækker, men drager den lige op. Det samme kan og iværksættes med tvende Gafler, som sættes skraae imod hinanden i Proppen, og da gribes fast paa engang, og ligeledes trækkes lige op.

Hvorledes Skurv eller onde Saar fordrives hos Børn.

Da adskillige Lægers Vidnesbyrd og den daglige Erfaring lærer os, hvor mange ulykkelige Tilfælde der kan frem-

komme ved en urigtig Helbredelsesmaade, som mange foretage sig, naar deres Børns Hoveder ere udslagne, der ofte har skilt mangt et Barn ved Liv og Helbred; og da især de saakaldede onde Saar eller Skurv ikke i menige Mands Tanker har kunnet helbredes, uden ved at springe fra Begehætten²⁾, saa skulde det være en stor Glæde for en god Huusmoder, om hun ved et godt Raad kunde spare de uskyldige Børn for denne virkelige Tortur. Til denne Ende ville vi gerne her anføre følgende Midler, som findes anpriste som probate mod dette Onde:

1) I Aaret 1774 lod Hertugen af Toscana til sine Undersaatters Bedste offentligen bekendtgjøre følgende Middel imod Skurv, efter at han først havde ladet det undersøge af de fornemmeste Læger. — Man tager levende Skruptudser, lægger dem i en glasseret Leerpotte, og klæver Laaget saa fast til at ingen Uddunstning kan komme ud. Nu sætter man Potten lidt ind i en heed Ovn, paa det at Skruptudserne kunne ganske udtørres. Naar de nu ere blevne tørre og kolde, saa river man dem til pulver, klipper Haarene af Hovedet, og bestryger Patientens Hoved med Flesk eller frisk Svinefedt, derefter strøer man saa meget af dette Pulver derpaa at al Skurven bliver bedækket dermed. Her ovenpaa lægges en tæt passende Hue, forfærdiget af Svineblærer, og binder den overalt tæt og fast til med linnede Lapper, og binder saa et linneth Klæde om Hovedet, paa det Pulveret kan blive siddende fast paa Saarene. Man lader det ligge saaledes paa i 24 Timer. Nu løsner man Klædet af, tilligemed Blæren, da Skurvet uden al Smerte løsner sig fra og følger med. Derefter bestryger man Hovedet endnu nogle Dage med Svinefedt, dog uden Pulver, og bedækker det, at det bliver varmt, saa er den Syge fuldkommen helbredet. Naar Hovedet bliver nogle

---

²⁾ En med beg bestrøget hætte, som trykkedes fast på hovedet af den, der havde skurv, hvorpå hættens, når beget var tørret, blev revet af med et ryk, idet patienten sprang ned fra en stol el. lign. for samtidig at fjerne sårskorpen. Derfra har man udtrykket »springe fra beghætten«. — Ordb. ov. d. dsk. Sprog. 1920.

Dage efter hinanden oversmurt med Flesk eller frisk Fedt, indbundet i et linned Klæde og holdet varm, at den udvortes Luft ikke kan komme dertil, saa gaaer endog de Ar bort, som endnu kunde være der.

Dette Middel er bleven bekjendtgjort af en Landsbypræst, som havde faaet dette at vide af en Amerikansk Reisende, af Taknemmelighed fordi han i lang Tid havde beværtet ham. Storhertugen af Toscana skal have kjøbt Hemmeligheden i at tilberede dette Middel af Præsten for 3500 Livres og en aarlig Pension af 2000 Livres.

[Et par andre midler anføres ogsaa].

Et sikkert Middel imod Tandpine.

Man tager to eller tre Priser fiin reven eller skraben Peberod, kommer det i et Stykke fiint Lærred, og lægger det paa Palsaaren af den venstre eller højre Arm, alt ligesom Tandpinen er i den højre eller venstre Side i Munden. Skulde det være saa, at Pinen var i begge Siderne paa engang; saa lægger man paa Palsaaren paa begge Armene i en og samme Tid den revne Peberod, og binder det fast til med en Pulseklud — og da skal jeg forsikre — thi Erfaring giver mig Ret dertil, at Tandpinen strax i en Tid af fem til sex Minuter skal reent ophøre, saasnt at Peberoden begynder at trække.

Har den gjort den forønskede Virkning, tages Peberoden af, og man seer en rød Plet der, undertiden ogsaa naar Pinen har været heftig, en lille Blære, med en klar tynd Fugtighed, paa det Sted, hvor Peberoden har lagt. Denne aabner man med en Naal, og lader den vandagtige Fugtighed løbe ud. Den røde Plet gaaer inden kort Tid bort af sig selv.

Et Middel mod Ørepine.

Man maler hvide Bønner til Meel, kommer det i en lille Potte, helder kogende Vand derpaa, sætter en Tragt over Potten og lader Dampen igjennem Tragten trække ind i Øret.

Et Middel til at faa Hønsene til at lægge mange Æg.

Naar man vil have at Hønsene skal lægge mange Æg, blander man gandske fiin stødte Sneglehuse blandt Klid, kommer Viin paa det og giver Hønsene det; eller og blander Ruder³⁾ deriblandt. Naar man blander Hampefrøe og Neldefrøe blandt Klidet, saa lægge de Æg hele Vinteren igjennem.

Men fremfor alt maa man lægge et hvidt malet Trææg i en Kurv eller i Reden, paa det de kunne blive vandte til at lægge deres Æg der, og ikke paa andre ubekjendte Steder.

Hvorledes man kan faae Æg til at blive saa store som et Menneskehoved.

Man tager 10 Æggehvider og 10 Æggeblommer, blander Blommerne forsigtigen blandt hinanden, kommer dem i en rund Blære, binder dem til, og koger dem i en Potte med Vand, til de blive haarde, derpaa tager man dem ud, kommer Æggehviden dertil, saaledes at Blommen kommer til at ligge i Midten, koger dem atter, indtil Æggehviden ogsaa er bleven haard, saa faaer man et stort Æg uden Skal; vil man nu have Skal paa det, saa tager man Æggeskaller, vasker dem og støder dem til et fiint Pulver, lægger dem i destilleret Eddike, indtil de blive bløde, gjør en Salve deraf, og stryger denne Salve paa Ægget med en Pensel, derpaa lægger man det i koldt Vand, saa bliver Skallen haard og Ægget ligesom et naturligt.

Et Middel hvorved man kan holde Gjæs fra Agrene.

Lader man disse dyr være uden Opsyn, og de kan finde Lejlighed, saa ere de saa begjerlige efter den nye Sæd, at de ikke saa let ved en Hindring lade sig afholde, men anvende alle Midler, for at komme derhen, da de, naar de ikke blive forstyrrede deri, gjøre stor Skade. — Naar man ikke kan holde nogen til at vogte dem, saa behøver man kun at

³⁾ Rude (*Ruta graveolens* L) er en lægeplante, har været benyttet som husråd af forskellig art; af romerne anvendt som krydderi.

trække en Seglgarnstraad i en horizontal Linien tæt ned til den besaaede Mark, saa vil Gjæssene ikke driste sig til at gaae derover; hvoraf dette kommer, om de ere bange derfor, eller hvad Forestilling de ellers gjøre sig, det kan vel ingen anden vide, uden de selv.

Et meget simpelt Middel at befrie sig fra Rotter og Muus.

En Mand paa Landet, som blev meget plaget af Rotter og Muus, faldt paa det Indfald, at sætte et Stueuhr, som repeterede hvert Qvarter op paa sit Loft, hvor Sæden laae, og derved blev han saa lykkelig, at blive sine uangeneme Gjester paa engang qvit.

Hvorledes man skal holde Fluer fra Skilderier og Tapeter.

Man stikker en Agurk fuld af Bygkorn og lader Spidserne af dem vende udad, først maa man stikke smaa Huller i Agurken med en Træepind, og derpaa stikke Bygkornene derind; naar de blive stukne tet ved hinanden bedække de omsider den hele Agurk saaledes, at ingen kan vide, hvad det er for en Vext; naar man hænger den op i Sommerværelset, trækker den alle de Myg og Fluer til sig, som ellers skulde sætte sig paa Skilderierne og Tapeterne.

En nordsjællandsk Cyprianus.

Gilleleje museum modtog for flere år siden en cyprianus fra gårdejer Tage Nielsen, Limkærgård ved Udsholt Strand.

Såvidt jeg ved, findes yderligere kun to bevaret, som iflg. A. Uhrskov: Kultur og Folkeminder (1956) findes i Hille-rød. Alle tre eksemplarer er håndskrevne.

Ifølge dansk og norsk folketro skal cyprianus-bøgerne have navn efter en biskop Cyprianus eller Cypri; men i virkeligheden skyldes deres herkomst en troldmand af samme navn, som blev omvendt til kristendommen og le-vede o. år 300.

Bogens opgave består i at tvinge onde ånder, endog Djæ-velen, til at holde inde med deres trolddom og adlyde den præst eller kloge mand, som ejer den eller forstår at bruge den ret. På den anden side tilhører bogens ejermand, ifølge folketroen, Djævelen, også efter døden, hvis han ikke for-inden skiller sig af med den. Derfor forstår vi, at den gamle gillelejefisker Svend Niels' far (der ejede en cypria-nus), da han lå for døden, beordrede sønnen at kaste den på ilden; for, som han sagde, den kan gøre ondt, men ikke godt!

Forøvrigt kunde en cyprianus ikke brænde! En gilleleje-kone så en sådan ligge i et hus i byen; hun nappede den og kastede den i ilden, men den forblev uskadt!

At bogen ansås for skadelig i ukyndiges hænder, findes der flere eksempler på. Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen har et sagn herom fra Als: Præstens pige havde for vane at læse i hans bøger. En søndag fik hun fat i en, hun ikke før havde set, og gav sig til at læse i den; men efterhånden blev stuen fuld af fluer. Heldigvis mærkede præsten uråd og forlod kirken midt i sin prædiken og ilede hjem, tog et spejl og kastede det på gulvet, rev bogen fra pigen og læste bagfra i den, hvad hun havde læst forfra, og fluerne, der repræsenterede de onde ånder, gik i lag

med at flikke det ituslåede spejl sammen. — Hvis de var blevet færdig dermed, inden præsten havde endt sin oplæsning, vilde pigen have været fortabt; men nu måtte ånderne fortrække.

Cyprianus forudsætter tro på onde ånder, der kan forårsage sygdom o. a. ondt. Denne tro er kendt fra oldtiden og langt imod vor tid og ikke bare hos såkaldte uciviliserede folkeslag. I bibelen tales om onde ånder, og Jesus troede på deres eksistens og uddrev dem af de stakler, de havde besat. Og kendt er sagnet om Luther, der kastede blækhuset efter den Onde.

Cyprianus har et kirkeligt tilsnit; Gud og helgener spiller en stor rolle i bogen; men den kloge mand eller præsten, som har gået i »den sorte skole«, har i forening med Gud myndighed til at befri de besatte fra den Ondes vold. Den hedenske åndetro er således vandret ind i middelalderens katolske kristendom, og lutherdommen har ikke formået at udjage den.

Vort eksemplar af Cyprianus er skrevet 1826. Det indledes med ordet Emanuel (Immanuel), som betyder Gud med os! som er hentet fra profeten Esaias kap. 7, v. 14. Ordet danner en passende optakt i bogen, idet det pointerer, at guddommelig kraft virker gennem den. — — Derefter følger en kort indledning, som lyder: »Sybriam, Afløsning imod Forgjørelser og Trolddom«; og det siges, at bogen skal læses tre søndagsmorgener og hver af disse morgener tre gange før »Solen gaaer op den øversted (øverste) Guds og priis i navn Fader, Søns og Den Hellig aand. Amen«. Da bogen har 29 sider, ser man, hvor svært det har været at blive løst af trolddom!

Bogens næste afsnit, der indledes med ordene »Jeg Cybrianus«, handler om forfatterens syndsbe kendelse, om hans omvendelse og deraf følgende kraft til at løse andre af trolddom.

Bogens sprog er ubehjælpsomt og meningen ofte dunkel, hvilket tjener til at gøre den passende mystisk.

En prøve skal gives:

I Vor Herre Jesu Christi navn var saa min ihukommelse til Gud den allerøverste, og (jeg) bad ham til; Jeg sagde du est den store Gud som boer i det Høye store huus, du saa o Herre din Tjeners synd og ondskab i hvilken jeg var nesungen (nedsunket) under djævelens magt (og jeg) bekende dit Hellig navn der i den tid bant (bandt) jeg skyerne, at det ey rejnede — og Jorden ey gav sin grøde; jeg bant (bandt) Træerne, at de ey gave sine frugter — og Qvinderne, at de ey kunne føde deres Fostre. Jeg bant Fiskene, at de ey kunne vandre i Havets dybhed ved min mangfoldige ondskab.

Hvorvidt det er Gud, der forårsager disse ulykker på grund af Cyprianus' vantro, eller det er ham selv, der greb ind i verdensordenen, er uklart.

Men, fortsætter han, nu er jeg afvent (omvendt) fra min Synds mangfoldighed og af min ganske Sjæl og magt beder, begjærer og Formaner jeg dig min GUD og Herre og befaler mig i din elskelighed — at du sønderbryder Skyerne — og løser dem, at regnen kan nedstige paa Jorden og Jorden kan give sin grøde og Træerne deres Frugter og Qvinderne maatte Føde deres Fostre ubesmattet og børnene maate (maatte) Sue (suge) deres moders bryster og fiskene maatte løses og alle dyr som kryber paa Jorden — og Fuglene — og alt løses for dit Hellig navns skyld — — og hvem denne skrift (Cyprianus) bær paa sig eller lader læse over sig fra Ham skal Flye alt ont og Forgjørelse — fra al Hans arbejde. Fra al Hans Qvæg. Alle Hands Sygdomme og hands arbejde skal komme ham til beste.

I næste kapitel får vi den religiøse baggrund for besværgelsen. Besværgelsen lyder således:

O, du Herre Jesu Chr. (Christus)! du og jeg afløser denne Guds Tjænnere N. N. af al Forgjørelse og djævelen(s) magt — og af al fare af de onde øyen, af alle Svigefulde Tunger og af alt ont og den onde Aands Fordømmelse ved dit Hellig Navn — og jeg stedfæster mig dit Navn Emanuel, det som udlæg (udlagt) er Gud med os.

— Det er nemlig her opgaven at fastslå, at vi har Gud på vor side i den besværgelsesakt, der skal foregå. — Og nu følger derfor en række bibelske citater, f. eks. om Guds førelse med Israels folk, og henvisninger til bibelske per-

EN NYHED

Gij bria m af lørdag imod
for ydørelse Trolddom og Gaa-
løbet til Gud i Himlen og
paa Jorden som skal seles
tre Søndags morgen og her
Søndag tre gange. Værend
Solen gaaer op den 6. dages
Guds og pris i Naun Fader
Gens og den Salig Aans

Imen.)

Ammen)

Hans. Pedersen
ANNO = DEN
ANDEN FEBR
DARI. - 18-26.

Første og sidste side i Hans Pedersens cyprianus.

soners og helgeners fromhed. Alt dette stof, som fylder godt i bogen, tjener til at forvise den stakkels besatte N. N. om, at han er under Guds nåde, og især til at understrege, at Cyprianus og den kloge mand, i hvis hånd bogen er, har højeste myndighed til at løse fra trolddom.

I sidste kapitel har vi så besværgelsen:

Jeg Formaner eder i (I) onde Aander hvad som Helst slags i ære (er) ved den levendes Guds Naun og ved Hans Kraft som ey haver begyndelse eller ende, den som vandrede over skyerne

over veyret(s) vinger ved Englene som staa For Hannem Hvis ansigt der skønner at de ey kand see Hans klarhed og den høyestes magt — er i hans Ansigt og derudi skal brænde alle onde og udrene (urene) Aander — jeg besvær og Formaner eder i onde Aander ved Guds Naun og ved alle disse Ting som Foreskrives og indeholdes i denne bog, at i ey længer skulle Have magt over denne Guds Tjenner N. N. og ey over mig eller over os skade dag eller Nat ey vogendes eller Sovendes, sidendes eller staaendes dørkendes (dyrkende) eller vandrendes ey i den Nymaanet (maane) og ey i den Gamle maanet — over den Guds Tjenner N. N. —«

Derefter udtales med bibelske henvisninger en række forbandelser over de onde ånder. Gud skal fordærve disse og sætte dem i det udvortes (yderste) mørke.

Kapitlet og dermed bogen slutter med, at Satan, trolddom, forgjørelse, onde øjne, svigefulde tunger og »legemlige uvenner« »ey skal staae imod dette menneske N. N. som jeg i dag afløser og i dag Fordriver alle onde Aander i Naun Faders Søns og den Hellig Aands. Ammen. Hans Pedersen ANNO Den Anden Febervari 1826«.

— — — Vi er således i det heldige tilfælde at få navnet på den kloge mand, der har skrevet denne cyprianus, hvis indhold ikke adskiller sig væsentlig fra lignende.

Ifølge Tage Nielsen, der har arvet den efter sin bedstefar, var Hans Pedersen fra Store Havelse. Mon folk derude har hørt om ham?

Når man ser bort fra overtroen, der knytter sig til en cyprianus, ser den ikke farlig ud. Det er Guds bistand, der bedes om i anledning af besættelse af onde ånder. Og ud drivelsen af sådanne fandt sted i oldkirken i overensstemmelse med Jesu befaling: I mit navn skal de troende ud drive onde ånder; se Markus evang. kap. 16, v. 17.

H. C. Terslin.

Fiskeprangere på Gilleleje.

Fhv. vejmand *Kristian Andersen*¹⁾, Fjellenstrup, meddeler følgende:

En af fiskeprangerne var *Pinde-Mads* fra *Saltrup* — hans døbenavn var Mads Johansen. Han stod op kl. 4 og efter at have smurt trillebøren og drukket morgenkaffe drog han ad Gilleleje til på bare ben. Der var halvanden mil, hvorfor han skød genvej ad Engvejen ud over *Søborg sø*, forbi *Søborggaard* og fulgte så kanalrabatten (Kanalstien) forbi *Nellerupgaard* til havnen.

Der var ikke dengang motor i bådene, så fiskerne var afhængige af vejret. Men fisk var der nok af. Fiskesalgssforening og fiskeauktionshal eksisterede ikke, så prangerne handlede direkte med fiskerne, og fisken var billig. Så det varede ikke længe, inden prangerne havde kassen fuld af torsk, rødspætter, skrubber, pighvar o. s. v. og var klar til at trille ud og sælge dem i omegnen.

Men først skulde de hen i kroens købmandsforretning og købe deres halvanden pægl brændevin. Så spiste de et par stykker mad og drak et par snapse til.

Der skulde jo helst slås en sludder af med kunderne. Og det var *Pinde-Mads* dygtig til: »Hør, min gode kone, du skal vel have en ret fisk i dag! Jeg sælger jo billig, for jeg er en ærlig mand! Det pålagde min moder mig, da hun lå på sit sidste leje: Hvad du gør, så vær ærlig, min dreng! Og det har jeg altid været. — De store rødspætter koster 14 øre stykket; skal du have 3, så er 3 gange 14 så sandt jeg er en ærlig mand 52 øre. Vi siger 50 øre, for jeg gør altid ret for ret.

— Forleden dag fik jeg store fremmede; præsten og præstefruen (fra *Esbønderup*) kom, og så vilde han have, at jeg og min gamle kvinde vi skulde traske i mulm og mørke til missionsmøde. Jeg sagde til ham: Jeg gør det vækkelig ikke, min gode mand; jeg gør det vækkelig ikke; jeg går i

---

¹⁾ Kr. Andersen født 1881.

min kirke, og jeg kan prædiken udenad, når jeg kommer hjem, og jeg kan synge alle salmerne; hvad vil De mer forlange, min gode mand?» — —

Så trillede Pinde-Mads til næste gård, hvor de fik en ny historie. — — Engang han kom til en gård, hvor de havde murere, blev en pakke søm væk.

Pinde-Mads fortalte siden herom: »De sendte en næsevis dreng hen til mig: Hvis du skal bruge flere søm, så ligger de i kælderen! — Jeg blev vel nok gal i hovedet, jeg skældte først drengen rigtig godt ud; så fik murerne en omgang. Men så dagen efter sendte de bud hen til mig, om jeg vilde drikke en bajer tilligemed dem. Jeg sagde til dem: det skulde I vækkelig ikke! Men så sagde de, at det var i anledning af de søm. (Pinde-Mads anede ikke uråd). Jeg drak, men så begyndte de æsler at grine. Så siger jeg: »Jeg tror, Herren hjælpe mig, det er samme slags, jeg har hjemme på tønden!« De havde givet mig noget surt sprøjt.«

Det hændte, at Pinde-Mads traf en dreng, der var på vej hjem fra skole: »Hør, min dreng,« sagde han, »her har du en ret fisk, tag den med hjem til din moder! Din fader har bestilt dem af mig, så pengene kan jeg få af ham.« Sådanne fif skal Pinde-Mads have benyttet sig af, den »ærlige mand«.

Sit tilnavn havde han erhvervet på følgende måde: Om vinteren bandt han riskoste, som han solgte i bundter, et dusin i hvert. »Køb hele bundtet,« sagde han, »så er der to over tallet!« Men somme tider havde han talt forkert(!), så der manglede et par. Til undskyldning sagde han: »Det er ikke min skyld, for jeg gør altid ret for ret.«

Kristian Andersen, der har haft sympati for den fattige pranger, den på een gang enfoldige og snu Pinde-Mads²⁾, har ristet ham følgende minderuner:

»Nu er han alt hensovet; han trængte hårdt til hvil. —
Der trilles ikke mere; nu køres der med bil.

---

²⁾ Om Pinde-Mads se endvidere Fra det gamle Gilleleje, 1955, side 76.

Men trælsom var din gerning for kone, børn og hjem.
Det, som var slid og møje, er nu i gravens gem.«

Af andre fiskehandlere nævner Kristian Andersen *Hans Larsen*, *Ole Boland*, *Peter Munkerup* (og dennes søn, fiskehandler *Ludvig Petersen*), fra Gilleleje. — Også fiskere trillede ud på landet med fisk. Således *Kristian Filip Nielsen* (for kortheds skyld kaldet *Fille*); han sendte trillebør og fiskekasse med toget til *Mårum* og solgte fisken deromkring; det hændte, han ikke nåede toget, når han skulde tilbage; han sled sig så den lange vej hjem med børen ad dårlige veje, selv om vinteren i sne. Af andre gillelejere, der trillede med fisk, skal nævnes *Godtfred Petersen*, *Frederik Petersen*, og der var *Karl Petersen* fra Sommerlyst, kaldet *Karl Brygger*, fordi han havde været brygger i kroens gamle bryggeri, og *Frederik Corneliussen*. Fra *Pårup* var *Peter Skomager*, der vejede fisken til kunderne af i en kasse; hvorvidt køberen tillige måtte betale for kassens vægt — hvad nogle mente — skal være usagt. Og så var der *Ludvig* fra *Alme*, kaldet *Ludvig den Fromme*, uden at der kan nævnes eksempler på fromheden.

Prolog
ved
Fiskernes Fest i Gilleleje
den 26de Juli 1896.

Her oppe paa Hjørnet af Kattegat og Øresund,
hvor Vinden leger en rask Tagfat,
og Fyrene lyser trofast ved Nat over Revl og Grund, —
hvor Sandet breder sin hvide Pude,
mens Sejlerne glider afsted der ude,
og Kullen toner i Dis derovre,
saa stolt, som var den et lille Dovre,
mens »Klokkebøjen« synger sin Sang,
det evige — rolige — »Dang!« . . .

Saa er her herligt. Men den, der *skal*
i Høst og ved Vinter-Tide,
naar Stormen hyler til Julebal,
omkap med den stærke slide —
skal slaas heroppe med Vind og Vand,
ja, selv med det ellers saa blide Sand —
han finder just ikke det hele
saa rart i alle Dele.

Her kommer vi slappe Byfolk op
og ligger en Stund paa Landet,
la'er Solen bage den trætte Krop
og strækker den dorsk i Sandet,
la'er Saltet hærde de slidte Nerver,
saa de bliver som Flintesten og Skærver,
og suger ind med et herligt Gys
al denne Renhed af Luft og Lys.

Det Vand, vi ligger og daser i,
det truer ham med sit Raseri —
den Vind, der frisker og køler os,
med den maa paa Liv og Død han slaas —
det Sand, der Dig gør som Pude Gavn,
det lukker og stænger hans smule Havn.

Saa ulige skiftes der Sol og Vind.
Det er da kun ret og billigt,
at vi, der kasserer det gode ind
(og gør det saa grumme villigt),
at vi gjerne husker og hjælper dem,
der ogsaa maa ta'e det daarlige.
Vor Dont her oppe er virkelig nem,
men deres er den alvorlige.

Og vi forstaar, deres Ønsker gaar
i Retning af Hjælp i Kampen, —
det var Synd at sige, for højt de naa'r —
vi derfor alle med Glæde staar
for deres Skyld for Rampen,
og synger og spiller med glædelig Mine
til Gunst for — den nye Muddermaskine.

Ch. K.
(Charles Kjerulf)

